

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ભારતીય રિઝર્વ બેંક

વિ.

જયંતીલાલ એન. મિસ્ત્રી

(સ્થાનાંતરિત કેસ (દિવાની) ક્રમાંક ૯૧ નો ૨૦૧૫)

ડિસેમ્બર ૧૬, ૨૦૧૫

[એમ. વાય. એકબાલ અને સી. નાગપ્પન, ન્યાયમુર્તિઓ.]

માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫-કલમો ૨(એફ), ૮(૧)(એ), (ડી), (ઈ) અને ૧૦(૧)- અધિનિયમ હેઠળની માહિતી - કેટલી હદ સુધી આપી શકાય - શું રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા આર્થિક હિત, વ્યાપારી ગોપનીયતા અને અન્ય બેંકો સાથેના વિશ્વાસાધારી સંબંધના આધાર પર જનતાને નકારી શકાય - ઠરાવવામાં આવ્યું: 'લોકો દ્વારા શાસન'ના આદર્શને કારણે જાહેર ચિંતાના વિષયો અંગે લોકોને માહિતી પ્રાપ્ત કરવાની પહોંચ હોવી આવશ્યક બને છે - તેથી, માહિતી મેળવવાનો અધિકાર સંવિધાનના કલમ ૧૯ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોમાંના એક તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે અને ૨૦૦૫નો અધિનિયમ પણ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે - તેમ છતાં, મૂળભૂત અધિકાર હોય કે માહિતી મેળવવાનો અધિકાર, બંને નિરપવાદ નથી - તેથી, સરકાર જે તમામ માહિતી ઉત્પન્ન કરે છે તે જનતાને આપવી આવશ્યક નથી - આમ, આરબીઆઈને તેની દરેક કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી માટે જવાબદાર બનાવીને મુશ્કેલીમાં મૂકી શકાતી નથી - જોકે, વર્તમાન મામલામાં આરબીઆઈ જવાબદાર છે - માંગવામાં આવેલી માહિતીનો ખુલાસો રાષ્ટ્રના આર્થિક હિતના વિરુદ્ધ જતો નથી - આરબીઆઈ એક કાયદેસર નિયામક સંસ્થા હોવાને કારણે, જનસામાન્યના હિતનું સંરક્ષણ કરવાની તેની કાયદેસર ફરજ

છે, અન્ય બેંકોના હિતનું નહીં – આમ, આરબીઆઈ અને અન્ય બેંકો વચ્ચે ‘વિશ્વાસ’ / ‘વિશ્વાસાધારી સંબંધ’ જેવો કોઈ સંબંધ નથી – જો એવું માનવામાં આવે કે આરબીઆઈનો અન્ય બેંકો સાથે વિશ્વાસાધારી સંબંધ હતો, તો પણ કલમ ૨(એફ) હેઠળ તેમની વચ્ચે વહેંચાયેલી માહિતી જનતાને ઉપલબ્ધ બનાવે છે – આરબીઆઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું પાલન કરવા બંધાયેલ છે અને તેથી કલમ ૧૦(૧) હેઠળ માહિતી આપવા માટે બંધાયેલ છે।

શબ્દો અને પ્રયોગો – ‘વિશ્વાસાધીન સંબંધ’ – માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧)(ઈ) ના પરિપ્રેક્ષ્યમાં તેનો અર્થ.

મામલાઓને નામંજૂર કરતાં, અદાલતે

નિર્ણિત: ૧. કેન્દ્રીય માહિતી આયુક્તે યથોચિત કારણો આપીને વિવાદિત આદેશો પસાર કર્યા છે અને તેથી, ઉક્ત આદેશોમાં આ અદાલત દ્વારા કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી. [પરા ૮૨][૫૬૪-એફ]

૨.૧ વિશ્વસ્તી સંબંધ એ “એવો સંબંધ છે જેમાં એક વ્યક્તિ પર વિશ્વસ્તી સંબંધની વ્યાપ્તિમાં આવતી બાબતોમાં બીજી વ્યક્તિના હિતાર્થે કાર્ય કરવાની ફરજ રહેલી હોય છે. વિશ્વસ્તી સંબંધ સામાન્ય રીતે નીચે દર્શાવેલ ચાર પરિસ્થિતિઓમાંથી કોઈ એકમાં ઊભો થાય છે: (૧) જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની નિષ્ઠાપૂર્ણ પ્રામાણિકતા પર વિશ્વાસ મૂકે છે અને તેના પરિણામે બીજી વ્યક્તિ પ્રથમ વ્યક્તિ પર પ્રાબલ્ય અથવા પ્રભાવ પ્રાપ્ત કરે છે, (૨) જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિ પર નિયંત્રણ અને જવાબદારી સ્વીકારે છે, (૩) જ્યારે એક વ્યક્તિ પર સંબંધની વ્યાપ્તિમાં આવતી બાબતો અંગે બીજી વ્યક્તિ માટે કાર્ય કરવાની અથવા સલાહ આપવાની ફરજ હોય છે, અથવા (૪) જ્યારે એવો વિશિષ્ટ સંબંધ હોય કે જેને પરંપરાગત રીતે વિશ્વસ્તી ફરજો સંકળાયેલ હોય તેવો સંબંધ તરીકે માન્યતા આપવામાં આવી હોય, જેમ કે વકીલ અને તેનો અસીલ, અથવા શેરદલાલ અને ગ્રાહક.” [પેરા ૫૫][૫૪૯-એચ]

સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન અને અન્ય વિ. આદિત્ય બંદોપાધ્યાય અને અન્ય ૨૦૧૧ (૧૧) એસસીઆર ૧૦૨૮ : (૨૦૧૧) ૮ એસસીસી ૪૯૭ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૨ આરબીઆઈ એ આરબીઆઈ અધિનિયમ હેઠળ ભારતની કેન્દ્રીય બેંક તરીકે સ્થાપિત કરાયેલ એક કાયદેસરની સંસ્થા છે. તે બેંકોના કાર્યપ્રવાહ અને દેશના બેંકિંગ ક્ષેત્રની દેખરેખ રાખવા માટેની કાયદેસરની નિયામક સત્તા છે. બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમની કલમ ૩૫એ હેઠળ, જાહેર હિતમાં, બેંકિંગ નીતિના હિતમાં અને બેંકિંગ કંપનીનું યોગ્ય સંચાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે આરબીઆઈને બેંકોને કોઈપણ દિશાનિર્દેશ આપવાની સત્તાઓ આપવામાં આવી છે. તેની પાસે આવી જ અન્ય અનેક દૂરગામી કાયદેસરની સત્તાઓ પણ છે. [પેરા ૫૮][૫૫૪-એફ-જી]

૨.૩ આરબીઆઈ પર કોઈ પણ જાહેર ક્ષેત્રની અથવા ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકને મહત્તમ લાભ પહોંચાડવાની કોઈ કાનૂની ફરજ નથી, અને તેથી તેમના વચ્ચે ‘વિશ્વાસ’નો કોઈ સંબંધ નથી. આરબીઆઈ પર સમગ્ર જનતા, થાપણદારો, દેશની અર્થવ્યવસ્થા અને બેંકિંગ ક્ષેત્રના હિતનું સંરક્ષણ કરવાની વૈધાનિક ફરજ છે. તેથી, આરબીઆઈએ પારદર્શિતાપૂર્વક કાર્ય કરવું જોઈએ અને એવી માહિતી છુપાવવી નહીં જેનાથી વ્યક્તિગત બેંકોને અગવડતા થાય. તે આરટીઆઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું પાલન કરવા અને પ્રતિવાદીઓ દ્વારા માંગવામાં આવેલી માહિતી જાહેર કરવા માટે ફરજબદ્ધ છે. [ફકરો ૬૦][૫૫૪-એચ; ૫૫૫-એ-બી]

૨.૪ આરબીઆઈ પોતાને નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે વિશ્વાસનિધિજન્ય સંબંધમાં મૂકતું નથી, કારણ કે નિરીક્ષણોના અહેવાલો, બેંકના હિસાબી નિવેદનો, આરબીઆઈ દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલી વ્યવસાયસંબંધિત માહિતી વિશ્વાસ અથવા ભરોસાના બહાને આપવામાં આવેલી નથી. આ કેસમાં ન તો આરબીઆઈ અને ન તો બેંકો એકબીજાના હિતમાં કાર્ય કરે છે. કાયદેસર ફરજને વધારાનું “વિશ્વાસનિધિજન્ય” લેબલ લગાવીને, નિયામક સત્તાધિકારીઓએ જાણતા કે અજાણતા ભયજનક અસર ઊભી કરી છે. [ફકરો ૫૮][૫૫૪-ડી-ઈ]

૨.૫ આરબીઆઈની આ દલીલ કે માહિતીના જાહેરકરણથી દેશના આર્થિક હિતને નુકસાન પહોંચશે, સંપૂર્ણપણે ગેરસમજ પર આધારિત છે. પડકારવામાં આવેલા આદેશમાં, પ્રતિવાદીઓએ માંગેલી માહિતીના જાહેરકરણથી જાહેર હિતને અત્યંત મોટો લાભ કેમ થશે, અને માહિતી જાહેર ન કરવાથી જાહેર હિતને નોંધપાત્ર હાનિ થશે તથા તે ભારતના આર્થિક હિતમાં નહીં હોય, તે બાબત દર્શાવવા માટે સી.આઈ.સી.એ અનેક કારણો આપ્યા છે. આરબીઆઈની આ દલીલ કે જો સર્વસત્તાધારી લોકો બેંકો દ્વારા કરવામાં આવતી અનિયમિતતાઓ અંગે માહિતગાર થશે, તો દેશની આર્થિક સુરક્ષા જોખમમાં મુકાઈ જશે, તે માત્ર હાસ્યાસ્પદ જ નથી, પરંતુ તેટલી જ ગેરસમજસભર અને નિરાધાર પણ છે. [ફરો ૬૧][૫૫૫-સી-ઈ]

૨.૬ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ઈ) માં સમાવાયેલ અપવાદ અસાધારણ કિસ્સાઓમાં જ અને માત્ર એવી કેટલીક માહિતીઓને લગતો લાગુ પડે છે, જેઓનું પ્રકટીકરણ અનાવશ્યક અથવા અનિચ્છનીય હોય. જો કોઈ માહિતી કોઈ નિયમનકારી એજન્સી પાસે વિશ્વાસાધારી સંબંધમાં ન હોય તેવી સ્થિતિમાં ઉપલબ્ધ હોય, તો તે માહિતીનું પ્રકટીકરણ અટકાવવાનું કોઈ કારણ નથી. જોકે, જ્યાં કાનૂની ફરજ હેઠળ કોઈ સત્તાધિકારીને માહિતી આપવી આવશ્યક કરવામાં આવી હોય, ત્યાં એવી માહિતી વિશ્વાસાધારી સંબંધમાં આપવામાં આવી છે એવું કહી શકાય નહીં. વર્તમાન કેસમાં જેમ છે તેમ, નાણાકીય સંસ્થાઓ પર આર.બી.આઈ. ને તમામ માહિતી પૂરી પાડવાની ફરજ છે અને આવી ફરજ/ કર્તવ્ય હેઠળ વહેંચવામાં આવેલી માહિતી વિશ્વાસાધારી સંબંધમાં વહેંચાયેલી છે તેવા ક્ષેત્રાધિકાર હેઠળ ગણાવી શકાય નહીં. વિશ્વાસાધારી સંબંધનું એક મુખ્ય લક્ષણ “વિશ્વાસ અને ભરોસો” છે. આર.બી.આઈ. અને બેંકો વચ્ચે એવી બાબતનો અભાવ છે. [પરા ૬૨][૫૫૫-ઈ-એચ]

૨.૭ માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ આપવામાં આવેલ અપવાદોમાંના એકના આડશ હેઠળ જાહેર માહિતી અધિકારીઓ (પી.આઈ.ઓ.) સામાન્ય જનતાને તેઓ હકદાર હોય તેવી યોગ્ય માહિતી મેળવવાથી વંચિત રાખે છે. વર્તમાન કેસમાં, આર.બી.આઈ. અને બેંકોએ “ન્યાયાધીન સંબંધ” તથા “આર્થિક હિત” ના બહાને જરૂરી માહિતી આપવા બાબતે સામાન્ય જનતાની માંગને ટાળી દીધી છે. આર.બી.આઈ.નો આ વલણ તેમના પ્રત્યે વધુ શંકા અને અવિશ્વાસ જ પેદા કરશે. નિયામક સત્તાધિકારી તરીકે આર.બી.આઈ.એ બેંકોને તેમના કૃત્યો માટે જવાબદાર બનાવવાની દિશામાં કાર્ય કરવું જોઈએ. [ફરો ૬૪ અને ૬૫][૫૫૬-સી-ઈ]

૨.૮ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૨(એફ) હેઠળ સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે નિરીક્ષણ અહેવાલો, દસ્તાવેજો વગેરે “માહિતી” ના ક્ષેત્રમાં આવે છે, જે જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણ (આર.બી.આઈ.) દ્વારા ખાનગી સંસ્થા પાસેથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવી હોય. કલમ ૨(એફ) પરથી એ અનુમાનિત થાય છે કે વિધાનમંડળનો આશય એવો હતો કે જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણોએ ખાનગી સંસ્થા પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલી આવી માહિતી સામાન્ય જનતાને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે. જો સ્થિતિ એવી હોત કે માત્ર જાહેર સત્તાપ્રાધિકરણોને સંબંધિત માહિતી જ પૂરી પાડવાની હોય, તો વિધાનમંડળે “ખાનગી સંસ્થા” શબ્દનો સમાવેશ કર્યો ન હોત. હાલના કેસમાં, આર.બી.આઈ. સામાન્ય જનતાને નિરીક્ષણ અહેવાલ તથા અન્ય દસ્તાવેજોને લગતી માહિતી પૂરી પાડવા માટે બંધાયેલ છે. [પરિચ્છેદ ૬૬ અને ૬૭][૫૫૬-ઈ-એફ, એચ; ૫૫૭-એ-બી]

૨.૯ જો આર.બી.આઈ. અને નાણાકીય સંસ્થાઓ વચ્ચે “ન્યાસી સંબંધ” વહેંચાયેલો હોય તો પણ, કલમ ૨(એફ) તેમના વચ્ચે વહેંચાયેલી માહિતી જનતાને પ્રાપ્ય બનાવે છે. હકીકતો દર્શાવે છે કે બેંકો તેમના ગુપ્ત ગેરરીતિભર્યા કૃત્યો ઢાંકવાનો પ્રયત્ન કરી રહી છે; તેથી તેઓ જાહેર તપાસ હેઠળ વધુને વધુ આવવા પાત્ર બને છે. [પરા ૬૮][૫૫૭-બી-સી]

૩.૧ એવું કહી શકાય નહીં કે માંગવામાં આવેલી માહિતીનો ખુલાસો કરવાથી દેશના આર્થિક હિતોને પણ આંચો પહોંચશે. સામાન્ય પ્રચલિત અર્થમાં રાષ્ટ્રનું આર્થિક હિત તે લક્ષ્યો છે, જે રાષ્ટ્ર પોતાના રાષ્ટ્રીય ઉદ્દેશ્યોને પૂર્ણ કરવા માટે હાંસલ કરવા ઇચ્છે છે. રાષ્ટ્રીય હિતને આર્થિક હિત વિહોણા ચશ્માથી જોઈ શકાય નહીં. તેના વ્યાપમાં રાષ્ટ્રના લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે આવશ્યક અને હિતાવહ એવી આર્થિક લેવડદેવડ અથવા આર્થિક પ્રવૃત્તિઓનો વિશાળ વ્યાપ આવે છે, જેમાં નિશ્ચિતપણે તેના નાગરિકોની આર્થિક સશક્તિકરણને એક ઉદ્દેશ્ય તરીકે સમાવેશ થાય છે. આ લક્ષ્ય હાંસલ કરવા માટેનાં સાધનોમાંથી એક લોકો સુધી માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવવાનું છે. કારણ કે માહિતગાર નાગરિક પાસે વિચારપૂર્ણ રીતે કાર્ય કરવાની તેમજ વિધાનમંડળ અને કાર્યપાલિકાના કાર્યોનું મૂલવવાની ક્ષમતા હોય છે, જે ભાગીદારી આધારિત લોકશાહીમાં અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે, અને તે રાષ્ટ્રના હિતની વધુ સારી રીતે સેવા કરશે, જેમાં તેના આર્થિક હિતોનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ સાધનની

મહત્વતાને માન્ય રાખીને તેને માત્ર સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૧૯ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોમાંનું એક બનાવવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ તરીકે કેન્દ્રીય અધિનિયમ પણ અમલમાં મૂકવામાં આવ્યો છે. [ફકરા ૭૨, ૭૩ અને ૭૪][૫૫૮-બી-એફ]

૩.૨ મૂળભૂત અધિકારો પણ નહીં અને માહિતીનો અધિકાર પણ સંપૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રદાન કરવામાં આવ્યા નથી. અનુચ્છેદ ૧૯, ખંડ ૧(એ) હેઠળ ખાતરી અપાયેલા મૂળભૂત અધિકારો પર અનુચ્છેદ ૧૯, ખંડ ૨ હેઠળ રાષ્ટ્રીય અને સામાજિક હિતના આધારે મર્યાદાઓ મૂકવામાં આવી છે. તે જ રીતે, માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮, ખંડ ૧ માં અપવાદની જોગવાઈઓ સમાવિષ્ટ છે, જેમાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને સર્વભૌમત્વ, રાષ્ટ્રીય આર્થિક હિતો, વિદેશી રાજ્યો સાથેના સંબંધો વગેરેના નામે જનતાને માહિતીનો અધિકાર નકારવામાં આવી શકે છે. તેથી, સરકાર જે માહિતી ઉત્પન્ન કરે છે તે બધી માહિતી જનતાને આપવામાં આવશે જ એવું નથી. અધિકારોનો અવરોધ વિના ભોગવો તે ત્યારે જ શક્ય બને છે જ્યારે તેઓ રક્ષણાત્મક મર્યાદાઓની અંદર પોષાય છે. આ અધિકારોનો કોઈપણ અતિરેક ઉપયોગ, જે આ મર્યાદાઓમાં છેડછાડ તરફ દોરી શકે, તે રાષ્ટ્રીય હિતને આગળ વધારનાર ગણાશે નહીં. અને જ્યારે રાષ્ટ્રીય આર્થિક હિતનો પ્રશ્ન આવે છે, ત્યારે ચલણ અથવા વિનિમય દરો, વ્યાજદર, કર, બેંકિંગ, વીમા તથા અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓના નિયમન અથવા દેખરેખ, ખર્ચ અથવા ધિરાણ સંબંધિત પ્રસ્તાવો તથા વિદેશી મૂડીરોકાણ અંગેની માહિતીના ખુલાસાથી કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રને નુકસાન થઈ શકે, ખાસ કરીને જો આવી માહિતી સમય પહેલાં જાહેર કરવામાં આવે. તેમ છતાં, કરારો અને વિભાગીય અંદાજપત્રો જેવી નીચલા સ્તરની આર્થિક અને નાણાકીય માહિતી આ અપવાદ હેઠળ અટકાવી રાખવી જોઈએ નહીં. આથી, માહિતી ક્યારે અથવા કયા તબક્કે આપવી તે વિશે વિચારવું આવશ્યક બને છે, અર્થાત્ માહિતી પ્રદાન કરવાનો યોગ્ય સમય કયો છે, તે માંગવામાં આવેલી માહિતીના સ્વભાવ પર અને જાહેર ક્ષેત્રમાં આવ્યા પછી તેના શું પરિણામો ઊભા થશે તેના પર આધાર રાખશે. [પરા ૭૬][૫૫૮-એચ]

૩.૩ ‘લોકો દ્વારા શાસન’ના આદર્શને કારણે એ આવશ્યક બને છે કે લોકોને જાહેર હિતના મુદ્દાઓ સંબંધિત માહિતી પ્રાપ્ત કરવાની પહોંચ હોય. સરકારના કારભાર અંગે માહિતીનો મુક્ત પ્રવાહ જાહેર નીતિ વિષયક ચર્ચા માટે માર્ગ સુગમ કરે છે અને

શાસનમાં જવાબદારીને પ્રોત્સાહન આપે છે. તે ‘ખુલા શાસન’ માટેની પરિસ્થિતિ સર્જે છે, જે લોકશાહીની પાયાની આધારશિલા છે. [પરિચ્છેદ ૭૫][૫૫૮-૭-એચ]

૩.૪ આરબીઆઈને તેની દ્વારા લેવાયેલ દરેક કાર્યવાહી માટે જવાબદાર ઠેરવીને તેને મુશ્કેલીમાં મૂકી શકાય નહીં. તેમ છતાં, હાલના કેસમાં આરબીઆઈ જવાબદાર છે અને તેથી આરટીઆઈ અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) હેઠળ માહિતી માગનારાઓને માહિતી આપવી તેની ફરજ બને છે. [પરા ૭૧][૫૫૭-એફ-૭]

મારડીયા કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા ૨૦૦૪ (૩) એસ.સી.આર. ૮૮૨ : (૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૩૧૧ – પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. રાજ નારાયણ એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૮૬૫ : ૧૯૭૫ (૩) એસ.સી.આર. ૩૩૩; એસ.પી. ગુપ્તા વિ. પ્રેસિડેન્ટ ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્યો એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૧૪૮ : ૧૯૮૨ એસ.સી.આર. ૩૬૫; યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૨૧૧૨ : ૨૦૦૨ (૩) એસ.સી.આર. ૬૮૬; પી.યુ.સી.એલ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા (૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૩૮૮ – સંદર્ભિત.

પ્રકરણ કાનૂન સંદર્ભ

૨૦૧૧(૧૧) એસ.સી.આર. ૧૦૨૮ ઉપર આધાર રાખવામાં આવ્યો. પેરા ૩૫

૧૯૭૫ (૩) એસસીઆર ૩૩૩ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. પરા ૩૮

૧૯૮૨ એસ.સી.આર. ૩૬૫ નો સંદર્ભ લેવાયો છે. પરિચ્છેદ ૪૦

૨૦૦૨ (૩) એસસીઆર ૬૮૬ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો. પરિચ્છેદ ૪૧

૨૦૦૩ (૨) એસ.સી.આર. ૧૧૩૬ નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. પરિચ્છેદ ૪૧

દિવાની મૂળ અધિકારક્ષેત્ર :
સ્થાનાંતરિત કેસ (દિવાની) નં. ૯૧ / ૨૦૧૫

નવી દિલ્હી ખાતેની સેન્ટ્રલ ઇન્ફોર્મેશન કમિશન દ્વારા અપીલ ક્રમાંક સીઆઈસી/એસએમ/એ/૨૦૧૧/૦૦૧૪૮૭/એસજી માં તા. ૦૧.૧૧.૨૦૧૧ના રોજ આપવામાં આવેલ ચુકાદો અને આદેશમાંથી.

સાથે

ટી. સી. (સી) ક્રમાંક ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦ અને ૧૦૧ સન ૨૦૧૫ના.

ટી. આર. અંધ્યારુજીના, પ્રાગ પી. ત્રિપાઠી, રાકેશ મુંજાલ, શ્યામ દીવાન, એ. એસ. ચઢા, જી. એમ. અકબર અલી, પરિષ્ક વકીલો, કુલદીપ એસ. પરિહાર, એચ. એસ. પરિહાર, સૌમિક ઘોષાલ, પી. નરસિંહન, એસ. કે. રાય, સુશ્રી સનાયા દાદાયાનાજી, સુશ્રી વણિકા તોમર, સુશ્રી ડાગ્ગર મલ્હોત્રા, ભારત સંગલ, ડૉ. લલિત ભાસિન, સુશ્રી નીના ગુપ્તા, મુદિત શર્મા, પ્રશાંત ભૂષણ, પ્રણવ સચદેવા, સુશ્રી નેહા રાઠી, ઓ. કુટ્ટન, સુશ્રી જ્યોતિ મેંદિરતા, કે. આર. આનંદ, અપિનાશ કુમાર જૈન (વિવેક ગુપ્તા માટે), સુશ્રી મનીષા ટી. કારિયા, સુશ્રી સૃષ્ટિ રાણી, દિલપ્રીત સિંહ, વી. બાલાજી, એમ. એસ. એમ. આસાઈ થાંબી, સી. કન્નન, સુશ્રી શ્રીપ્રધા કૃષ્ણન, એસ. નાગરાજન, રાકેશ કે. શર્મા, અમોલ બી. કરંડે, રાજસાહેબ પાટીલ, શિખર ખરે, હાજર રહેલ પક્ષકારો માટેના વકીલો.

અદાલતનો ચુકાદો નીચે મુજબ પ્રદાન કરવામાં આવ્યો હતો દ્વારા

એમ.વાય. ઇકબાલ, ન્યાયમુર્તિ. ૧. અમારા વિચારાર્થે આ હસ્તાંતરિત પ્રકરણોમાં ઊભો થતો મુખ્ય મુદ્દો એવો છે કે શું માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ માગવામાં આવેલી તમામ માહિતી રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય બેંકો દ્વારા, એક તરફ આર્થિક હિત, વ્યાપારી ગુપ્તતા, અન્ય બેંક સાથેનો વિશ્વાસાધીન સંબંધ અને બીજી તરફ જાહેર હિતના આધારે, વ્યાપક જનતા સમક્ષ નકારી શકાય છે કે

નહીં. જો ઉપરોક્ત પ્રશ્નનો ઉત્તર નકારાત્મક હોય, તો રૂ૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ કેટલી હદ સુધી માહિતી પૂરી પાડી શકાય.

૨. આરબીઆઈ દ્વારા એવો દાવો કરવામાં આવ્યો છે કે તે નિયમિત ધોરણે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓની તપાસ કરે છે અને તેના દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવતા તપાસ અહેવાલોમાં વિશ્વાસાધીન ક્ષમતામાં એકત્રિત કરવામાં આવેલી વિવિધ પ્રકારની માહિતી સમાવાયેલી હોય છે. ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૧ ઓફ ૨૦૧૫ના સંક્ષિપ્ત તથ્યો એ છે કે મે-જૂન, ૨૦૧૦ દરમિયાન, મકરપુરા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિ.ની કાયદેસરની તપાસ આરબીઆઈ દ્વારા બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ, ૧૯૪૯ હેઠળ હાથ ધરવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, ઓક્ટોબર ૨૦૧૦માં, પ્રતિવાદીએ રૂ૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ આરબીઆઈના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચે દર્શાવેલ માહિતી માગી હતી, જેના જવાબ નીચે મુજબ સારણીબદ્ધ કરવામાં આવેલ છે:

ક્રમ સંખ્યા	માહિતી માંગવામાં આવી	જવાબ
૧.	સહકારી બેંકો પર હાથ ધરવામાં આવતી તપાસની પ્રક્રિયા, નિયમો અને વિનિયમો	આર.બી.આઈ. નિર્ધારિત અંતરાલે બી.આર. અધિનિયમ ૧૯૪૯ (એ.એ.સી.એસ.) ની કલમ ૩૫ હેઠળ નિરીક્ષણો કરે છે.
૨.	છેલ્લો આર.બી.આઈ. તપાસ અને ઓડિટ અહેવાલ, જે શ્રી સંતોષ કુમાર દ્વારા રૂ૩	માંગવામાં આવેલી માહિતી બેંક દ્વારા વિશ્વાસજનક ક્ષમતામાં જાળવવામાં આવે છે અને તે

	મી એપ્રિલ, ૨૦૧૦ થી ૬ મી મે, ૨૦૧૦ દરમિયાન કરવામાં આવ્યો હતો, તે મકરપુરા ઇન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્ટેટ કો-ઓપ બેંક લિ. નોંધણી નં. ૨૮૦૮ બાબતે ગુજરાત રાજ્યના સહકારી સંસ્થાઓના રજિસ્ટ્રાર, ગાંધીનગરને મોકલવામાં આવ્યો હતો	રિઝર્વ બેંકને બેંકની નિરીક્ષણ પ્રક્રિયા દરમિયાન પ્રાપ્ત થઈ હતી, તેથી તે બહારના વ્યક્તિઓને આપી શકાય તેમ નથી. વધુમાં, આવી માહિતીનું પ્રકટિકરણ બેંક તથા બેંકિંગ પ્રણાલીના હિતને હાનિ પહોંચાડી શકે છે. આવી માહિતી આરટીઆઈ અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) તથા (ઈ) હેઠળ પ્રકટિકરણમાંથી પણ મુક્ત છે,
		૨૦૦૫.
૩.	ઉપરોક્ત બેંક અંગે છેલ્લા ૨૦ વર્ષોની તપાસનો અહેવાલ (તપાસ અધિકારીના નામ સાથે કરવામાં આવેલ) અને તેની ઉપર કરવામાં આવેલ	ઉપરોક્ત (૨) મુજબ જ

	કાર્યવાહીની અહેવાલ.	
૪.	(૧) તમામ સહકારી બેંકો, જેઓ લિક્વિડેશનમાં ગઈ છે, અંગેના અહેવાલો (૨) જાહેર નાણાંની વસૂલાત માટે તમામ ડિરેક્ટરો અને મેનેજરો વિરુદ્ધ લેવાયેલા પગલાં તથા આરબીઆઈ દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલ સત્તાઓ અને અપનાવેલ વિશ્લેષણ અને પ્રક્રિયા.	(૧) ઉપરના (૨) પર મુજબ તે જ (૨) આ માહિતી વિભાગ પાસે ઉપલબ્ધ નથી
૫.	અનિયમિતતાઓ અંગે આપના નિરીક્ષણ હેઠળ રહેલી અવશેષ	કોઈ વિશિષ્ટ માહિતી માંગવામાં આવી નથી

	સહકારી બેંકોના નામ અને કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી અંગેના અહેવાલ	
૬.	કાર્યવાહી હાથ ધરવા અને અમલીકરણ માટે આવશ્યક અવધિ	કોઈ વિશિષ્ટ માહિતી માંગી લેવામાં આવી નથી

૩. તા. ૩૦.૩.૨૦૧૧ના રોજ, પ્રથમ અપીલ પ્રાધિકારીએ પ્રતિવાદીની અપીલનો નિવેડો કરતાં, સી.પી.આઈ.ઓ. દ્વારા પૂછપરછ ક્રમાંક ૨, ૩ અને ૪ના પ્રથમ ભાગ અંગે આપવામાં આવેલા જવાબ સાથે સહમતિ દર્શાવી અને રવિન રણછોડલાલ પટેલ અને અન્ય વિ. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા કેસમાં સી.આઈ.સી.ની પૂર્ણ પીઠ દ્વારા આપવામાં આવેલા નિર્ણય પર આધાર રાખ્યો. ત્યારબાદ, વ્યથિત પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી બીજી અપીલમાં, કેન્દ્રીય માહિતી આયોગે વિવાદિત તા. ૦૧.૧૧.૨૦૧૧ના આદેશ દ્વારા, આર.બી.આઈ.ને આદેશ આપ્યો કે તે રેકૉર્ડ મુજબ પૂછપરછ ક્રમાંક ૨ થી ૬ સંબંધિત માહિતી પ્રતિવાદીને તા. ૩૦.૧૧.૨૦૧૧ પહેલાં પૂરી પાડે. કેન્દ્રીય માહિતી આયોગ (સી.આઈ.સી.)ના નિર્ણયથી વ્યથિત થઈ, અરજદાર આર.બી.આઈ.એ અન્ય બાબતો સાથે સી.આઈ.સી.ના ઉપરોક્ત આદેશને રદ કરવાની પ્રાર્થના કરતાં રિટ અરજી દ્વારા દિલ્લી વડી અદાલતનો દરવાજો ખટખટાવ્યો. વડી અદાલતે, નોટિસ બહાર પાડતાં, ઉપરોક્ત આદેશના અમલ પર સ્થગિતી મૂકી.

૪. તેવી જ રીતે, ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૨ ઓફ ૨૦૧૫ માં, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ ના અધિનિયમ હેઠળ આરબીઆઈના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચે દર્શાવેલ માહિતી માગી હતી, જેના જવાબનું કોષ્ટકીકરણ નીચે મુજબ કરવામાં આવ્યું છે:

ક્રમ સંખ્યા	માહિતી માંગવામાં આવેલ	જવાબ
૧.	માનનીય એફ.એમ. દ્વારા સભાના ગૃહપટલ પર લેખિત નિવેદન કરવામાં આવ્યું હતું, જે અન્ય બાબતો ઉપરાંત આર.બી.આઈ. અને બેંકના અભિલેખોની ચકાસણી કર્યા પછી જ કરવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ અને એફ.એમ. દ્વારા અહેવાલિત તથ્યોની નકલ બેંક પાસે હોવી જ જોઈએ. કૃપા કરીને એફ.એમ.ને મોકલવામાં આવેલી નોંધની નકલ પૂરું પાડશો।	ચોક્કસ વિગતોના અભાવે, અમે કોઈપણ માહિતી પ્રદાન કરવામાં સમર્થ નથી.
૨.	માનનીય એફ.એમ. એ એવું નિવેદન કર્યું હતું	અમારી પાસે આ માહિતી નથી.

	કે કેટલીક બેંકો જેમ કે એસ.બી.આઈ., આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંક લિ., બેંક ઓફ બરોડા, દેના બેંક, એચ.એસ.બી.સી. બેંક વગેરેને ખાતાં ખોલવા બાબતે ફેમા માર્ગદર્શિકાઓના ઉદ્ધંધન બદલ અસંતોષનું પત્ર આપવામાં આવ્યું હતું, જ્યારે કેટલીક અન્ય બેંકો તો અતિરેકે પણ	
	આવા ઉદ્ધંધનો બદલ એક કરોડ રૂપિયાનો દંડ કરવામાં આવ્યો. કૃપા કરીને મને તે બેંકોનાં નામો તેમજ તેમની દ્વારા કરાયેલ ઉદ્ધંધનોની વિગત આપો.	
૩.	આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંકની પટલા શાખામાં કેટલાક ઠગો દ્વારા ખોલવામાં આવેલા ખાતા અંગે આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. બેંકને જારી કરાયેલ ‘પરામર્શ નોંધ’. “ફેમા” હેઠળ બેંક દ્વારા	ડિસેમ્બર, ૨૦૦૭માં બેંકને સલાહકાર પત્ર જારી કરવામાં આવ્યો હતો, કારણ કે બેંકની પટલા શાખા (એ) ગ્રાહકની ઓળખ, ગ્રાહકના ખાતાં ખોલવા/સંચાલિત કરવા અંગે આર.બી.આઈ.ની માર્ગદર્શિકાઓનું

આચરવામાં આવેલ અનિયમિતતાઓનું “ચોક્કસ સ્વરૂપ” વિશે માહિતી માંગવામાં આવી છે. તેમજ આઈ.બી.એલ. દ્વારા કરવામાં આવેલ અન્ય ગેરકાયદેસર કૃત્યોની યાદી તથા ભારતમાં અને વિદેશમાં આવેલી વિવિધ શાખાઓ મારફતે આઈ.બી.એલ. દ્વારા આચરાયેલા ગુનાઓની અન્ય વિગતો, તેમજ નિયામક દ્વારા કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી સાથે, જેમાં તેના અધિકારીઓનાં નામ અને હોદ્દા, શાખાનું નામ, આચરાયેલા ગુનાનો પ્રકાર વગેરેનો સમાવેશ થાય છે, તે પણ આપવામાં આવે. બેંકની પટણા શાખા તથા બેંકની અન્ય શાખાઓ દ્વારા આચરાયેલા ગુનાઓનું ચોક્કસ સ્વરૂપ, તેમાં સંકળાયેલા તેના અધિકારીઓનાં નામ, તેમણે આચરેલા ગુનાનો પ્રકાર અને સંબંધિત સત્તાધિકારી દ્વારા આપવામાં આવેલી સજા, તેમજ ઉપરોક્ત કેસની તપાસ કરનાર નિયુક્ત સત્તાધિકારીનું	પાલન કરવામાં નિષ્ફળ રહી હતી, (બી) તેમજ પ્રશ્નાધીન ખાતું ખોલતી વખતે બેંકે સામાન્ય બેલેન્કિંગ સાવચેતી અને વિવેકનું અનુસરણ કર્યું નહોતું. અમારા દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી દેખરેખ સંબંધિત કાર્યવાહી ની યાદી અંગે એટલું જણાવવામાં આવે છે કે પૂછપરછ અતિ સામાન્ય છે અને નિર્દિષ્ટ નથી. વધુમાં, અમે જણાવીએ છીએ કે હાથ ધરવામાં આવેલી દેખરેખ સંબંધિત કાર્યવાહી બેલેન્કિંગ નિયમન (બી.આર.) અધિનિયમની કલમ ૩૫ હેઠળ કરવામાં આવેલી તપાસના આધારે હતી. તપાસ અહેવાલમાં રહેલી માહિતી વિશ્વાસાધીન હિસ્સેદારીમાં ધારિત છે અને તેનું જાહેર પ્રકટિકરણ દેશના આર્થિક હિતને અસર કરી શકે છે તથા બેંકની વ્યાપારી ગોપનીયતા પર પણ પ્રતિકૂળ અસર કરી શકે છે. તેમજ આવી માહિતી માહિતીના અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) (ડી) અને (ઈ) હેઠળ જાહેર પ્રકટિકરણમાંથી પણ મુક્ત છે (ઉદ્ધરણો સંલગ્ન છે). તેથી, તમારી
--	---

	નામ અને હોદ્દો, તેના તારણો અને આપવામાં આવેલી સજાની વિગતો પણ આપવામાં આવે.”	વિનંતી સ્વીકારવામાં અમે અસમર્થ છીએ.
૪.	હોંગકોંગમાં આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક દ્વારા કરાયેલી અનિયમિતતાઓનું ચોક્કસ સ્વરૂપ	આ સંદર્ભમાં, હોંગ કોંગની સિક્યોરિટીઝ એન્ડ ફ્યુચર્સ કમિશનની વેબસાઇટ પરથી લેવામાં આવેલ સ્વયંસ્પષ્ટ પ્રિન્ટઆઉટ સંલગ્ન છે.
૫.	આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકની મોસ્કો શાખા મની લોન્ડરિંગના કૃત્યમાં સંકળાયેલી.	અમારી પાસે માહિતી નથી.
૬.	આઈસીઆઈસીઆઈ પર દંડ લાદવો	અમારી પાસે કોઈ માહિતી નથી કે
	પૂરથી દસ્તાવેજોના નષ્ટ થવા બદલ પી.એમ.એલ.એ.ની કલમ ૧૩ હેઠળ બેંક સામે.	આ સંદર્ભે રજૂ કરવું.
૭.	છેલ્લા બે વર્ષમાં બે વખત બેંકને આપવામાં આવેલી ચેતવણી અથવા ‘સલાહકાર નોંધ’ની નકલ અને તેમાં નોંધાયેલા કારણો. આ તપાસ હાથ ધરનાર સત્તાધિકારીનું નામ અને હોદ્દો	તમારી આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકને આપવામાં આવેલા સલાહાત્મક પત્રોની નકલો/વિગતો બાબતની વિનંતી સંદર્ભે, અમે જણાવીએ છીએ કે આવી માહિતી માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) (ડી) અને (ઈ) હેઠળ જાહેર કરવા પરથી મુક્ત છે. આઈસીઆઈસીઆઈ

	તથા અધિનિયમ હેઠળ લાદવાપાત્ર દંડને બદલે માત્ર સલાહાત્મક નોંધ જારી કરવાનો તેમનો નિર્ણય.	બેન્કના દસ્તાવેજોની તપાસ અમારા બેન્કિંગ સુપરવિઝન વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવે છે. ડીબીએસના ઇન-ચાર્જ મુખ્ય મહાપ્રબંધક, સેન્ટર ઓફિસ, રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા, શ્રી એસ. કરુપ્પાસામી છે.
--	---	--

પ. આ મામલે, અરજદાર આર.બી.આઈ. દ્વારા એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે કે પ્રતિવાદી જુલાઈ, ૨૦૦૫ની પૂરપરિસ્થિતિમાં બેંક અને આઈ.સી.આઈ.સી.આઈ. સિક્યોરિટીઝ લિમિટેડ (આઈ.એસ.ઈ.સી.) સાથેના શ્રી-ઇન-વન ખાતા માટેનું તેનું અરજીપત્રક ગુમ થઈ જવાને કારણે અને આવશ્યક દસ્તાવેજો રજૂ ન કરવાને કારણે વ્યથિત હતો, જેના પરિણામે આઈ.એસ.ઈ.સી. સાથેનું તેનું ટ્રેડિંગ ખાતું સ્થગિત કરવામાં આવ્યું હતું, જેના માટે પ્રતિવાદીએ જિલ્લા ગ્રાહક મંચનો આશ્રય લીધો હતો, જેણે રેકૉર્ડમાં ચેડાં કરવામાં આવ્યા હોવાના પ્રતિવાદીના આક્ષેપોને નામંજૂર કર્યા હતા અને પ્રતિવાદીની ફરિયાદ ફગાવી દીધી હતી. તેની અપીલ પણ રાજ્ય આયોગ દ્વારા ફગાવી દેવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, પ્રતિવાદીએ સન ૨૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ તેના ઉક્ત ટ્રેડિંગ ખાતાના સંચાલનના સ્થગન સંબંધિત એક અરજી કરી હતી. ગ્રાહક ફરિયાદ તેમજ ઉપરોક્ત અરજીમાંથી પ્રતિવાદીને કોઈ પરિણામ પ્રાપ્ત ન થતાં, તેણે આ અધિનિયમ હેઠળ સી.પી.આઈ.ઓ., સેબી સમક્ષ અરજી કરી હતી, જેની અપીલ સી.આઈ.સી. સુધી ગઈ હતી, જેના વિભાગીય ખંડપીઠે સી.પી.આઈ.ઓ. અને સેબીના અપિલીય સત્તાધિકારીના નિર્ણયને યથાવત્ રાખીને તેની અપીલનો નિકાલ કર્યો હતો. ત્યારબાદ, ઓગસ્ટ ૨૦૦૮માં, પ્રતિવાદીએ ફરી એકવાર વર્તમાન અરજી કરીને ઉપરોક્ત માહિતી માંગી હતી. અપિલીય સત્તાધિકારીના આદેશથી વ્યથિત થઈને પ્રતિવાદીએ સી.આઈ.સી. સમક્ષ બીજી અપીલ કરી હતી, જેણે આક્ષેપિત આદેશ

દ્વારા આર.બી.આઈ.ના સી.પી.આઈ.ઓ.ને પ્રતિવાદીએ માગેલી એડવાઈઝરી નોટ્સ સંબંધિત માહિતી ૧૫ કાર્યકારી દિવસોની અંદર પ્રદાન કરવાની દિશા આપી હતી. તેથી, આર.બી.આઈ.એ રિટ અરજી દ્વારા બોમ્બે વડી અદાલતનો આશ્રય લીધો હતો.

૬. ૨૦૧૫ના ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૩ માં, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ નેશનલ બેંક ફોર એગ્રીકલ્ચર એન્ડ રુરલ ડેવલપમેન્ટના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચેની માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબનું કોષ્ટકીકરણ નીચે મુજબ છે:—

ક્રમ ક્રમાંક.	માહિતી માંગવામાં આવેલ	જવાબ
૧.	વિવિધ રાજ્યોની સર્વોચ્ચ સહકારી બેંકો/મુંબઈ ડીસીસીબીના વર્ષ ૨૦૦૫થી આજદિન સુધીના નિરીક્ષણ અહેવાલોની નકલો	માહિતી આપવાથી આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧) (એ) હેઠળ મુક્તિ આપવામાં આવી છે.
૨.	જાન્યુઆરી, ૨૦૧૦ થી આજદિન સુધી મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય સરકાર/આર.બી.આઈ./રા જ્ય/કેન્દ્રીય સહકારી બેંકની કોઈપણ અન્ય સંસ્થા સાથે થયેલા તમામ પત્રવ્યવહારની નકલો.	નાબાઈના વિવિધ વિભાગો એમ.એસ.સી.બી. સંબંધિત વિવિધ મુદ્દાઓ સાથે કામ કરે છે. આ પ્રશ્ન સામાન્ય સ્વરૂપનો છે. અરજદારે કૃપા કરીને પૂછપરછ/માગવામાં આવેલી માહિતી અંગે

		વિશિષ્ટતા દર્શાવવી.
૩.	એપ્રિલ, ૨૦૦૭ થી આજદિન સુધી નાબાર્ડના ગવર્નિંગ બોર્ડ/બોર્ડ ઓફ ડિરેક્ટર્સ/કમિટી ઓફ ડિરેક્ટર્સની બેઠકોની પુષ્ટિ થયેલી/મસૂદા કાર્યવાહી નોંધો પ્રદાન કરો	માહિતી પૂરી પાડવાની ફરજ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ડી) હેઠળ મુક્ત છે.
૪.	નાબાર્ડ દ્વારા આરટીઆઈ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૪ ના પાલન અંગે માહિતી પ્રદાન કરો	www.nabard.org નાબાર્ડની વેબસાઈટ એટલે કે ડબલ્યુડબલ્યુડબલ્યુ.નાબાર્ડ.ઓર્ગ પર પાલન ઉપલબ્ધ છે
૫.	માહિતી સીડી પર પૂરી પાડી શકાય છે	—

૭. પ્રથમ અપીલીય પ્રાધિકારીએ સી.પી.આઈ.ઓ. સાથે સહમતિ દર્શાવી અને એવું ઠરાવ્યું કે નિરીક્ષણ અહેવાલ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) મુજબ પૂરો પાડી શકાય નહીં. પ્રતિવાદીએ કેન્દ્રીય માહિતી આયોગ સમક્ષ બીજી અપીલ દાખલ કરી, જે મંજૂર કરવામાં આવી. આર.બી.આઈ.એ સમાન મુદ્દા અંગે સી.આઈ.સી.ના તા. ૧૪.૧૧.૨૦૧૧ના આદેશને પડકારીને વડી અદાલત સમક્ષ રિટ અરજી દાખલ કરી અને વડી અદાલતે સી.આઈ.સી.ના આદેશના અમલ પર સ્થગિતી મૂકી.

૮. વર્ષ ૨૦૧૫ ના ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૪ માં, પ્રતિવાદીએ વર્ષ ૨૦૦૫ ના અધિનિયમ હેઠળ આર.બી.આઈ. ના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચે મુજબની માહિતી માંગી હતી, જેનો જવાબ નીચે કોષ્ટકરૂપે દર્શાવવામાં આવ્યો છે:

ક્રમ સંખ્યા.	માગવામાં આવેલી માહિતી	જવાબ
૧.	ઉપર ૨(એ) ખાતે ઉલ્લેખ કરેલ મુજબ, બેંકના વેબસાઈટ પર બેંકના બાકીદારોની સંપૂર્ણ યાદી અપલોડ કરવાની બાબતમાં આર.બી.આઈ. શું કાર્યવાહી કરી રહી છે? તે ક્યારે કરવામાં આવશે? તે કરવામાં આવ્યું નથી, તેનું કારણ શું છે?	તત્કાલીન નાણાં પ્રધાન દ્વારા સંસદમાં તા. ૨૮મી ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૪ના રોજ કરવામાં આવેલ બજેટ ભાષણ અનુસાર, અન્ય ધિરાણ સંસ્થાઓ પ્રત્યે બાકીદારો અંગે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને સચેત કરવા તથા સાવચેત રાખવા માટે, આર.બી.આઈ.એ એવી યોજના અમલમાં મૂકી કે જેમાં બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓના એવા લેણાર્થીઓની વિગતો એકત્રિત કરવામાં આવે, જેઓની બાકી રકમનો કુલ જથ્થો રૂપિયા ૧ કરોડ અથવા તેથી વધુ હોય અને જે દર વર્ષની ૩૧મી માર્ચ તથા ૩૦મી સપ્ટેમ્બરના રોજની

		સ્થિતિએ ‘શંકાસ્પદ’ અથવા ‘ગુકસાન’ તરીકે વર્ગીકૃત થયેલ હોય અથવા જેમના વિરુદ્ધ દાવા દાખલ થયેલા હોય. ફેબ્રુઆરી ૧૯૯૯માં, ભારતીય રિઝર્વ બેંકે રૂપિયા ૨૫ લાખ અથવા તેથી વધુની બાકી શેષ રકમ ધરાવતા અને જાણપૂર્વક ચુકવણી ન કરનાર લેણાર્થીઓના કિસ્સાઓ અંગે માહિતીના સંગ્રહ અને પ્રસાર માટે પણ એક યોજના રજૂ કરી હતી. હાલમાં, આર.બી.આઈ. ઉપરોક્ત મુજબ રૂપિયા ૧ કરોડ અને તેથી વધુની, દાવો દાખલ ન કરાયેલા ‘શંકાસ્પદ’ અને ‘ગુકસાન’ શ્રેણીના લેણાર્થી ખાતાઓની ચાદી અર્ધવાર્ષિક ધોરણે (અર્થાત્ ૩૧મી માર્ચ અને ૩૦મી સપ્ટેમ્બરની સ્થિતિએ) બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને તેમના ગુપ્ત ઉપયોગ માટે પ્રસારિત કરે છે. રૂપિયા ૨૫ લાખ અને તેથી વધુના
--	--	--

		જાણપૂર્વક ચુકવણી ન કરનારાઓના, દાવો દાખલ ન કરાયેલા ખાતાઓની ચાદી પણ ત્રિમાસિક ધોરણે પ્રસારિત કરવામાં આવે છે
		બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓને તેમના ગુપ્ત ઉપયોગ માટેના આધારરૂપે. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૪ ની કલમ ૪૫ ઇ, તેમાં નિર્ધારિત રીત સિવાય, રિઝર્વ બેંકને ‘ધિરાણ માહિતી’ જાહેર કરવાથી પ્રતિબંધિત કરે છે. www.cibil.com (૩) તેમ છતાં, બેંકો અને એફ.આઈ.ઓને ૧ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨ના રોજ એવી સલાહ આપવામાં આવી હતી કે રૂપિયા ૧ લાખથી રૂપિયા ૧ કરોડ સુધીના વાદ દાખલ કરાયેલા ખાતાઓ અંગેની માહિતી, માર્ચ, ૨૦૦૨એ સમાપ્ત થયેલ અવધિથી તબક્કાવાર રીતે, માત્ર સિબિલને જ પ્રદાન કરે. સિબિલ રૂપિયા ૧ કરોડ અને તેથી વધુના બાકીદારોની ચાદી (વાદ દાખલ કરાયેલા ખાતાઓ) અને રૂપિયા ૨૫ લાખ અને તેથી વધુના ઇચ્છાપૂર્વકના

		બાકીદારોની ચાદી (વાદ દાખલ કરાયેલા ખાતાઓ), ૩૧ માર્ચ, ૨૦૦૩ની સ્થિતિએ અને ત્યારપછીથી, તેની વેબસાઇટ પર મૂકી રહી છે (ડબલ્યુડબલ્યુડબલ્યુ.સિબિલ.કોમ)
--	--	---

૯. કેન્દ્રીય માહિતી આયોગે વિડિયો કોન્ફરન્સિંગ મારફતે પક્ષકારોની સુનાવણી કરી. સીઆઈસીએ અરજીકર્તાના સીપીઆઈઓને પ્રતિવાદીને પ્રશ્ન ક્રમાંક ૨(બી) અને ૨(સી) સંબંધિત નોંધપોથી મુજબની માહિતી ૧૦.૧૨.૨૦૧૧ પહેલાં પૂરી પાડવાનો નિર્દેશ આપ્યો. આયોગે આરબીઆઈના ગવર્નરને પણ માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૪(૧)(બી)(૧૭) હેઠળની પોતાની ફરજોનું પાલન કરતા આ માહિતી પોતાની વેબસાઇટ પર ૩૧.૧૨.૨૦૧૧ પહેલાં પ્રદર્શિત કરવાની અને દર વર્ષે તેને અદ્યતન કરવાની દિશા આપી છે.

૧૦. ટ્રાન્સફર કેસ ક્રમાંક ૯૫ ઓફ ૨૦૧૫ માં, નીચે મુજબની માહિતી માંગવામાં આવી હતી અને તેના જવાબને નીચે કોષ્ટકબદ્ધ કરવામાં આવ્યો છે:

ક્રમાંક.	માગવામાં આવેલી માહિતી	જવાબ
૧. ૨.	કેટલાક બેંકો દ્વારા નિયમોના ઉલ્લંઘન બદલ દંડ લાદવા અંગે આર.બી.આઈ. પાસે ઉપલબ્ધ સંપૂર્ણ અને વિગતવાર માહિતી, જેમાં સંબંધિત દસ્તાવેજો/પત્રવ્યવહાર/ફાઇલ નોંધ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે,	જેમ બેંકોને જે ઉલ્લંઘનો બાબતે કારણદર્શન નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ દંડ ફટકારવામાં આવ્યા હતા, અને જે

	જેમનો ઉલ્લેખ સંલગ્ન સમાચાર કતરણમાં પણ કરવામાં આવ્યો છે દંડ લાદવામાં આવે તે પહેલાં જેમને કારણ દર્શાવતી નોટિસો જારી કરવામાં આવી હતી તેવી બેંકોની સંપૂર્ણ ચાદી, તેમજ સાથે સંલગ્ન સમાચાર કતરણમાં ઉલ્લેખિત તે બધી બેંકો પૈકી પ્રત્યેકને કયા ડિફોલ્ટ માટે કારણ દર્શાવતી નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી તેની વિગતો સહિત	બેંકોની વાર્ષિક નાણાકીય તપાસ (એ.એફ.આઈ.) ના નિષ્કર્ષો પર આધારિત છે, તથા અમને આ માહિતી વિશ્વસ્તીય ક્ષમતામાં પ્રાપ્ત થયેલી છે, તેવી માહિતીનો ખુલાસો કરવાથી રાજ્યના આર્થિક હિતોને હાનિકારક અસર પહોંચશે અને બેંકની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિને ગુરુત્તર થશે. કારણદર્શન નોટિસો/નિષ્કર્ષો/અહેવાલો/સંલગ્ન અતઃ, આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) (ડી) અને (ઈ) ની જોગવાઈઓના પરિપ્રેક્ષ્યમાં પત્રવ્યવહાર/આદેશો
--	--	---

		જાહેર કરવાની ફરજમાંથી મુક્ત છે,
૨. ૩.	દંડ લાદવામાં આવે તે પહેલાં કારણ બતાવો નોટિસો જારી કરવામાં આવેલ બેંકોની સંપૂર્ણ યાદી, તેમજ સાથે જોડાયેલ સમાચાર કાપણીઓમાં ઉલ્લેખિત તે પણ, જેમાં એવી દરેક બેંકને કારણ બતાવો નોટિસ કયા કૃત્યચૂક માટે જારી કરવામાં આવી હતી તેનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરોક્ત પૂછપરછ (૨) માં ઉલ્લેખિત બેંકોમાંથી તેવી બેંકોની યાદી, જેઓ પર દંડ લાદવામાં આવ્યો નહોતો, તથા તેમની વિગતો, જેમ કે તેમનો જવાબ સંતોષકારક હતો કે કેમ વગેરે.	તેવું જ
૪.	બેંકોની યાદી, જે અંતે દોષિત ઠરાવવામાં આવી હતી, તેમજ દરેક બેંક પર લાદવામાં આવેલ દંડની રકમ દર્શાવતી	૧૯ બેંકોનાં નામો અને તેમની ઉપર લાદવામાં આવેલ દંડની વિગતો નીચે મુજબ છે
	અને બેંકની દરેક બાબતમાં દંડ પરિશિષ્ટ ૧ માં પૂરું પાડેલ છે.	

	નક્કી કરવા માટેનો માપદંડ	દંડ નક્કી કરવા માટેના માપદંડ અંગે, ડેરિવેટિવ વ્યવહારો સંબંધે આર.બી.આઈ. દ્વારા જારી કરાયેલા વિવિધ નિર્દેશો અને સૂચનાઓના ઉલ્લંઘન બદલ આ બેંકો પર દંડ લાદવામાં આવ્યો છે, જેમ કે વપરાશકર્તાની યોગ્યતા અને ઉત્પાદનોની ઉપયુક્તતા અંગે યોગ્ય યથોચિત તપાસ ન કરવી, યોગ્ય જોખમ વ્યવસ્થાપનની તિઓ ન ધરાવતા વપરાશકર્તાઓને ડેરિવેટિવ ઉત્પાદનો વેચવા, અને ભૂતકાળના કામગીરી માર્ગ દેઠળ આધારભૂત બાબત / આધારભૂત બાબતની પૂરકતા તેમજ પાત્ર મર્યાદાઓની ચકાસણી ન કરવી.
પ.	સંલગ્ન સમાચાર કત્રણમાં ઉલ્લેખિત મુજબ સિવાય, અન્ય કેટલીક બેંકો પર પણ દંડ લાદવામાં આવ્યો છે કે તેમના વિરુદ્ધ કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી છે?	પરિશિષ્ટમાં ઉલ્લેખિત બેંકો સિવાય, તા. ૨૬ એપ્રિલ, ૨૦૧૧ના પ્રેસ પ્રકાશન નં. ૨૦૧૦-૨૦૧૧/૧૫૫૫ના સંદર્ભમાં અન્ય કોઈ પણ બેંકને

		દંડિત કરવામાં આવી નહોતી.
૬.	જો હા, તો કૃપા કરીને વિગતો આપો	લાગુ પડતું નથી, પ્રશ્ન ક્રમાંક ૫ માં આપવામાં આવેલી માહિતીના દૃષ્ટિએ
૭.	અન્ય કોઈપણ માહિતી	પ્રશ્ન વિશિષ્ટ નથી.
૮.	આ આરટીઆઈ અરજતપત્રની હિલચાલ અંગેની ફાઇલ નોંધો તથા આ આરટીઆઈ અરજતપત્રના દરેક પાસાં અંગેની ફાઇલ નોંધો	નોંધની નકલ સંલગ્ન છે.

૧૧. બીજી અપીલમાં, સીઆઈસીએ પ્રતિવાદીની ટેલિફોન દ્વારા અને અરજદારની વિડિયો કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા સુનાવણી કરી. સીઆઈસીના નિર્દેશ મુજબ, અરજદારે લેખિત રજૂઆત દાખલ કરી. સીઆઈસીએ અરજદારના સીપીઆઈઓને પ્રતિવાદીની મૂળ અરજીના પ્રશ્ન ક્રમાંક ૧ ૨ અને ૩ સંબંધિત સંપૂર્ણ માહિતી ૧૫.૧૨.૨૦૧૧ પહેલાં પૂરી પાડવા માટે નિર્દેશ આપ્યો.

૧૨. ૨૦૧૫ના ટ્રાન્સફર કેસ ક્રમાંક ૯૬માં, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ આર.બી.આઈ.ના સી.પી.આઈ.ઓ. પાસેથી નીચે દર્શાવેલ માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબનું તકતીકરણ નીચે મુજબ છે:-

અનુક્રમ ક્રમાંક.	માગવામાં આવેલી માહિતી	ઉત્તર
૧	ઓડિશા વડી	તમે માંગેલ માહિતી

	અદાલત સમક્ષ આર.બી.આઈ.એ સોગંદનામું દાખલ કરીને એવું જણાવ્યું છે કે ચલણ ડેરિવેટિવ્ઝના કારણે માર્ક-ટુ-માર્કેટ ગુકસાનની કુલ રકમ રૂપિયા ૩૨,૦૦૦ કરોડથી વધુ છે. કૃપા કરીને એમ.ટી.એમ. ગુકસાનની બેંકવાર વિગત આપશો.	આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) અને (ઈ) હેઠળ અપવાદિત છે, જેમાં નીચે મુજબ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે; ૮(૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, કોઈપણ નાગરિકને આપવાની કોઈ ફરજ રહેશે નહીં (એ) તેવી માહિતીનું પ્રકટીકરણ, જેનાથી ભારતની સર્વભૌમતા અને અખંડિતતા, રાજ્યની સુરક્ષા, વ્યૂહાત્મક, વૈજ્ઞાનિક અથવા આર્થિક હિતો, વિદેશી રાજ્ય સાથેના સંબંધો ઉપર પ્રતિકૂલ અસર થાય અથવા ગુનાના પ્રેરણાને વેગ મળે. (ઈ) કોઈ વ્યક્તિને તેના વિશ્વાસાધીન સંબંધમાં ઉપલબ્ધ માહિતી, સિવાય કે સક્ષમ પ્રાધિકરણ આથી સંતુષ્ટ હોય કે વિશાળ જનહિતમાં આવી માહિતીનો
--	---	--

		ખુલાસો કરવો જરૂરી બને છે.
૨.	ભારતીય વ્યવસાયે ભોગવેલ નુકસાનની રકમ અંગે આર.બી.આઈ. પાસે ઉપલબ્ધ તાજું આંકડું શું છે	કૃપા કરીને ઉપરના ૧ અંગેના અમારા જવાબનો સંદર્ભ લો.
	મકાનો? કૃપા કરીને બેંકવાર અને ગ્રાહકવાર તાજેતરના આંકડા પૂરા પાડો.	
૩	ભારતીય નિકાસકારોને થતા ડેરિવેટિવ નુકસાનનો મુદ્દો રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાના ગવર્નર/ડેપ્યુટી ગવર્નર અથવા પરિષ્ઠ અધિકારીની કોઈપણ બેઠકમાં ચર્ચાયો હતો કે કેમ? જો હા, તો જ્યાં ઉક્ત મુદ્દાની ચર્ચા કરવામાં આવી હતી તેવી બેઠકની કાર્યવાહીનો નોંધવહિવટ કૃપા કરીને પ્રદાન કરો	આ મામલે અમારી પાસે કોઈ માહિતી નથી.
૪	આ સંદર્ભમાં	અમારી પાસે આ મામલે

	આરબીઆઈ દ્વારા લેવાયેલા અન્ય કોઈ પગલાં બાબતના અહેવાલો.	કોઈ માહિતી નથી.
--	--	-----------------

૧૩. સીઆઈસી એ બીજી અપીલ મંજૂર કરી હતી અને અરજદારના ફેડના સિપીઆઈઓને પ્રતિવાદીની મૂળ અરજીમાં પ્રશ્ન નં. ૧, ૨, ૯ અને ૧૦ અંગેની સંપૂર્ણ માહિતી ૦૫.૦૧.૨૦૧૨ પહેલાં પૂરી પાડવાનો નિર્દેશ કર્યો હતો. સિપીઆઈઓ, ફેડે સીઆઈસીના આદેશનું, જ્યાં સુધી પ્રશ્ન નં. ૨, ૯ અને ૧૦નો સંબંધ છે ત્યાં સુધી, પાલન કર્યું હતું. આરબીઆઈએ સીઆઈસીના આદેશને, જ્યાં સુધી તે પ્રશ્ન નં. ૧ પર રેકૉર્ડ મુજબ સંપૂર્ણ માહિતી પૂરી પાડવાનો નિર્દેશ કરે છે ત્યાં સુધી, રદ કરવા માટે રિટ અરજી દાખલ કરી હતી.

૧૪. વર્ષ ૨૦૧૫ના ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૭માં, પ્રતિવાદીએ વર્ષ ૨૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ નેશનલ બેંક ફોર એગ્રીકલ્ચર એન્ડ રૂરલ ડેવલપમેન્ટના સી.પી.આઈ.ઓ. પાસેથી નીચેની માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબનું તકતીકરણ નીચે મુજબ છે:—

ક્રમાંક	માહિતી માંગવામાં આવેલ	જવાબ
૧.	મહારાષ્ટ્ર સ્ટેટ કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડના રૂપિયા ૩૮૦૬.૯૫ કરોડના ૮૬ એન.પી.એ. ખાતાઓ અંગે નાબાઈ દ્વારા બનાવવામાં આવેલ અહેવાલ. (જો મારી અરજીને સંબંધિત કોઈ માહિતી આપના	કૃપા કરીને માહિતીના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ

	કાર્યાલય/વિભાગ/ડિવિઝન/શાખામાં ઉપલબ્ધ ન હોય, તો માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૬ (૩) ની જોગવાઈ અનુસાર આ અરજી સંબંધિત કાર્યાલય/વિભાગ/ડિવિઝન/શાખાને હસ્તાંતરિત કરશો અને તે અંગે મને અનુરૂપ રીતે જાણ કરશો.	માહિતી માંગતી તમારી તા. ૧૯ એપ્રિલ, ૨૦૧૧ની અરજીનો સંદર્ભ લેવો, જે અમને તા. ૦૬ મે, ૨૦૧૧ના રોજ પ્રાપ્ત થઈ હતી. આ સંદર્ભે, અમે તમને સલાહ આપીએ છીએ કે તમારા દ્વારા પૂછવામાં આવેલા પ્રશ્નો એમ.એસ.સી. બી. સંબંધિત નાબાઈના નિરીક્ષણ અહેવાલમાં કરવામાં આવેલા અવલોકનોને
--	--	--

		લગતા છે, જે સ્વભાવથી ગોપનીય છે. કારણ કે આવી માહિતી પ્રદાન કરવાથી તપાસ, ગુનાહિત કૃત્ય કરનારાઓની ધરપકડ અને તેમનાં વિરુદ્ધના અભિયોજનની પ્રક્રિયામાં અવરોધ ઊભો થશે, તેથી તેવી માહિતીનો ખુલાસો અધિનિયમની કલમ ૮(૧) (એચ) હેઠળ અપવાદરૂપ રાખવામાં આવ્યો છે.
--	--	---

૧૫. ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૮ ઓફ ૨૦૧૫ માં, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ ના અધિનિયમ હેઠળ આરબીઆઈના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચેની માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબનું તાબિકાકરણ નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે:-

ક્રમ સંખ્યા.	માહિતી માંગવામાં આવેલ	જવાબ
૧.	બેલેન્સિંગ રેગ્યુલેશન એક્ટ, ૧૯૪૯ ની કલમ ૪૭(૧)(બી) હેઠળ સોંપાયેલ પોતાની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આરબીઆઈએ એસસીબી પર રૂ. ૧૦ લાખનો દંડ લાદ્યો હતો તેવા ડેરિવેટિવ્સ સંબંધિત આરબીઆઈની સૂચનાઓના સંદર્ભમાં એસસીબીએ કયા ઉદ્વેગનો અને ભંગો કર્યા હતા, જેમ કે આરબીઆઈના સંચાર વિભાગ દ્વારા તા. એપ્રિલ ૨૬, ૨૦૧૧ના રોજ જારી કરાયેલ આરબીઆઈની પ્રેસ રિલીઝમાં જણાવવામાં આવ્યું છે	ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા ડેરિવેટિવ્સ અંગે જારી કરાયેલ વિવિધ સૂચનાઓના ઉદ્વેગન બદલ, જેમ કે ડેરિવેટિવ્સ ઉત્પાદનની યોગ્યતા બાબતે આવશ્યક તપાસ ન કરવી, જોખમ વ્યવસ્થાપન ની વ્યવસ્થાપન િઓ ન ધરાવતા વપરાશકર્તાઓને ડેરિવેટિવ્સ ઉત્પાદનો વેચવા, તથા ભૂતકાળના કાર્યક્ષમતા માર્ગ હેઠળ આધારભૂત વ્યવહાર/આધારભૂત વ્યવહારની પૂરતીતા અને

		પાત્ર મર્યાદાઓની ચકાસણી ન કરવી, તે માટે આ બેંકને અન્ય ૧૮ બેંકો સાથે દંડિત કરવામાં આવી હતી. આ માહિતી અમારી વેબસાઈટ પર પત્રકાર પરિપત્રો દેઠળ પણ ઉપલબ્ધ છે.
૨.	કૃપા કરીને અમને આર.બી.આઈ. સમક્ષ એસ.સી.બી. વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવેલી તમામ ફરિયાદોની નકલો/વિગતો ઉપલબ્ધ કરાવો, જેમાં એસ.સી.બી. દ્વારા ડેરિવેટિવ ઉત્પાદનોના ભ્રામક વેચાણ, ઉત્પાદનોની યોગ્યતા અંગે આવશ્યક સાવચેતી ન રાખવા, મૂળભૂત આધાર અથવા તેના પૂરકપણા તથા ભૂતકાળની કામગીરીના આધારે પાત્ર મર્યાદાઓની ચકાસણી ન કરવા, તેમજ ડેરિવેટિવ્સ સંબંધિત આર.બી.આઈ.ની સૂચનાઓના વિવિધ અન્ય પાલનભંગના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હોય. ઉપરોક્ત માહિતી કૃપા કરીને નીચેના સ્વરૂપમાં પણ પ્રદાન કરો . ફરિયાદની તારીખ ફરિયાદનું નામ	ફરિયાદો ભારતીય રિઝર્વ બેંક દ્વારા પ્રાપ્ત થયેલ હોય અને તે તૃતીય પક્ષની માહિતી બને છે, તેથી તમારી દ્વારા માંગવામાં આવેલી માહિતી માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧) (ડી) મુજબ જાહેર કરી શકાતી નથી.

	ફરિયાદનો વિષયવસ્તુ હકીકતોનું સંક્ષિપ્ત વર્ણન અને	
	ફરિયાદ દ્વારા કરવામાં આવેલા આરોપો. ડેરિવેટિવ્ઝ અંગે આર.બી.આઈ.ની સૂચનાઓના એસ.સી.બી. દ્વારા થયેલા ઉદ્વેગન/ભંગ સંબંધિત આર.બી.આઈ. પાસે ઉપલબ્ધ અન્ય કોઈપણ માહિતી.	
૩.	કૃપા કરીને અમને એસસીબી દ્વારા આરબીઆઈ સાથે કરવામાં આવેલા તમામ લેખિત જવાબો/પત્રવ્યવહારની નકલો તથા એસસીબી દ્વારા પોતાના દ્વારા કરવામાં આવેલા ઉદ્વેગનો/વિરોધાભાસોને સમર્થન આપવા અને સમજાવવા માટે કરવામાં આવેલી તમામ મૌખિક રજૂઆતોના ધ્વનિમુદ્રણો પ્રદાન કરો	બેંક વિરુદ્ધ કાર્યવાહી બેંકના વાર્ષિક નાણાકીય નિરીક્ષણ (એ.એફ.આઈ.) ના નિષ્કર્ષોના આધારે કરવામાં આવી છે, જે બી.આર. અધિનિયમ, ૧૯૪૯ ની કલમ ૩૫ ની જોગવાઈઓ હેઠળ કરવામાં આવે છે. નિરીક્ષણના નિષ્કર્ષો સ્વરૂપે ગોપનીય અને વિશેષરૂપે પર્યવેક્ષિત સંસ્થાઓ માટે તથા તેમની દ્વારા સુધારાત્મક કાર્યવાહી કરવા હેતુથી નિર્ધારિત. આ માહિતી

		અમને વિશ્વાસપાત્ર ક્ષમતામાં પ્રાપ્ત થયેલી છે, જેના પ્રકટકરણથી રાજ્યના આર્થિક હિત પર પ્રતિકૂળ અસર પડી શકે છે. તે પ્રમાણે માહિતી જાહેર માહિતી અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧)(એ) અને (ઈ) મુજબ જાહેર કરી શકાતી નથી
૪.	કૃપા કરીને અમને શોધ-નિષ્કર્ષોની નોંધોની વિગતો/નકલો, તપાસ અહેવાલો, નિર્દેશાત્મક આદેશોની ફાઇલ નોંધો અને/અથવા ડેરિવેટિવ્ઝ સંબંધે આર.બી.આઈ.ના નિર્દેશોના પાલન ન કરવા બાબતે એસ.સી.બી. દ્વારા થયેલ અણપાલન સંદર્ભે એસ.સી.બી.વી. દ્વારા થયેલ ઉલ્લંઘનો સ્થાપિત થાય તે અંગે આર.બી.આઈ.એ એસ.સી.બી. વિરુદ્ધ હાથ ધરેલી તપાસોની કોઈપણ માહિતી પ્રદાન કરો. કૃપા કરીને ઉપરોક્ત માહિતી નીચે મુજબના સ્વરૂપમાં પણ આપો. . દ્વારા કરાયેલા સંક્ષિપ્ત ઉલ્લંઘનો/ભંગો	-તે જ-

એસસીબી સંક્ષેપમાં, કારણ દર્શાવો નોટિસ હેઠળ તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા દરેક ઉદ્ધંધન/ભંગ અંગે એસ.સી.બી.નો જવાબ/બચાવ/સમજૂતી. . એસસીબી અંગે આરબીઆઈની તપાસો/નોંધો/પરની નોંધો એસ.સી.બી. દ્વારા કરાયેલા દરેક ઉદ્ધંધન/ભંગ બાબતે જવાબો/બચાવ/સ્પષ્ટીકરણો. . એસ.સી.બી. દ્વારા કરવામાં આવેલા ઉદ્ધંધનો/ભંગોને લગતી આર.બી.આઈ.ની ટિપ્પણીઓ/નિષ્કર્ષો.	
---	--

૧૬. ૨૦૧૫ ના ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૯ માં, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ ના અધિનિયમ હેઠળ આરબીઆઈના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચેની માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબનું કોષ્ટકીકરણ નીચે મુજબ છે:—

અનુ. ક્રમાંક.	માગવામાં આવેલી માહિતી	જવાબ
૧.	કે, જોડેલ પ્રકાશિત સમાચારમાં ઉલ્લેખિત યુનાઈટેડ મર્કેન્ટાઈલ કોઓપરેટિવ બેન્ક લિમિટેડના કૌભાંડો/નાણાકીય અનિયમિતતાઓ બાબતે વિભાગે શું કાર્યવાહી કરી છે. કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીની દિનપ્રતિદિન પ્રગતિ અહેવાલ પ્રદાન	૧. સંલગ્ન પ્રકાશિત સમાચારમાં ઉલ્લેખિત યુનાઈટેડ મર્કેન્ટાઈલ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડના કૌભાંડો/નાણાકીય અનિયમિતતાઓ અંગે તપાસ હાથ ધરવામાં આવી. ૨. તપાસ અહેવાલમાં ઉલ્લેખિત

	કરો.	ભૂલો અંગે બેંક પાસેથી અમારી તારીખ ૮ મી જુલાઈ, ૨૦૧૧ની પત્ર દ્વારા નોંધ/સમજૂતી મંગાવવામાં આવી છે. ૩. અહીં માંગવામાં આવેલી અન્ય માહિતી નિરીક્ષણ અહેવાલના નિષ્કર્ષો પર આધારિત છે. અમે
		હું આ જણાવવા ઇચ્છું છું કે નિરીક્ષણો દરમિયાન પ્રાપ્ત થયેલા નિષ્કર્ષો ગુપ્ત હોય છે અને અહેવાલો બેંકો પાસેથી પ્રાપ્ત માહિતીના આધારે અંતિમ કરવામાં આવે છે. અમને બેંકો પાસેથી વિશ્વાસપૂર્વકની ક્ષમતામાં માહિતી પ્રાપ્ત થઈ હતી. વધુમાં, આવી માહિતીનું પ્રકટીકરણ બેંકિંગ વ્યવસ્થા અને રાજ્યના આર્થિક હિતોને નુકસાન પહોંચાડી આવી પ્રકારની માહિતીનું પ્રકટીકરણ આઈ. અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧)(એ) અને (ઈ) હેઠળ અપવાદરૂપ રાખવામાં આવ્યું છે.
૨.	યુનાઈટેડ મર્કેન્ટાઈલ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિ. એ આરબીઆઈ પાસેથી કેટલા વિસ્તરણ કાઉન્ટર ખોલવાની વિસ્તરણ કાઉન્ટર ખોલવાની	યુનાઈટેડ મર્કેન્ટાઈલ કો-ઓપરેટિવ બેંક લિ. ને ૫ વિસ્તરણ કાઉન્ટરો ખોલવાની પરવાનગી આપવામાં આવી

	પરવાનગી પ્રાપ્ત કરી હતી તે અંગે માહિતી આપો. વિસ્તરણ કાઉન્ટરોના બાંધકામ માટે થયેલા ખર્ચની વિગતો આપો. આ બાંધકામો માટે બેંકે ટેન્ડર પદ્ધતિનું પાલન કર્યું હતું કે નહીં; જો હા, તો સંબંધિત ટેન્ડરોની વિગતો આપો.	હતી. આ વિસ્તરણ કાઉન્ટરોના નિર્માણ માટે થયેલા ખર્ચ અને ટેન્ડરો સંબંધિત માહિતી રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા પાસે ઉપલબ્ધ નથી.
--	--	---

૧૭. ૨૦૧૫ના ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૧૦૦ માં, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ના અધિનિયમ હેઠળ આર.બી.આઈ.ના સી.પી.આઈ.ઓ. પાસેથી નીચે મુજબની માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબનું કોષ્ટકીકરણ નીચે મુજબ આપવામાં આવે છે:—

અનુ. ક્ર.	માગવામાં આવેલી માહિતી	જવાબ
૧.	૩૧.૧૨.૨૦૦૬ની સ્થિતિએ જ્યોર્જ ટાઉન કોઓપરેટિવ બેંક લિમિટેડ, ચેન્નઈને કયા ગ્રેડ હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવી છે?	બેંકોનું વિવિધ શ્રેણીઓમાં વર્ગીકરણ નિરીક્ષણના તારણોના આધારે કરવામાં આવે છે, જે વિશ્વાસપાત્ર હેસિયતમાં પ્રાપ્ત થયેલી માહિતી/દસ્તાવેજો પર આધારિત હોય છે અને તે બાહ્ય વ્યક્તિઓને જાહેર કરી શકાતા નથી. તે માહિતીનો અધિકાર

		અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧)(ઈ) હેઠળ પણ અપવાદરૂપ છે.
--	--	---

૧૮. અપીલીય સત્તાધિકારીએ નોંધ્યું હતું કે સી.પી.આઈ.ઓ., યુ.બી.ડી. એ એવો જવાબ આપ્યો છે કે બેંકોનું વિવિધ ગ્રેડોમાં વર્ગીકરણ નિરીક્ષણમાં નોંધાયેલા નિષ્કર્ષોના આધારે કરવામાં આવે છે, જે વિશ્વાસપૂર્વકની ક્ષમતામાં પ્રાપ્ત થયેલી માહિતી/દસ્તાવેજો પર આધારિત હોય છે અને બહારના લોકોને જાહેર કરી શકાય તેમ નથી. સી.પી.આઈ.ઓ., યુ.બી.ડી. એ જણાવ્યું હતું કે તે જ બાબત આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ઈ) હેઠળ અપવાદરૂપ છે. અપીલકર્તાએ માગેલી માહિતી સંવેદનશીલ છે અને જાહેર કરી શકાય તેવી નથી, તે હકીકત ઉપરાંત, તે સહકારી બેંકની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિને પણ હાનિ પહોંચાડી શકે છે. તેથી, માહિતીના ખુલાસામાંથી મુક્તિ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ડી) હેઠળ ઉપલબ્ધ છે.

૧૯. ૨૦૧૫ ના ટ્રાન્સફર કેસ ક્રમાંક ૧૦૧ માં, બીડ જિલ્લા ખાતેની દીનદયાળ નગરી સહકારી બેંક લિ. સંબંધે, પ્રતિવાદીએ ૨૦૦૫ ના અધિનિયમ હેઠળ આર.બી.આઈ. ના સીપીઆઈઓ પાસેથી નીચેની માહિતી માંગી હતી, જેના જવાબ નીચે મુજબ કોષ્ટકબદ્ધ કરવામાં આવ્યા છે:—

ક્રમ સંખ્યા.	માગવામાં આવેલી માહિતી	જવાબ
૧.	ઉક્ત બેંકના ગેરકાયદેસર કામગીરી અંગે આરબીઆઈને પ્રાપ્ત થયેલી ફરિયાદોની નકલો, જેમાં આરબીઆઈના સ્થાયી આદેશોના	ત્રીજા પક્ષકારો પાસેથી પ્રાપ્ત થયેલ ફરિયાદો સંબંધિત માહિતીનો ખુલાસો કરવાથી તે તૃતીય પક્ષકારની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિને હાનિ

	ભંગ તેમજ કંપનીઝ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની કલમ ૨૯૫ હેઠળની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનોનો પણ સમાવેશ થાય છે.	પહોંચશે. વધુમાં, આવી માહિતી વિશ્વાસુ ધારક તરીકેની ક્ષમતામાં જાળવવામાં આવે છે અને આરટીઆઈ અધિનિયમની કલમો ૮(૧)(ડી) અને (ઈ) હેઠળ પ્રકાશનમાંથી મુક્ત છે.
૨.	ઉક્ત બેંક વિરુદ્ધ આરબીઆઈ દ્વારા આરંભવામાં આવેલી કાર્યવાહી, જેમાં આરબીઆઈ અને ઉક્ત બેંકના અધિકારીઓ વચ્ચે થયેલ તમામ પત્રવ્યવહારનો સમાવેશ થાય છે.	(એ) દિનદયાળ નગરી સહકારી બેંક લિ. પર નિયામકો/તેમના સગાસંબંધીઓ/તેમને હિતસંબંધી હોય તેવી સંસ્થાઓને અપાયેલા ઋણો સંબંધિત નિર્દેશોના ઉલ્લંઘન બદલ રૂપિયા ૧ લાખનો દંડ લાદવામાં આવ્યો હતો. બેંકે ૦૮.૧૦.૨૦૧૦ ના રોજ દંડની રકમ ચુકવી હતી. (બી) આરબીઆઈ અને સહકારી બેંક વચ્ચેના પત્રવ્યવહાર બાબતે, એવો સલાહ આપવામાં આવે છે કે આવી માહિતી આરબીઆઈ દ્વારા તેમાં જાળવી રાખવામાં આવે છે
		ન્યાસી ક્ષમતા હેઠળ ધરાવાતી હોવાથી તે બહારના વ્યક્તિઓને

		આપી શકાતી નથી. વધુમાં, આવી માહિતી જાહેર કરવાથી બેંક અને બેંકિંગ વ્યવસ્થાના હિતને નુકસાન પહોંચી શકે છે. આવી માહિતી આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) અને (ઈ) હેઠળ જાહેર કરવાની ફરજમાંથી મુક્ત છે.
૩.	આર.બી.આઈ. દ્વારા કરવામાં આવેલી તપાસમાં થયેલા નિષ્કર્ષો, બેંક અને તેના અધિકારીઓ વિરુદ્ધ પ્રસ્તાવિત તેમજ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી—સત્તાવાર નોંધો, નિર્ણયો અને પસાર કરીને જારી કરાયેલા અંતિમ આદેશો.	આવી માહિતી બેંક દ્વારા વિશ્વાસુ સોંપણીય હેસિયતમાં જાળવવામાં આવે છે અને આર.બી.આઈ. દ્વારા બેંકના નિરીક્ષણની પ્રક્રિયા દરમિયાન મેળવવામાં આવે છે, તેથી તે બાહ્ય વ્યક્તિઓને આપી શકાય નહીં. આવી

		માહિતીનું પ્રકટીકરણ તૃતીય પક્ષની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિને ગુરુસાન પહોંચાડશે. તેથી, આવી માહિતી આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ડી) અને (ઈ) હેઠળ પ્રકટીકરણમાંથી મુક્ત છે. બેંક વિરુદ્ધ કરવામાં આવેલ કાર્યવાહી અંગે, ઉપર ક્રમાંક ૨ (એ) ખાતે આપેલ જવાબ.
૪ .	વૈષ્ણવી હેયરીઝ પ્રા. લિ. ના એક્ઝિક્યુટિવ ડિરેક્ટર તરફથી આર.બી.આઈ. ને પ્રાપ્ત થયેલા ગોપનીય પત્રો, જેમાં બેંક તથા તેના ચેરમેન દ્વારા બેંકના ચેરમેન અને કંપનીઓના થોડાક અન્ય ડિરેક્ટરોના પાછલી તારીખથી અસરકારક	ઉપરોક્ત ક્રમાંક ૨ (એ) ના જવાબ જુઓ.

	રાજીનામાં મંજૂર કરવા માટે ડિજિટલ હસ્તાક્ષરની સત્તાનો દુરુપયોગ કરીને ગેરકાયદેસર કામગીરી અને દબાણની નીતિઓ અપનાવ્યાની ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી, તે અંગે આર.બી.આઈ. દ્વારા લેવામાં આવેલી કાર્યવાહીની વિગતો.	
--	---	--

૨૦. પ્રથમ અપીલ સત્તાધિકારીએ નિરીક્ષણ કર્યું કે સીપીઆઈઓએ પ્રશ્ન ક્રમાંક ૨ અને ૪ સંબંધિત ઉપલબ્ધ માહિતી પૂરી પાડી હતી. પ્રશ્ન ક્રમાંક ૧ અને ૩ માં માંગી લેવાયેલ વધુ માહિતી આરટીઆઈ અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ)(ડી) અને (ઈ) હેઠળ અપવાદરૂપ ગણવામાં આવી હતી.

૨૧. તેથી, વિવિધ વડી અદાલતો સમક્ષ લખાવેલ રહેલી રિટ અરજીઓના બદલી હસ્તાંતરણની માંગણી કરતી વિવિધ બદલી અરજીઓ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તા. ૩૦.૫.૨૦૧૫ના રોજ, રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા દ્વારા દિલ્લી અને બોમ્બેની વડી અદાલતોમાં તેની દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી વિવિધ રિટ અરજીઓના બદલી હસ્તાંતરણની માંગણી કરતી બદલી અરજીઓને મંજૂરી આપતાં, આ અદાલતે નીચેના આદેશો પસાર કર્યા હતા:

મોટી સંખ્યામાં પ્રતિવાદીઓ પર નોટિસ તામિલ કરવામાં આવી છે. પ્રતિવાદીઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલશ્રીઓને, જો નવી દિલ્લી સ્થિત દિલ્લી વડી અદાલતમાં બાકી રહેલી રિટ અરજી ક્રમાંક ૮૪૦૦/૨૦૧૧, ૮૬૦૫/૨૦૧૧, ૮૬૯૩/૨૦૧૧, ૮૫૮૩/૨૦૧૧, ૩૨/૨૦૧૨, ૬૮૫/૨૦૧૨, ૨૬૩/૨૦૧૨ અને ૧૯૭૬/૨૦૧૨ તેમજ બોમ્બે વડી અદાલતમાં બાકી રહેલી રિટ અરજી (એલ) ક્રમાંક ૨૫૫૬/૨૦૧૧, ૨૭૯૮/૨૦૧૧ અને ૪૮૯૭/૨૦૧૧ આ અદાલતમાં

બદલી કરવામાં આવે અને તેમનો એકસાથે સુનાવણી કરવામાં આવે, તો કોઈ વાંધો નથી. આ દરમિયાન, જેઓને હજી નોટિસ તામિલ થઈ નથી એવા પ્રતિવાદીઓ પર તામિલ કરવા જરૂરી પગલાં લેવાઈ શકે.

તદનુસાર, બદલી અરજીઓ મંજૂર કરવામાં આવે છે અને ઉપરોક્ત દર્શાવેલ રિટ અરજીઓ આ અદાલતમાં પરત ખેંચવામાં આવે છે. દિલ્લીની વડી અદાલત અને બોમ્બેની વડી અદાલતને નિર્દેશ કરવામાં આવે છે કે તેઓ ઉક્ત રિટ અરજીઓનો સમગ્ર અભિલેખ ચાર અઠવાડિયામાં આ અદાલતમાં મોકલી આપે.

૨૨. શ્રી ટી.આર. અંધ્યારજીના, અરજદાર-રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન પરિષ્ક વકીલે, કેન્દ્રીય માહિતી આયુક્ત દ્વારા આપવામાં આવેલા આક્ષેપિત આદેશોને ગેરકાયદેસર અને અધિકારક્ષેત્ર વિના હોવાનું કહી પડકાર્યા. વિદ્વાન વકીલે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૪; બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ, ૧૯૪૯ અને ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપનીઝ (રેગ્યુલેશન) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની વિવિધ જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરીને નીચે મુજબની રજૂઆતો કરી:-

ભારતની રિઝર્વ બેંક, એક વૈધાનિક સત્તાધિકારી હોવાને કારણે, દેશમાં નાણાં પુરવઠાનું નિયમન અને નિયંત્રણ કરવા હેતુસર રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૪ હેઠળ રચવામાં આવી છે. તે ભારત સરકાર અને રાજ્ય સરકારોની વૈધાનિક બેંકર તરીકે પણ કાર્ય કરે છે અને તેમની જાહેર દેવાની વ્યવસ્થા સંભાળે છે. વધુમાં, તે દેશમાં વેપારી બેંકો અને સહકારી બેંકોનું નિયમન અને દેખરેખ પણ રાખે છે. આર્થિક સ્થિરતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે આર.બી.આઈ. ધિરાણની માત્રા, કરજ અને અગ્રીમો પર વસૂલ કરી શકાય તેવા વ્યાજના દર તેમજ જમા રકમો ઉપર નિયંત્રણ અમલમાં મૂકે છે. આર.બી.આઈ.ને બેંકિંગ પ્રણાલી, નાણાકીય સ્થિરતા અને સુસ્થ આર્થિક વૃદ્ધિના હિતમાં "બેંકિંગ નીતિ" નક્કી કરવાની સત્તાઓ પણ સોંપવામાં આવી છે.

બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ, ૧૯૪૯ ની કલમ ૩૫ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરીને આર.બી.આઈ. દેશમાં આવેલી બેંકોનું નિરીક્ષણ કરે છે.

દેશની બેંકિંગ પ્રણાલીના નિયમનકાર અને પર્યવેક્ષક તરીકેની પોતાની હેસિયતમાં આરબીઆઈને બેંકો દ્વારા એકત્રિત કરવામાં આવેલી અને રાખવામાં આવેલી વિવિધ માહિતીનો પ્રવેશ ઉપલબ્ધ હોય છે. નિરીક્ષણ દળ અને અધિકારીઓ વિવિધ બેંકોના નિરીક્ષણો કરે છે અને આરબીઆઈના નિરીક્ષણ અધિકારીઓને પ્રાપ્ત થતી માહિતીનો મોટો ભાગ ગુપ્ત સ્વરૂપનો હોય છે. બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમની કલમ ૨૮નો ઉલ્લેખ કરતાં રજૂ કરવામાં આવ્યું હતું કે જાહેર હિતમાં આરબીઆઈને પોતાની દ્વારા પ્રાપ્ત માહિતી સંકલિત સ્વરૂપે પ્રકાશિત કરવાની સત્તા છે, પરંતુ અન્યથા નહીં.

ભારતીય રિઝર્વ બેન્કની ભૂમિકા દેશની આર્થિક અને નાણાકીય સ્થિરતાનું રક્ષણ કરવાની છે અને સમગ્ર દેશની અર્થવ્યવસ્થા નક્કી કરતા વિષયો સંબંધે તેની પાસે નિષ્ણાત સલાહકારોનો વિશાળ દળ છે, અને બેન્કની સદ્ભાવના અંગે કોઈ શંકા કરી શકતું નથી. આ સંદર્ભમાં, વિદ્વાન વકીલે પીયરલેસ જનરલ ફાઈનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કો. લિમિટેડ અને અનધર વિ. રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૨ વોલ. ૨ એસ.સી.સી. ૩૪૩ના કેસમાં આ અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો.

બી. સૂર્યનારાયણ વિ. એન. ૧૪૫૩ ધ કોલ્ચુરુ પાર્વતી કો-ઓપ. બેંક લિ.ના મામલામાં આપવામાં આવેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરતાં, વિધાવંત વકીલે રજૂ કર્યું કે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાના નિર્ણયમાં પ્રવેશ કરી તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવા અદાલત અતિશય સંકોચ દાખવશે. વિધાવંત વકીલે પિયરલેસ જનરલ ફાઈનાન્સ એન્ડ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ કો. લિમિટેડ અને અન્ય વિ. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા, ૧૯૯૨ પંડ ૨ એસ.સી.સી. ૩૪૩ ના મામલાના નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કર્યો અને દલીલ કરી કે આર્થિક નીતિ, જે નિષ્ણાતોની કામગીરીનો વિષય છે, તેમાં અદાલતોને હસ્તક્ષેપ કરવો નહીં.

કે આર.બી.આઈ.ને બેંકિંગ પ્રણાલીના નિયમન અને દેખરેખની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે. તેની દેખરેખી ભૂમિકાના ભાગરૂપે, આર.બી.આઈ. બેંકિંગ નિયમન અધિનિયમ, ૧૯૪૯ ની કલમ ૩૫ હેઠળ તેને પ્રાપ્ત કાનૂની સત્તાઓના આધારે દર વર્ષે કરવામાં આવતી સ્થળપર નિરીક્ષણ પ્રક્રિયા, મુખ્ય નાણાકીય પરિમાણોને લગતા બાહ્ય અહેવાલો અને સમયાંતરે યોજાતી બેઠકો દ્વારા બેંકો સાથે સંવાદ સાધીને, તેના અધિકારક્ષેત્ર હેઠળની બેંકોની દેખરેખ અને નિરીક્ષણ કરે છે. આર.બી.આઈ. તેની માર્ગદર્શિકો/નિર્દેશોના ભંગ માટે, જ્યાં જરૂરી જણાય ત્યાં, દેખરેખી કાર્યવાહી કરી શકે છે. આવી દેખરેખી કાર્યવાહી ગુનાની ગંભીરતા, પ્રણાલીકૃત અસરકારકતા પરના પ્રભાવ પર આધારિત રહેશે અને તે દંડ લાદવાથી માંડીને કડક ટિપ્પણીઓ અથવા ચેતવણીપત્ર જારી કરવા સુધી હોઈ શકે છે. આર.બી.આઈ. સ્વીકારે છે અને પ્રોત્સાહિત પણ કરે છે કે જાહેર સમક્ષ બેંકો દ્વારા કરવામાં આવતી જાહેરખબરોમાં વધુ પારદર્શિતા હોવી જોઈએ, કારણ કે પારદર્શિતાથી બજારશિસ્ત મજબૂત બને છે, તેમ છતાં બેંક તેના જોખમ પ્રોફાઇલનું મૂલ્યાંકન કરવા સંબંધિત હોઈ શકે તેવી તમામ માહિતી જાહેર કરી શકે તેમ ન હોય, કારણ કે તેના ગ્રાહકો સંબંધિત ગોપનીયતા જાળવવાની આંતરિક આવશ્યકતા રહેલી છે. આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં, ફરજિયાત જાહેરખબરોમાં મૂડી પર્યાપ્તતા, નોન પરફોર્મિંગ એસેટ્સના સ્તર વગેરે જેવા કેટલાક સાવચેતીલક્ષી પરિમાણોનો સમાવેશ થતો હોય છે, છતાં દેખરેખી સત્તાધિકારીઓ પોતે સ્થળપર અથવા બાહ્ય રીતે પ્રાપ્ત થયેલી તમામ અથવા કેટલીક માહિતી જાહેર ન પણ કરે. કેટલાક દેશોમાં, જ્યાં જ્યાં દેખરેખ સંબંધિત ચિંતાઓ હોય છે, ત્યાં સામાન્ય રીતે "પ્રોમ્પ્ટ કરેક્ટિવ એક્શન" કાર્યક્રમો અમલમાં મૂકવામાં આવે છે, જેનો જાહેર ખુલાસો કરવામાં આવે અથવા ન પણ કરવામાં આવે. દેખરેખી સત્તાધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવતી જાહેરખબરોમાં સાવચેતી રાખવાની જરૂરિયાત તેવા સંભવિત બજારપ્રતિક્રિયા પરથી ઊભી થાય છે કે આવો ખુલાસો જે પ્રેરિત કરી શકે, અને જે ઇચ્છનીય ન પણ હોય. તેથી, પારદર્શિતાની કોઈપણ નીતિમાં એવી પ્રક્રિયાઓ વિકસાવવાની જરૂર છે કે જે ખાતરી

કરે કે દેખરેખી ખુલાસાના લાભોનું, જમા કરાવનારાઓ જેવા હિતધારકો માટેના જોખમ સામે, યોગ્ય રીતે તોલમાપ કરવામાં આવે.

આર.બી.આઈ.ની નીતિ મુજબ, તમામ બેંકો/ નાણાકીય સંસ્થાઓની વાર્ષિક નાણાકીય તપાસ અને તપાસણીના અહેવાલો ગોપનીય દસ્તાવેજો છે અને તેમનો ખુલાસો કરી શકાય નહીં. હકીકતમાં, વાર્ષિક નાણાકીય તપાસ/ તપાસણી અહેવાલ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ તેમજ તેમના કાર્યો અંગે પર્યવેક્ષકનું સમાલોચનાત્મક મૂલ્યાંકન પ્રતિબિંબિત કરે છે. આવી તપાસણી અને માહિતીનો ખુલાસો કરવામાં આવે તો જનમાનસમાં ગેરસમજ/ ખોટો અર્થઘટન ઊભો થશે. તે ઉપરાંત, આ ખૂબ જ પ્રતિકૂળવિરુદ્ધ સાબિત થઈ શકે છે. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે અરજદારે માંગેલી માહિતીનો ખુલાસો જાહેર હિતની સેવા કરનાર નહીં બને, કારણ કે તેનાથી બેંક પ્રત્યેની જનવિશ્વાસ પર પ્રતિકૂળ અસર પડશે. આનો નાણાકીય સ્થિરતા પર ગંભીર પ્રભાવ પડે છે, જે જનવિશ્વાસ પર આધારિત છે. આથી રાજ્યના આર્થિક હિત પર પણ પ્રતિકૂળ અસર થશે અને વ્યાપક જાહેર હિતની સેવા થશે નહીં.

૨૩. અરજદાર રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાનું વિશિષ્ટ વલણ એવું છે કે માંગવામાં આવેલી માહિતી માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧)(એ), (ડી) અને (ઈ) હેઠળ અપવાદરૂપ છે. બેંકિંગ પ્રણાલીના નિયમનકર્તા અને પર્યવેક્ષક તરીકે, જાહેર હિતમાં આવી માહિતીના ખુલાસા બાબતે આર.બી.આઈ.ને વિવેકાધિકાર છે.

૨૪. શ્રી અંધ્યારુજીના, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે, વડી અદાલત સમક્ષ વિવિધ નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કર્યો અને રજૂ કર્યું કે માહિતીનો ખુલાસો રાજ્યના આર્થિક હિતને પ્રતિકૂળ અસર પહોંચાડશે. વધુમાં, જો માંગી લેવાયેલી માહિતી નકારાત્મક બજાર પ્રતિક્રિયાના દૃષ્ટિકોણે સંવેદનશીલ હોય, તો તે નાણાકીય સ્થિરતા માટે વ્યવસ્થિત સંકટ ઊભું કરી શકે છે.

૨૫. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે કેન્દ્રીય માહિતી આયુક્તના પૂર્ણ પીઠના નિર્ણય પર ભારે નિર્ભરતા દર્શાવી અને રજૂ કર્યું કે વિવાદિત આદેશ પસાર કરતી વખતે કેન્દ્રીય માહિતી આયુક્તે પૂર્ણ પીઠના નિર્ણયને સંપૂર્ણપણે અવગણ્યો હતો અને તેને ધ્યાનમાં લીધો નહોતો. વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, જેણે વિવાદિત આદેશ પસાર કર્યો તે પીઠ પૂર્ણ પીઠના નિર્ણયનું અનુસરણ કરવા બંધાયેલ હતી. આયોગે એ ઠરાવમાં પણ ભૂલ કરી કે પૂર્ણ પીઠનો નિર્ણય પર ઇન્ક્યુરિયમ છે, કારણ કે પૂર્ણ પીઠે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૨) ની વૈધાનિક જોગવાઈઓનો વિચાર કર્યો નહોતો.

૨૬. શીખેલ પરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે કમિશને એવો નિષ્કર્ષ નોંધવામાં ભૂલ કરી કે જો માંગવામાં આવેલી માહિતી જાણકારીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮(૧) (એ), (ડી) અથવા (ઈ) હેઠળ અપવાદરૂપ હોય, તો પણ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૨) તે માહિતીના જાહેરકરણને ફરજિયાત બનાવે છે.

૨૭. વિદ્વાન પરિષ્ઠ વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે મૂળભૂત કાનૂની પ્રશ્ન એ છે કે શું માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫, આર.બી.આઈ.ને પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીમાં ગોપનીયતા પ્રદાન કરતી વિશેષ કાયદાઓની વિવિધ જોગવાઈઓ પર પ્રાધાન્ય ધરાવે છે.; જો પ્રતિવાદીઓ તેમની દલીલમાં યોગ્ય હોય, તો બેન્કિંગ વિનિયમન અધિનિયમ, ૧૯૪૯, રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૪ અને ક્રેડિટ માહિતી કંપનીઓ (વિનિયમન) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ માં રહેલી ગોપનીયતાની આ વૈધાનિક જોગવાઈઓ માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ દ્વારા રદ થયેલી અથવા અમાન્ય ઠરાવાયેલી ગણાશે.

૨૮. બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ, ૧૯૪૯ હેઠળ, ભારતીય રિઝર્વ બેન્કને કલમ ૨૭ મુજબ બેન્કોથી માહિતી મેળવવાનો અધિકાર છે. આ માહિતી માત્ર ભારતીય રિઝર્વ બેન્કને યોગ્ય લાગે તે મુજબ સંકલિત સ્વરૂપે, તેના વિવેકાધીન હક્કથી, પ્રકાશિત કરી શકાય છે. તેવી જ રીતે, કલમ ૩૪૬ હેઠળ ગુપ્ત સ્વભાવના દસ્તાવેજોની રજૂઆત કરવા માટે બળજબરી કરી શકાતી નથી. કલમ ૩૫ ની ઉપકલમ (૫) હેઠળ, ભારતીય રિઝર્વ બેન્ક કોઈપણ બેન્કની તપાસ કરી શકે છે, પરંતુ તેનો અહેવાલ ત્યારે જ જાહેર કરી શકાય જ્યારે કેન્દ્રીય સરકારને તે જરૂરી જણાય અને તે ભારતીય રિઝર્વ બેન્કના અહેવાલના પ્રકાશનનો આદેશ કરે.

૨૯. રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયા અધિનિયમ, ૧૯૩૪ ની કલમ ૪૫ઈ હેઠળ, બેંકિંગ કંપની દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી ઋણ માહિતી સંબંધિત કોઈપણ માહિતીનો ખુલાસો ગોપનીય છે અને કલમ ૪૫ઈ(૩) હેઠળ, કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, કોઈ અદાલત, ન્યાયાધિકરણ અથવા સત્તાધિકારી રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાને ઋણ માહિતી વગેરે સંબંધિત માહિતી આપવા માટે બાધ્ય કરી શકતા નથી.

૩૦. ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપનીઝ (રેગ્યુલેશન) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૧૭(૪) હેઠળ, ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપની દ્વારા પ્રાપ્ત કરાયેલ ક્રેડિટ માહિતી કોઈપણ વ્યક્તિને જાહેર કરી શકાતી નથી. કલમ ૨૦ હેઠળ, ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપનીએ ગોપનીયતાના સિદ્ધાંતો અપનાવવા પડે છે અને કલમ ૨૨ હેઠળ ક્રેડિટ માહિતી સુધી અનધિકૃત પ્રવેશ થઈ શકતો નથી.

૩૧. વધુમાં એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપનીઝ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ને રાઈટ ટુ ઇન્ફોર્મેશન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ પછી ૧૪.૧૨.૨૦૦૬થી અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે

બેંકિંગ રેગ્યુલેશન અધિનિયમ, ૧૯૪૯ ની કલમ ૨૮માં ક્રેડિટ ઇન્ફોર્મેશન કંપનીઝ (રેગ્યુલેશન) અધિનિયમ, ૨૦૦૫ દ્વારા સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. આ સ્પષ્ટ સંકેત આપે છે કે રાઈટ ટુ ઇન્ફોર્મેશન અધિનિયમ, ૨૦૦૫ કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા માંગવામાં આવેલી ક્રેડિટ માહિતી બાબતે, ગોપનીયતા માટેની કાયદેસરની જોગવાઈઓના વિરોધાભાસરૂપ રીતે, અગ્રતા મેળવી શકતો નથી.

૩૨. આ, ભારતીય સ્ટેટ બેંક અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૪૪, ભારતીય સ્ટેટ બેંક (પેટાકીય બેંકો) અધિનિયમ, ૧૯૫૯ ની કલમ ૫૨, તથા બેંકિંગ કંપનીઓ (ઉપક્રમોના અધિગ્રહણ અને હસ્તાંતરણ) અધિનિયમ, ૧૯૭૦ ની કલમ ૧૩ માં રહેલી ગોપનીયતા સંબંધિત અન્ય કાયદાકીય જોગવાઈઓ ઉપરાંત છે.

૩૩. માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ એક સામાન્ય જોગવાઈ છે, જે પછીના કાયદામાં સામાન્ય શબ્દો હોય ત્યારે તેનાથી અગાઉના કાયદાઓ રદ કરવામાં આવ્યા છે, ફેરફાર કરવામાં આવ્યા છે અથવા બાજુએ મૂકવામાં આવ્યા છે એવું માનવામાં આવી શકે નહીં, એવા સિદ્ધાંત અનુસાર અગાઉના કાયદામાં ગોપનીયતા સંબંધિત વિશિષ્ટ જોગવાઈઓને અતિરોહિત કરી શકતું નથી.

૩૪. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે માહિતી મેળવવાના અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૨૨ ને ગોપનીયતાના સંબંધમાં પૂર્વવર્તી અધિનિયમોને રદબાતલ અને રદ કરવાની અસર થઈ શકે નહીં. આ બાબત આ અદાલત દ્વારા નીચેના નિર્ણયમાં સારી રીતે સ્થિર કરવામાં આવી છે

ક) રઘુનાથ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય ૧૯૯૨(૧) એસ.સી.સી. ૩૩૫ પૃષ્ઠ ૩૪૮ પર, પૃષ્ઠો ૧૧૨ અને ૧૧૪

બ) આઈસીઆઈસીઆઈ બેન્ક વિ. સિડકો લેધર વગેરે, ૨૦૦૬(૧૦) એસસીસી ૪૫૨ પૃ. ૪૬૬ પર, પરિચ્છેદ ૩૬ અને ૩૭

સી) સેન્ટ્રલ બેંક વિ. કેરળા, ૨૦૦૯ (૪) એસ.સી.સી. ૯૪ ખાતે પૃ. ૧૩૨-૧૩૩ પર ૧૦૪

ડી) એ.જી. વરધરાજાલુ વિ. તમિલ નાડુ, ૧૯૯૮ (૪) એસ.સી.સી. ૨૩૧ પર પૃ. ૨૩૬ પેરા ૧૬.

આથી, માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ઉપરોક્ત ઉલ્લેખિત અગાઉના કાયદાઓ દ્વારા આરબીઆઈને આપવામાં આવેલી ગુપ્તતા સંબંધિત જોગવાઈઓ પર પ્રાધાન્ય મેળવી શકતો નથી.

૩૫. આરટીઆઈ અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની પ્રસ્તાવના પોતે જ એ હકીકતને સ્વીકારે છે કે કેટલીક માહિતી જાહેર કરવાની પ્રક્રિયા "સંવેદનશીલ માહિતીની ગુપ્તતાનું સંરક્ષણ" જેવા અન્ય જાહેર હિતો સાથે સંઘર્ષ પામે તેવી સંભાવના હોવાથી, આવા પરસ્પર વિરોધી હિતોમાં સમન્વય સ્થાપિત કરવાની જરૂરિયાત છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે આવા પરસ્પર વિરોધી હિતોમાં સમન્વય સ્થાપિત કરવા માટે આરટીઆઈ અધિનિયમમાં કેટલીક અપવાદજોગ જોગવાઈઓ નિર્ધારિત કરવામાં આવી હતી. આ અદાલતે સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન અને અન્ય વિ. આદિત્ય બંદોપાધ્યાય અને અન્ય, (૨૦૧૧) ૮ એસીસી ૪૯૭ માં નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:-

માહિતીનો અધિકાર અન્ય અનેક જાહેર હિતો સાથે સંઘર્ષમાં ન આવે તે સુનિશ્ચિત કરવાનો પ્રયત્ન કરતી વખતે (જેમાં સરકારોના કાર્યક્ષમ સંચાલન, સંવેદનશીલ માહિતીની ગુપ્તતાનું સંરક્ષણ, મર્યાદિત નાણાકીય સંસાધનોનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે), જાહેર હિતમાં જાહેર કરવાથી મુક્ત રાખવાની જરૂર હોય તેવી તમામ પ્રકારની માહિતીનું કલ્પન કરવું અને તેની ગણના કરવી મુશ્કેલ છે. તેમ છતાં, વિધાનમંડળે તે કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે. મુક્તિઓની ગણના અગાઉના અધિનિયમમાં, એટલે કે, માહિતીની સ્વતંત્રતા અધિનિયમ, ૨૦૦૨ ની કલમ ૮ માં કરાયેલા મુક્તિઓના ઉલ્લેખ કરતાં વધુ વ્યાપક છે. માહિતીનો અધિકાર

અધિનિયમની જોગવાઈઓનો અમલ કરનાર અદાલતો અને માહિતી આયોગોએ, કલમ ૮ તથા અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, અધિનિયમના બે ઉદ્દેશ્યો વચ્ચે સુસંગતતા સ્થાપે એવો વાજબી અને સંતુલિત અભિગમ સમાવવામાં આવતો હેતુલક્ષી અર્થઘટનનો અભિગમ અપનાવવો આવશ્યક છે.

૩૬. અન્ય અધિનિયમોમાં રહેલી ગોપનીયતા સંબંધિત કાયદેસરની જોગવાઈઓને માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ અગ્રતા આપતો નથી એવી કાનૂની સ્થિતિથી ઉપરાંત, એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે કોઈપણ સંજોગોમાં માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮(૧)(એ) અનુસાર એવી કોઈ માહિતી આપવાની બાંહેધરી નથી જે રાજ્યના આર્થિક હિતોને પ્રતિકૂળ અસર કરે. બેંકિંગ સંબંધિત આવી અત્યંત મહત્વપૂર્ણ માહિતીનો ખુલાસો રાજ્યના આર્થિક હિતોને પ્રતિકૂળ અસર કરશે. આ બાબત સેન્ટ્રલ ઇન્ફોર્મેશન કમિશનની પૂર્ણ ખંડપીઠે રવિન રણછોડલાલ પટેલ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં પોતાના આદેશ દ્વારા સ્પષ્ટપણે નિર્દેશિત કરી હતી. આટલા દૃઢ નિર્ધાર છતાં માહિતી આયોગના વ્યક્તિગત કમિશનરોએ પૂર્ણ ખંડપીઠનો નિર્ણય પર ઇન્ક્યુરિયમ હોવાનું માન્ય રાખીને તેનું અવગણન કર્યું અને માહિતીના ખુલાસાનો નિર્દેશ આપ્યો.

૩૭. કલમ ૮ માં અન્ય અપવાદો, અર્થાત્ ૮(૧)(એ)(ડી), ૮(૧)(ઈ), પણ આરબીઆઈ અને બેંકો દ્વારા માહિતી જાહેર કરવાની બાબતે લાગુ પડશે. સંક્ષેપમાં, વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે રજૂ કર્યું કે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ હેઠળ બેંકિંગ સંબંધિત માહિતી જાહેર કરવા માટે આરબીઆઈને નિર્દેશ આપી શકાય નહીં.

૩૮. ટ્રાન્સફર કેસ નં. ૯૪ અને ૯૫ ઓફ ૨૦૧૫ માં પ્રતિવાદીઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રશાંત ભૂષણે બંધારણની પ્રસ્તાવનાનો ઉલ્લેખ કરીને

પોતાની દલીલોનો પ્રારંભ કર્યો અને રજૂ કર્યું કે બંધારણ દ્વારા લોકો એ જ બંધારણમાં નિર્ધારિત કરેલા કર્તવ્યો અને કાર્યોનો ઉપયોગ કરવા માટે વિધાનમંડળો, કાર્યપાલિકા અને ન્યાયતંત્રની રચના કરી છે.

૩૯. ભારતના બંધારણની અનુચ્છેદ ૧૯ માં નિહિત મુજબ જાહેર સંસ્થાઓના કાર્યપ્રણાલી સંબંધિત માહિતી મેળવવાનો અધિકાર એક મૂળભૂત અધિકાર છે. આ માનનીય અદાલતે અસંખ્ય કેસોમાં જાહેર કર્યું છે કે સ્વસ્થ અને સુજાણ લોકશાહીની કાર્યક્ષમતામાં સર્વોપરી મહત્વનું મૂલ્ય પારદર્શિતા છે. શ્રી ભૂષણે આ અદાલતના બંધારણીય પીઠના સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. વિ. રાજ નારાયણ, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૮૬૫ કેસના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરીને રજૂ કર્યું કે અમારી જેવી શાસનવ્યવસ્થામાં, જ્યાં જાહેરજનના તમામ પ્રતિનિધિઓએ તેમના વર્તન માટે જવાબદાર હોવું આવશ્યક છે, ત્યાં બહુ ઓછા રહસ્યો હોઈ શકે. આ દેશના લોકોને દરેક જાહેર કાર્ય વિશે, અને તેમના કાર્યકર્તાઓ દ્વારા જાહેર રીતે કરવામાં આવતી દરેક બાબત વિશે જાણવાનો અધિકાર છે. જાણવાનો અધિકાર, જે વાક્સ્વાતંત્ર્યના સિદ્ધાંતમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, ચદ્વપિ નિરપવાદ નથી, તો પણ જ્યારે એવા વ્યવહારો અંગે ગુપ્તતાનો દાવો કરવામાં આવે છે કે જેમનો કોઈપણ રીતે જાહેર સુરક્ષાની દૃષ્ટિએ પ્રતિકૂળ પ્રભાવ પડવાનો નથી, ત્યારે તે સાવચેતી રાખવાની જરૂરીયાત દર્શાવતો પરિબળ છે. સામાન્ય દૈનિક કારોબારને ગુપ્તતાના પડદાથી ઢાંકી દેવું જાહેર હિતમાં નથી.

૪૦. એસ.પી. ગુપ્તા વિ. ભારતના રાષ્ટ્રપતિ અને અન્યના કેસમાં, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૨ એસ.સી. ૧૪૯ માં, આ સર્વોચ્ચ અદાલતની સાત ન્યાયાધીશોની પીઠે માહિતીના અધિકાર સંબંધે નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા હતાં:—

દરેક લોકશાહીમાં સરકાર પ્રત્યે જનસામાન્યમાં એક નિશ્ચિત પ્રમાણમાં શંકા અને અવિશ્વાસ પણ રહેલો હોય છે, જે સ્વાભાવિક રીતે સમયાંતરે તેની કાર્યક્ષમતાનાં આધારે બદલાતો રહે છે, અને જે લોકોને સરકારની કામગીરીનો શક્ય તેટલો વ્યાપક ખુલાસો થવો જોઈએ એવી માંગ કરવા પ્રેરિત કરે છે. આ સ્વયંસિદ્ધ છે કે સરકારની દરેક કાર્યવાહી જાહેર હિતથી પ્રેરિત હોવી જોઈએ; છતાં પણ અમને એવા કેટલાક પ્રસંગો જોવા મળે છે, ભલે તે બહુ ન હોય, જેમાં સરકારની કાર્યવાહી જાહેર હિત માટે નહીં પરંતુ વ્યક્તિગત લાભ અથવા અન્ય બાહ્ય વિચારણાઓના કારણે કરવામાં આવે છે. ક્યારેક સરકારની કાર્યવાહી રાજકીય તેમજ અન્ય પ્રેરણાઓ અને દબાણોથી પ્રભાવિત થાય છે અને ક્યારેક કાર્યપાલક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા સત્તાનો દુરુપયોગ અથવા અયોગ્ય ઉપયોગ થયાના દાખલાઓ પણ જોવા મળે છે. હવે, જો સરકારની કામગીરીમાં ગુપ્તતા જાળવવામાં આવે અને સરકારની પ્રક્રિયાઓને જાહેર તપાસથી છુપાવી રાખવામાં આવે, તો તે દમન, ભ્રષ્ટાચાર અને સત્તાના દુરુપયોગ અથવા અયોગ્ય ઉપયોગને પ્રોત્સાહન અને પ્રેરણા આપનાર બનશે, કારણ કે જાહેર જવાબદારીના કોઈ સાધન વિના આ બધું ગુપ્તતાના પડદાથી ઢંકાઈ જશે. પરંતુ જો ખુલ્લી સરકાર હોય અને જનતાને માહિતી મેળવવાના સાધનો ઉપલબ્ધ હોય, તો સરકારની કામગીરી વધુ પ્રમાણમાં જાહેર પ્રકાશમાં આવશે અને તે લોકો માટે વધુ સારી અને વધુ કાર્યક્ષમ વહીવટી વ્યવસ્થા સુનિશ્ચિત કરવામાં સહાય કરશે. આ બાબતમાં અલ્પતમ પણ શંકા રહી શકતી નથી કે જાહેર નજર અને જાહેર તપાસ સામે આવવું સ્વચ્છ અને સફળ વહીવટ હાંસલ કરવાનો સૌથી નિશ્ચિત ઉપાયોમાંનો એક છે. યોગ્ય રીતે એવું કહેવાયું છે કે ખુલ્લી સરકાર એટલે સ્વચ્છ સરકાર અને તે રાજકીય તથા વહીવટી વિસંગતિ અને અકાર્યક્ષમતાના વિરોધમાં એક શક્તિશાળી રક્ષણ છે.

જ૧. ભારત સંઘ વિ. એસોસિયેશન ફોર ડેમોક્રેટિક રિફોર્મ્સ, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસ.સી. ૨૧૧૨ ના કેસમાં, સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળોની ચૂંટણી

લડતા ઉમેદવારોની સંપત્તિ અને બાકીદારીઓ વિશે જાણવાનો અધિકાર નાગરિકોના અનુચ્છેદ ૧૯(૧)(એ) હેઠળના મૂળભૂત અધિકારનો ભાગ છે એવી ઘોષણા કરતાં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે નિર્વિવાદ રીતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે:—

લોકશાહીમાં માહિતી મેળવવાનો અધિકાર સર્વત્ર માન્ય રાખવામાં આવ્યો છે અને તે લોકશાહીની સંકલ્પનામાંથી પ્રવાહિત થતો એક સ્વાભાવિક અધિકાર છે (પરિચ્છેદ ૫૬)." ત્યારબાદ, જનપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ માં સુધારો કરતાં એવો કાયદો પસાર કરવામાં આવ્યો કે ઉમેદવારોને આવી માહિતી આપવાની જરૂર રહેતી નથી. આ અદાલતે પી.યુ.સી.એલ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૩) ૪ એસ.સી.સી. ૩૯૯ ના મામલે, નીચે મુજબ જણાવતાં તે કાયદાને રદ કર્યો હતો: "તે બાબત યોગ્ય રીતે સમજવી જોઈએ કે સંવિધાનમાં સંરક્ષિત મૂળભૂત અધિકારો, જેમ કે સમાનતાનો અધિકાર અને સ્વાતંત્ર્યો, કોઈ નિશ્ચિત વિષયવસ્તુ ધરાવતા નથી. સમયાંતરે, આ અદાલતે માત્ર ઢાંચામાં આત્મા અને રક્ત પૂર્યું છે અને તેને સજીવ બનાવ્યું છે. છેલ્લા ૫૦ વર્ષથી વધુ સમયથી, આ અદાલતે અનુચ્છેદ ૧૪, ૧૯ અને ૨૧ નું અર્થઘટન કરીને તેમને અર્થ અને રંગ આપ્યો છે જેથી રાષ્ટ્રને ખરેખર ગણરાજ્યવાદી લોકશાહી સમાજ પ્રાપ્ત થઈ શકે.

૪૨. આરટીઆઈ અધિનિયમ, ૨૦૦૫, તેની પ્રસ્તાવનામાં જ જેમ નોંધવામાં આવ્યું છે તેમ, કોઈ નવો હક સર્જતું નથી, પરંતુ માત્ર માહિતી મેળવવાના મૂળભૂત અધિકારને કાર્યાન્વિત કરવા માટેની યાંત્રિક વ્યવસ્થા પ્રદાન કરે છે. સીઆઈસી અને એસઆઈસીનો સંસ્થાગત બંધારણ તે યાંત્રિક વ્યવસ્થાનો ભાગ છે. પ્રસ્તાવનામાં આ ઉપરાંત એમ પણ જણાવવામાં આવ્યું છે કે ". લોકશાહી માટે જાણકારીસભર નાગરિકવર્ગ અને માહિતીમાં પારદર્શિતા આવશ્યક છે, જે તેના કાર્યનિર્વહ માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ છે તેમજ ભ્રષ્ટાચારને નિયંત્રિત કરવા અને શાસિત લોકો પ્રત્યે સરકારો તથા તેમની સંસ્થાઓને જવાબદાર ઠેરવવા માટે પણ આવશ્યક છે."

૪૩. આર.બી.આઈ.ની એ રજૂઆત કે આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની વ્યવસ્થામાંથી અપવાદો કાઢી મૂકવા જોઈએ જેથી આર.બી.આઈ. અધિનિયમ અને બેલેન્સિંગ નિયમન અધિનિયમની જોગવાઈઓને સ્થાન આપી શકાય, તે સ્પષ્ટપણે ભ્રાંતિવશ છે. આર.ટી.આઈ. અધિનિયમ, ૨૦૦૫ માં એક સ્પષ્ટ જોગવાઈ (કલમ ૨૨) સમાવિષ્ટ છે, જેના બળે તે ઑફિશિયલ સિક્કેટ્સ અધિનિયમ સહિત અન્ય તમામ અધિનિયમો પર અગ્રતા મેળવે છે. તેથી, આર.બી.આઈ. અધિનિયમ અથવા બેલેન્સિંગ નિયમન અધિનિયમ જેવા અન્ય કોઈપણ કાયદામાં તેના વિરુદ્ધ કંઈપણ સમાયેલ હોય છતાં, પારદર્શિતા અને માહિતી પ્રાપ્ત કરવાનો અધિકાર જેટલો સંબંધિત છે તેટલા અંશે આર.ટી.આઈ. અધિનિયમ, ૨૦૦૫ જ પ્રબળ રહેશે. વધુમાં, આર.ટી.આઈ. અધિનિયમ, ૨૦૦૫, પછીનો કાયદો હોવાને કારણે, ખાસ કરીને પારદર્શિતા લાવવા અને સત્તાવાર કાર્ય વ્યવહાર કરવાની પદ્ધતિમાં પરિવર્તન લાવવા માટે અમલમાં લાવવામાં આવ્યો હોવાથી, તેના હેતુની સિદ્ધિ માટે અગાઉની તમામ પ્રથાઓ અને કાયદાઓ પર અગ્રતા મેળવવી આવશ્યક છે. માહિતી સુધી પહોંચ અંગેના એકમાત્ર અપવાદો આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની જ કલમ ૮ માં સમાવિષ્ટ છે.

૪૪. વર્ષ ૨૦૧૫ની ટી.સી. નં. ૯૪ માં, આર.ટી.આઈ. અરજદાર શ્રી પી.પી. કપૂરે પરત ન કરવામાં આવેલી ઔદ્યોગિક ગૃહોએ લીધેલી ઋણસહાયની વિગતો અંગે પૂછ્યું હતું, અને જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોને આપેલા પોતાના ઋણ પરત ન કરનાર અગ્રણી બાકીદારોના નામો અંગે પણ પૂછ્યું હતું. આર.બી.આઈ.એ માહિતી જાહેર કરવાની કાર્યવાહીનો વિરોધ કરતાં આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ) અને ૮(૧)(ઈ) હેઠળ મુક્તિનો દાવો કર્યો હતો, એ આધારે કે તેવી જાહેરાતથી દેશના આર્થિક હિત પર અસર પડશે, અને આ માહિતી આર.બી.આઈ.ને બેંકો પાસેથી વિશ્વાસપાત્ર નાતે પ્રાપ્ત થઈ છે. સી.આઈ.સી.એ આર.બી.આઈ. દ્વારા રજૂ

કરાયેલ આ દલીલોને તથ્ય અને કાયદા બન્ને દ્રષ્ટિએ સંપૂર્ણપણે ભ્રાંત ગણાવી હતી, અને એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે માહિતીનું જાહેરકરણ જાહેર હિતમાં રહેશે.

૪૫. વર્ષ ૨૦૧૫ની ટી.સી. નં. ૯૫ માં, તેમાંના આર.ટી.આઈ. અરજદાર શ્રી સુભાષ ચંદ્ર અગ્રવાલે વિવિધ બેંકો પર આર.બી.આઈ. દ્વારા જારી કરાયેલ કારણ દર્શાવો નોટિસો અને લાદવામાં આવેલ દંડોની વિગતો અંગે માહિતી માંગી હતી. આર.બી.આઈ.એ આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ), (ડી) અને ૮(૧)(ઈ) હેઠળ છૂટનો દાવો કરીને માહિતી જાહેર કરવાનો વિરોધ કર્યો હતો, આ આધારે કે માહિતી જાહેર કરવાથી દેશના આર્થિક હિતને અસર પહોંચશે, બેંકોની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિ પર અસર પડશે અને આ માહિતી આર.બી.આઈ.ને વિશ્વાસાધીન હેસિયતમાં પ્રાપ્ત થઈ છે. અહીં પણ સી.આઈ.સી.એ આર.બી.આઈ. દ્વારા કરવામાં આવેલી આ દલીલોને તથ્યો તથા કાયદા બંને દ્રષ્ટિએ સંપૂર્ણપણે ભ્રમિત ગણાવી અને ઠરાવ્યું કે માહિતી જાહેર કરવું જાહેર હિતમાં રહેશે.

૪૬. અરજદાર દ્વારા વિશ્વાસાધીન સંબંધ અંગે કરવામાં આવેલી રજૂઆતના જવાબમાં, વિધાવંત વકીલે રજૂ કર્યું કે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ઈ) નો વ્યાપ આ અદાલત દ્વારા સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન વિ. આદિત્ય બંદોપાધ્યાય, (૨૦૧૧) ૮ એસસીસી ૪૯૭ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, જેમાં, સીબીએસઈ વિદ્યાર્થીઓ પ્રત્યે વિશ્વાસાધીન ક્ષમતામાં કાર્ય કરે છે એવી દલીલ નામંજૂર કરતાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે:

તત્પરિંતનાત્મક અને અત્યંત વ્યાપક અર્થમાં, પરીક્ષા લેતી સંસ્થાઓ પરીક્ષામાં ભાગ લેતા વિદ્યાર્થીઓના સંદર્ભે વિશ્વાસપાત્ર સંબંધની હેસિયતમાં કાર્ય કરે છે એમ કહી શકાય, જેમ સરકાર પોતાના નાગરિકોનું શાસન કરતી વખતે કરે છે અથવા જેમ વર્તમાન પેઢી પર્યાવરણનું સંરક્ષણ કરતી વખતે ભાવિ પેઢીના સંદર્ભે કરે

છે. પરંતુ 'કોઈ વ્યક્તિને તેના વિશ્વાસપાત્ર સંબંધમાં ઉપલબ્ધ માહિતી' શબ્દોનો ઉપયોગ માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮(૧) (ઈ) માં તેમના સામાન્ય અને સુપ્રસિદ્ધ અર્થમાં કરવામાં આવ્યો છે, અર્થાત્ એવા વ્યક્તિઓનો ઉલ્લેખ કરવા માટે, જે નિર્દિષ્ટ હિતભોગી અથવા હિતભોગીઓના સંદર્ભે વિશ્વાસપાત્ર હેસિયતમાં કાર્ય કરે છે અને જેઓને વિશ્વાસપાત્રના કાર્ય દ્વારા સંરક્ષણ અથવા લાભ મળવાની વાજબી અપેક્ષા હોય છે.

૪૭. અમે અરજદાર બેંકો તથા પ્રતિવાદીઓ તરફથી હાજર રહેલા તમામ વકીલોને વિસ્તૃત રીતે સાંભળ્યા છે અને કાયદા તથા હકીકતોનું પરીક્ષણ કર્યું છે.

૪૮. માહિતીનો અધિકાર વિધેયક, ૨૦૦૪ રજૂ કરતી વખતે ગંભીર વાદ-વિવાદ અને ચર્ચા યોજાઈ હતી. તે સમયના પ્રધાનમંત્રીએ સભાને સંબોધતાં જાણાવ્યું હતું કે આર.ટી.આઈ. વિધેયકનો હેતુ લોકો માટે માહિતીના અધિકારનો વ્યવહાર માળખો નિર્ધારિત કરવાનો છે, જેથી દરેક જાહેર સત્તાધિકારીની કાર્યપદ્ધતિમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે જાહેર સત્તાધિકારીઓના નિયંત્રણ હેઠળની માહિતી સુધી પહોંચ સુનિશ્ચિત કરી શકાય. નવું વિધાન રાજ્ય અને તેની એજન્સીઓ દ્વારા લોકો સાથે માહિતીનું સહેલાઈથી વહેંચાણ થવાથી ગુપ્તતાની ભાવના અને સંસ્કૃતિમાં મૂળભૂત ફેરફાર લાવનારું બનશે. શાસનમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારીનો એક નવો યુગ આવનારો છે. માહિતી, અને વધુ યોગ્ય રીતે કહીએ તો માહિતી સુધી પહોંચ, લોકોને માત્ર જાણકારી આધારિત પસંદગીઓ કરવા માટે સશક્ત અને સક્ષમ બનાવશે એટલું જ નહીં, પરંતુ નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયામાં અસરકારક રીતે ભાગ લેવા પણ સક્ષમ બનાવશે. તે સમયના પ્રધાનમંત્રીના આ વિચારના સ્ત્રોતનો ઉલ્લેખ કરતાં તેઓએ જાણાવ્યું હતું કે, "આધુનિક સમાજો માહિતી આધારિત સમાજો છે. નાગરિકો જીવનના સર્વ ક્ષેત્રોમાં રસ લેતા થયા છે અને તેઓ શક્ય તેટલી વ્યાપક, ચોક્કસ

અને ન્યાયસંગત માહિતીની માંગ કરે છે." વિધેયકમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના તે નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે કે માહિતીનો અધિકાર અમારા બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૮માં અંતર્નિહિત માનવામાં આવ્યો છે, અને તેથી તેને નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારના દરજ્જે ઉન્નત કરવામાં આવ્યો છે. આ અધિકારનો સહેલાઈથી ઉપયોગ કરી શકાય તે માટે અસરકારક પદ્ધતિ ઊભી કરવાનો પ્રયત્ન કરનાર આ વિધેયકને યોગ્ય રીતે "માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ" તરીકે શીર્ષક આપવામાં આવ્યું હોવાનું માનવામાં આવ્યું હતું. વિધેયકમાં આગળ એવું પણ જણાવાયું છે કે નાગરિકે માત્ર સંબંધિત જાહેર માહિતી અધિકારીને પોતાની માંગેલી માહિતીની વિગતો દર્શાવતી અરજી કરવી રહે છે. માહિતી માંગવા માટે તેને કોઈ કારણ આપવાની જરૂર નથી, અથવા તેની સાથે સંપર્ક સાધવા માટે જરૂરી હોય તે સિવાય અન્ય કોઈ વ્યક્તિગત વિગતો આપવાની પણ જરૂર નથી. વધુમાં, વિધેયકમાં જણાવાયું છે:—

જાહેર કરવા માંથી મુક્ત રાખવામાં આવેલી માહિતીની શ્રેણીઓ અત્યંત લઘુત્તમ છે અને તે વિધેયકની કલમ ૮ માં સમાવેશ પામે છે. આ મુક્તિઓ પણ પૂર્ણપણે નિર્વિવાદ નથી અને જો માહિતીના જાહેરકરણથી જાહેર પ્રાધિકરણોને થતી હાનિ કરતાં જાહેર હિત વધુ પ્રબળ હોય, તો જાહેર હિતમાં તેવી માહિતી સુધી પ્રાપ્તિ અનુમતિ પામી શકે છે. આવી માહિતીનું જાહેરકરણ સત્તાવાર રહસ્યો અધિનિયમ, ૧૯૨૩ ની જોગવાઈઓ સાથે વિરુદ્ધતા હોવા છતાં પણ અનુમતિપ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યું છે. વધુમાં, માહિતીના જાહેરકરણ સાથે સંબંધિત બે શ્રેણીઓ — જે ભારતની સર્વભૌમતા અને અખંડિતતા વગેરેને અસર કરી શકે તેવી માહિતી, અથવા કેબિનેટ દસ્તાવેજો વગેરે સંબંધિત માહિતી — ને બાદ કરતાં, મુક્ત રાખવામાં આવેલી માહિતીની બાકીની તમામ શ્રેણીઓ વીસ વર્ષ પછી જાહેર કરવામાં આવશે.

આ ઉપરાંત એક અન્ય પાસું છે, જેના વિષેની માહિતી જાહેર કરવી જરૂરી છે. અમે આ અંગે વિસ્તૃત ચર્ચા કરી હતી અને તે બિલની કલમ ૮ હેઠળના સુધારામાં

યોગ્ય રીતે પ્રદાન કરવામાં આવ્યું છે. નીચે દર્શાવેલી માહિતી ખુલાસાથી મુક્ત રહેશે, જે ભારતની સત્તાસ્વતંત્રતા અને અખંડિતતાને હાનિકારક અસર પહોંચાડે એવી હોય; જેનો ખુલાસો સ્પષ્ટપણે પ્રતિબંધિત કરવામાં આવ્યો હોય; જેના પરિણામે સંસદ અથવા વિધાનમંડળના વિશેષાધિકારોનો ભંગ થઈ શકે; તેમજ રક્ષણ સંબંધિત બાબતોને લગતી માહિતી. તે કલમ ૮ (એ) થી (જી) માં સૂચિબદ્ધ છે. આ કલમના અપવાદો પણ છે. જ્યાં એવું આવશ્યક માનવામાં આવે કે રાજ્યહિતમાં માહિતી જાહેર કરવી જોઈએ, ત્યાં તે કરવામાં આવશે. જાહેર જીવનમાં પારદર્શિતા હોવી જ જોઈએ. વહીવટમાં પારદર્શિતા હોવી જ જોઈએ અને લોકોએ એ જાણવાનો અધિકાર હોવો જ જોઈએ કે રાજ્યના સચિવાલયમાં તેમજ કેન્દ્રના મંત્રાલયમાં હકીકતમાં શું ઘટ્યું હતું. નાગરિકને એવો અધિકાર હશે કારણ કે તે ભ્રષ્ટાચાર રોકવા માટે સુરક્ષિત ઉપાય સાબિત થશે. અનેક બાબતો પડદા પાછળ કરવામાં આવે છે. કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોના સચિવાલયોમાં અનેક હલકી અને અનિયમિત સોદાબાજીઓ થાય છે અને તેની માહિતી હંમેશા ગુપ્ત રાખવામાં આવે છે. આપણાં જેવા લોકશાહી દેશમાં આવી પ્રથા માન્ય રાખવી જોઈએ નહીં. આપણું રાજ્ય પ્રજાસત્તાક છે. નાગરિકવર્ગને સચિવાલયમાં શું ઘટ્યું તે જાણવાનો અધિકાર હોવો જોઈએ. મંત્રિમંડળના દસ્તાવેજો પણ, નિર્ણય લેવામાં આવ્યા પછી, આ સુધારાની જોગવાઈઓ અનુસાર જાહેર કરવામાં આવવા જોઈએ. તે અન્ય લોકોની જાણકારીથી છુપાવી શકાય નહીં."

૪૯. સદનને સંબોધતા, તત્કાલીન પ્રધાનમંત્રીએ દર્શાવ્યું હતું કે આપણા દેશમાં, કેન્દ્ર તથા રાજ્યો અને સ્થાનિક સંસ્થાઓના સ્તરે થતો સરકારી ખર્ચ મળીને આપણા કુલ રાષ્ટ્રીય ઉત્પાદનના લગભગ ૩૩% જેટલો ભાગ બને છે. તે જ સમયે, સામાજિક-આર્થિક આવશ્યકતાઓને કારણે અમારી સરકારને આર્થિક અને સામાજિક બાબતોમાં વ્યાપક હસ્તક્ષેપ કરવો આવશ્યક બને છે. તેથી, સરકારની પ્રક્રિયાઓની કાર્યક્ષમતા અને અસરકારકતા નિર્ણાયક પરિબલો છે, જે નક્કી કરશે કે

અમારી સરકાર કેવી રીતે કાર્ય કરે છે અને તેને સોંપવામાં આવેલી જવાબદારીઓનું નિર્વહ તે કેટલી હદ સુધી કરી શકે છે. એમ પણ દર્શાવવામાં આવ્યું હતું કે આપણા દેશમાં ખર્ચની બગાડખોરી, ભ્રષ્ટાચાર, અને સરકારના કાર્યસંચાલન સાથે સંબંધિત બાબતો અંગે વ્યાપક ફરિયાદો છે. તેથી, સરકારને સોંપવામાં આવેલી જવાબદારીઓનું હેતુપૂર્ણ અને અસરકારક રીતે નિર્વહ સુનિશ્ચિત કરવા માટે નવા અસરકારક ઉપાયોની શોધખોળ કરવી અત્યંત મહત્વપૂર્ણ હતી.

૫૦. અંતે, સંસદ દ્વારા "માહિતી મેળવવાનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫" નામનો અધિનિયમ પસાર કરવામાં આવ્યો. તેની પ્રસ્તાવનામાં આ પ્રમાણે જણાવવામાં આવ્યું છે:—

જાહેર સત્તાધિકારીઓના નિયંત્રણ હેઠળની માહિતી સુધી નાગરિકોને પ્રાપ્તિ સુનિશ્ચિત કરવા માટે માહિતીના અધિકારની વ્યવહારુ વ્યવસ્થા નિર્ધારિત કરવા, દરેક જાહેર સત્તાધિકારીની કાર્યપદ્ધતિમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારીને પ્રોત્સાહન આપવા, કેન્દ્રીય માહિતી આયોગ તથા રાજ્ય માહિતી આયોગોની રચના કરવા અને તે સંબંધિત અથવા અનુસંગિક બાબતો માટેનો એક અધિનિયમ.

જ્યારે કે, ભારતના સંવિધાને લોકશાહી પ્રજાસત્તાકની સ્થાપના કરી છે;

અને જ્યારે લોકશાહીમાં માહિતગાર નાગરિકવર્ગ તથા માહિતીમાં પારદર્શિતા જરૂરી છે, જે તેની કાર્યક્ષમતા માટે જીવનાવશ્યક છે તથા ભ્રષ્ટાચારને નિયંત્રિત કરવા અને સરકારો તથા તેમની સાધનસામગ્રીને શાસિત જનતા પ્રત્યે જવાબદાર ઠેરવવા માટે પણ આવશ્યક છે;

અને જ્યારે વાસ્તવિક વ્યવહારમાં માહિતીના પ્રકટીકરણથી સરકારોના કાર્યનું કાર્યક્ષમ સંચાલન, મર્યાદિત નાણાકીય સંસાધનોનો શ્રેષ્ઠ ઉપયોગ તથા

સંવેદનશીલ માહિતીની ગોપનીયતાનું સંરક્ષણ સહિતના અન્ય જાહેર હિતો સાથે સંઘર્ષ થવાની સંભાવના છે;

અને જ્યારે લોકશાહી આદર્શના સર્વોચ્ચત્વને જાળવી રાખતાં આ પરસ્પર વિરોધાભાસી હિતોનું સુસંગતીકરણ કરવું આવશ્યક છે;

હવે, તેથી, તે ઇચ્છનીય છે કે જે નાગરિકો નિશ્ચિત માહિતી મેળવવા ઇચ્છે છે તેમને તે માહિતી પ્રદાન કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવે.

૫૧. અધિનિયમની કલમ ૨ વિવિધ સત્તાધિકારીઓ અને શબ્દોની વ્યાખ્યા કરે છે. કલમ ૨(જે) માહિતીના અધિકારને નીચે મુજબ વ્યાખ્યાયિત કરે છે :-

"૨(જે) "માહિતીનો અધિકાર" નો અર્થ એવો માહિતીનો અધિકાર થાય છે, જે આ અધિનિયમ હેઠળ પ્રાપ્ય હોય અને જે કોઈપણ જાહેર સત્તાધિકારી પાસે ધરાવવામાં આવેલ હોય અથવા તેના નિયંત્રણ હેઠળ હોય, અને તેમાં નીચેના અધિકારનો સમાવેશ થાય છે-

કામ, દસ્તાવેજો, અભિલેખોની તપાસ;

નોંધો લેવી, અવતરણો લેવા, અથવા દસ્તાવેજો કે નોંધપોથીઓની પ્રમાણિત નકલો મેળવવી;

પ્રમાણિત સામગ્રીના નમૂનાઓ લેવાં;

કમ્પ્યુટર અથવા અન્ય કોઈ ઉપકરણમાં સંગ્રહિત એવી માહિતી ડિસ્કેટ, ફ્લોપી, ટેપ, વિડિયો કેસેટ અથવા અન્ય કોઈ ઇલેક્ટ્રોનિક માધ્યમના સ્વરૂપમાં અથવા પ્રિન્ટઆઉટ દ્વારા પ્રાપ્ત કરવી;"

પર. કલમ ૩ એ જોગવાઈ કરે છે કે આ અધિનિયમની જોગવાઈઓને આધિન રહીને તમામ નાગરિકોને માહિતીનો અધિકાર રહેશે. કલમ ૪ તમામ જાહેર સત્તાધિકારીઓ પર તેમાં નિર્ધારિત રીતથી અભિલેખો જાળવવાની ફરજિયાતતા મૂકે છે. કલમ ૬ મુજબ, જે વ્યક્તિ અધિનિયમ હેઠળ કોઈ માહિતી મેળવવા ઇચ્છે છે, તેણે જે વિસ્તારમાં અરજી કરવામાં આવે છે તે વિસ્તારની સત્તાવાર ભાષામાં અથવા અંગ્રેજી અથવા હિન્દીમાં, લેખિતમાં અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક સાધનો દ્વારા, સક્ષમ સત્તાધિકારીને પોતે માંગેલી માહિતીની વિગત દર્શાવતી અરજી કરવી પડશે. કલમ ૬ ની ઉપકલમ (૨) એ જોગવાઈ કરે છે કે માહિતી માટે વિનંતી કરનાર અરજદારને માહિતી માંગવા માટે કોઈ કારણ આપવાની અથવા તેના સંપર્ક માટે જરૂરી હોય તેવી વિગતો સિવાય કોઈ અન્ય વ્યક્તિગત વિગતો આપવાની આવશ્યકતા રહેશે નહીં. કલમ ૭ અધિનિયમની કલમ ૬ હેઠળ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી આવી વિનંતીનો નિકાલ કરવાની પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે. જોકે, કલમ ૮ માહિતીના પ્રકટીકરણમાંથી કેટલીક મુક્તિ પ્રદાન કરે છે. વધુ સારી મૂલવણી માટે કલમ ૮ નીચે ઉદ્ઘૃત કરવામાં આવે છે:—

"૮. માહિતીના ખુલાસામાંથી મુક્તિ.—

(૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત છતાં, કોઈપણ નાગરિકને આપવાની કોઈ ફરજ રહેશે નહીં,—

(એ) માહિતી, જેનો પ્રકટાવ ભારતની સાર્વભૌમસત્તા અને અખંડિતતા, રાજ્યની સુરક્ષા, વ્યૂહાત્મક, વૈજ્ઞાનિક અથવા આર્થિક હિતો, વિદેશી રાજ્ય સાથેના સંબંધોને પ્રતિકૂળ અસર પહોંચાડે અથવા કોઈ ગુનાના પ્રેરણામાં દોરી જાય;

(બી) એવી માહિતી કે જેના પ્રકાશન પર કોઈપણ અદાલત અથવા ન્યાયાધિકરણ દ્વારા સ્પષ્ટપણે પ્રતિબંધ મુકવામાં આવ્યો હોય અથવા જેના જાહેર કરવાથી અદાલતનો અવમાનનો ગુનો બને;

(સી) એવી માહિતી, જેના જાહેર કરવાથી સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળના વિશેષાધિકારનો ભંગ થાય;

(ડી) વાણિજ્યિક ગોપનીયતા, વેપાર રહસ્યો અથવા બૌદ્ધિક સંપત્તિ સહિતની માહિતી, જેના પ્રકાશનથી તૃતીય પક્ષની સ્પર્ધાત્મક સ્થિતિને હાનિ પહોંચે તેવી શક્યતા હોય, જો સુધી સક્ષમ પ્રાધિકરણ આ બાબતે સંતોષ પામતું ન હોય કે વિશાળ જાહેર હિત એવી માહિતીના પ્રકાશનની માંગ કરે છે;

(ઈ) કોઈ વ્યક્તિને તેના વિશ્વાસપાત્ર સંબંધમાં ઉપલબ્ધ માહિતી, જો સુધી સક્ષમ પ્રાધિકારી આ બાબતે સંતોષ પામે નહીં કે વિશાળ લોકહિત એવી માહિતીના જાહેરકરણને વાજબી ઠરાવે;

(એફ) વિદેશી સરકાર પાસેથી ગોપનીયતાપૂર્વક પ્રાપ્ત થયેલ માહિતી;

(જી) એવી માહિતી, જેનું પ્રકટીકરણ કોઈપણ વ્યક્તિના જીવનને અથવા શારીરિક સલામતીને જોખમમાં મૂકે અથવા કાયદાના અમલ અથવા સુરક્ષાના હેતુઓ માટે ગોપનીય રીતે આપવામાં આવેલી માહિતી અથવા સહાયના સ્ત્રોતની ઓળખ જાહેર કરે;

(એચ) માહિતી, જેના જાહેર થવાથી તપાસની પ્રક્રિયા અથવા ગુનેગારોની ધરપકડ અથવા તેમના વિરુદ્ધની ફરિયાદ ચલાવવાની પ્રક્રિયામાં અડચણ ઊભી થાય;

(૧) મંત્રિમંડળના દસ્તાવેજો, જેમાં મંત્રિપરિષદ, સચિવો અને અન્ય અધિકારીઓની ચર્ચા-વિચારણાના નોંધપત્રકોનો સમાવેશ થાય છે: પરંતુ એ શરતે કે મંત્રિપરિષદના નિર્ણયો, તેના કારણો અને જે સામગ્રીના આધારે નિર્ણયો લેવામાં આવ્યા હોય તે નિર્ણય લેવામાં આવ્યા પછી અને વિષય પૂર્ણ થઈ ગયો હોય અથવા સમાપ્ત થઈ ગયો હોય ત્યારબાદ જાહેર કરવામાં આવશે: વધુમાં એ શરતે કે આ કલમમાં નિર્ધારિત અપવાદોના ક્ષેત્રમાં આવતા મુદ્દાઓ જાહેર કરવામાં આવશે નહીં;

(જે) એવી માહિતી, જે વ્યક્તિગત માહિતી સાથે સંબંધિત હોય અને જેના પ્રકટકરણનો કોઈ જાહેર પ્રવૃત્તિ અથવા જાહેર હિત સાથે સંબંધ ન હોય, અથવા જેનું પ્રકટકરણ સંબંધિત વ્યક્તિની ગોપનીયતામાં અનાવશ્યક હસ્તક્ષેપ સર્જે, સિવાય કે કેન્દ્રિય જાહેર માહિતી અધિકારી અથવા રાજ્ય જાહેર માહિતી અધિકારી અથવા,

જેવો પ્રસંગ હોય તે મુજબ, અપીલીય સત્તાધિકારી આ બાબતે સંતોષ પામે કે વિશાળ જનહિત એવી માહિતીના પ્રકટકરણને ન્યાયસંગત ઠરાવે છે:

પરંતુ શરત એવી છે કે જે માહિતી સંસદ અથવા રાજ્ય વિધાનમંડળને નકારી શકાય તેવી નથી, તે કોઈપણ વ્યક્તિને નકારવામાં આવશે નહીં.

(૨) સત્તાવાર ગુપ્તતા અધિનિયમ, ૧૯૨૩ (૧૯ માંથી ૧૯૨૩) માં સમાવિષ્ટ કોઈપણ જોગવાઈ હોવા છતાં, અથવા ઉપકલમ (૧) અનુસાર માન્ય કોઈપણ અપવાદો હોવા છતાં, જો માહિતીના પ્રકાશનમાં રહેલો જાહેર હિત સંરક્ષિત હિતોને થનારી હાનિ કરતાં વધારે હોય, તો જાહેર સત્તા માહિતી સુધી પહોંચની મંજૂરી આપી શકે છે.

(૩) ઉપકલમ (૧) ની ખંડો (એ), (સી) અને (૧) ની જોગવાઈઓને આધીન રહીને, કલમ ૬ હેઠળ કોઈ વિનંતી કરવામાં આવે તે તારીખથી વીસ વર્ષ પહેલાં બની ગયેલી, ઘટેલી અથવા થયેલી કોઈ ઘટના, પ્રસંગ અથવા વિષય સંબંધિત કોઈપણ માહિતી, તે કલમ હેઠળ વિનંતી કરનાર કોઈપણ વ્યક્તિને આપવામાં આવશે: પરંતુ શરતે કે, ઉક્ત વીસ વર્ષનો સમયગાળો કઈ તારીખથી ગણવો તે અંગે કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય, તો આ અધિનિયમમાં પ્રદાન કરાયેલ સામાન્ય અપીલોને આધીન રહીને, કેન્દ્રીય સરકારનો નિર્ણય અંતિમ ગણાશે."

૫૩. પ્રતિવાદીઓ દ્વારા અરજદાર-બેંક પાસેથી માંગી લેવાયેલ માહિતી મુખ્યત્વે આ આધારે નકારી દેવામાં આવી છે કે આવી માહિતી માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(એ)(ડી) અને (ઈ) હેઠળ જાહેર કરવાની ફરજમાંથી મુક્ત છે.

૫૪. અરજદાર-બેંક તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે મુખ્યત્વે આરટીઆઈ અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ઈ) પર આધાર રાખીને એવો અભિપ્રાય રજૂ કર્યો કે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાનો અન્ય બેંકો સાથે વિશ્વાસાધારિત સંબંધ છે અને એવી

માહિતી જાહેર કરવા માટે કોઈ કારણ નથી, કારણ કે એવો ખુલાસો કરવો જરૂરી બને એવો કોઈ વિશાળ જાહેર હિત હાજર નથી. તેથી, મુખ્ય પ્રશ્ન એ છે કે શું રિઝર્વ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાએ બેંકો સાથેના પોતાના વિશ્વાસાધારિત સંબંધના આધારે માહિતી જાહેર કરવાનો ઇનકાર યોગ્ય રીતે કર્યો છે.

૫૫. એડવાન્સ લો લેક્સિકોન, ૩જી આવૃત્તિ, ૨૦૦૫,માં “ફિડ્યુશિયરી સંબંધ” ની વ્યાખ્યા આ રીતે કરવામાં આવી છે કે “એવો સંબંધ જેમાં એક વ્યક્તિ પર ફિડ્યુશિયરી સંબંધની પરિસીમામાં આવતાં વિષયો અંગે બીજી વ્યક્તિના હિત માટે કાર્ય કરવાની ફરજ હોય. ફિડ્યુશિયરી સંબંધ સામાન્ય રીતે નીચેની ચાર પરિસ્થિતિઓમાંથી કોઈ એકમાં ઊભો થાય છે: (૧) જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની વિશ્વસનીય પ્રામાણિકતા ઉપર વિશ્વાસ મૂકે અને તેના પરિણામે બીજી વ્યક્તિને પ્રથમ વ્યક્તિ ઉપર પ્રભુત્વ અથવા પ્રભાવ પ્રાપ્ત થાય, (૨) જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિ ઉપર નિયંત્રણ અને જવાબદારી સ્વીકારે, (૩) જ્યારે એક વ્યક્તિ પર સંબંધની પરિસીમામાં આવતાં વિષયો અંગે બીજી વ્યક્તિ માટે કાર્ય કરવાની અથવા સલાહ આપવાની ફરજ હોય, અથવા (૪) જ્યારે એવો વિશિષ્ટ સંબંધ હોય જેને પરંપરાગત રીતે ફિડ્યુશિયરી ફરજોનો સમાવેશ કરતો તરીકે માન્યતા અપાઈ હોય, જેમ કે વકીલ અને અસીલ વચ્ચેનો સંબંધ, અથવા સ્ટોકબ્રોકર અને ગ્રાહક વચ્ચેનો સંબંધ.”

૫૬. વિશ્વાસપાત્ર સંબંધનો વ્યાપ નીચેના નિયમોનો બનેલો છે:

“(૧) કોઈ સંઘર્ષ નહીંનો નિયમ– વિશ્વાસભાજન સંબંધ ધરાવનાર વ્યક્તિએ પોતાની જાતને એવી સ્થિતિમાં મૂકવી નહીં જ્યાં તેના પોતાના હિતો તેના ગ્રાહક અથવા લાભાર્થીના હિતો સાથે સંઘર્ષ પામે. સંઘર્ષની “વાસ્તવિક અને તર્કસંગત સંભાવના હોવી આવશ્યક છે.

(૨) નફો ન કમાવાનો નિયમ- વિશ્વાસપાત્ર સ્થાને રહેલી વ્યક્તિએ પોતાના હિતગ્રાહકના ખર્ચે, લાભાર્થીના હિતને હાનિ પહોંચાડે તે રીતે, પોતાની સ્થિતિમાંથી નફો કમાવવો નહીં;

(૩) અવિભાજિત વફાદારીનો નિયમ- વિશ્વાસપાત્ર પર એવો કર્તવ્ય હોય છે કે તે લાભાર્થી પ્રત્યે અવિભાજિત વફાદારી રાખે, અને પોતાને એવી સ્થિતિમાં ન મૂકે જ્યાં એક વ્યક્તિ પ્રત્યેનું તેનું કર્તવ્ય બીજા ગ્રાહક પ્રત્યેના તેના કર્તવ્ય સાથે અથડાય. આ કર્તવ્યનું એક પરિણામ એ છે કે વિશ્વાસપાત્રે ગ્રાહકના કારોબાર સાથે સંબંધિત બધી માહિતી તે ગ્રાહકને ઉપલબ્ધ કરાવવી આવશ્યક છે

(૪) ગુપ્તતાની ફરજ- વિશ્વાસપાત્ર સંબંધ ધરાવતી વ્યક્તિએ વિશ્વાસમાં પ્રાપ્ત થયેલી માહિતીનો જ ઉપયોગ કરવો જોઈએ અને તેનો ઉપયોગ પોતાના લાભ માટે અથવા અન્ય વ્યક્તિના હિત માટે કરવો નહીં."

૫૭. વિશ્વાસાધીન સંબંધ શબ્દસમૂહ અંગે આ અદાલતે સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ સેકન્ડરી એજ્યુકેશન અને અન્ય વિ. આદિત્ય બંદોપાધ્યાય અને અન્ય (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વિસ્તૃત ચર્ચા કરી છે. ઉક્ત નિર્ણયમાં, લોર્ડશીપ્સે વિશ્વાસાધીન સંબંધ શબ્દસમૂહનો અર્થ નિર્ધારિત કરવા વિવિધ સત્તાધિકૃત નિર્દેશોનો ઉલ્લેખ કરીને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

"૨૦.૧) બ્લેક્સ લો ડિક્શનરી (૭મી આવૃત્તિ, પાનું ૬૪૦) માં 'વિશ્વાસાધારિત સંબંધ' ની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે કરવામાં આવી છે:

"એવો સંબંધ જેમાં એક વ્યક્તિ પર, સંબંધના વ્યાપની અંદરના મુદ્દાઓમાં, બીજી વ્યક્તિના હિત માટે કાર્ય કરવાની ફરજ હોય છે. વિશ્વાસાધીન સંબંધો — જેમ કે ટ્રસ્ટી-લાભાર્થી, સંરક્ષક-સંરક્ષિત, પ્રતિનિધિ-મુખ્ય, અને વકીલ-અસીલ — માટે કાળજીની સર્વોચ્ચ ફરજ આવશ્યક હોય છે. વિશ્વાસાધીન સંબંધો સામાન્ય રીતે ચાર પરિસ્થિતિઓમાંથી કોઈ એકમાં ઊભા થાય છે :

(૧) જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની વિશ્વાસુ પ્રામાણિકતા પર વિશ્વાસ મૂકે છે, અને તેના પરિણામે તે બીજી વ્યક્તિ પ્રથમ વ્યક્તિ પર પ્રભુત્વ અથવા પ્રભાવ પ્રાપ્ત કરે છે,

(૨) જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિ ઉપર નિયંત્રણ અને જવાબદારી સ્વીકારે છે,

(૩) જ્યારે એક વ્યક્તિએ સંબંધની વ્યાપ્તિમાં આવતી બાબતો અંગે બીજી વ્યક્તિ માટે કાર્ય કરવાની અથવા તેને સલાહ આપવાની ફરજ હોય, અથવા

(૪) જ્યારે એવો કોઈ વિશિષ્ટ સંબંધ હોય કે જેને પરંપરાગત રીતે વિશ્વાસાધારિત ફરજોનો સમાવેશ કરતો હોવાનું માન્ય કરવામાં આવ્યું હોય, જેમ કે વકીલ અને અસીલ વચ્ચેનો સંબંધ અથવા શેરદલાલ અને ગ્રાહક વચ્ચેનો સંબંધ."

૨૦.૨) અમેરિકન રિસ્ટેટમેન્ટ્સ (ટ્રસ્ટ્સ અને એજન્સી) 'વિશ્વાસાધીન' ની વ્યાખ્યા એવી કરે છે કે જેની મનશા તેમની વચ્ચેના સંબંધને સંબંધિત બાબતોમાં અન્યના હિતાર્થે કાર્ય કરવાની હોય. કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડમ (વોલ્યુમ ૩૬એ, પાનું ૩૮૧) વિશ્વાસાધીનની વ્યાખ્યા આ રીતે કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે :

આ શબ્દની એવી સર્વસામાન્ય વ્યાખ્યા, જે તમામ પ્રકારનાં પ્રસંગોને પૂરતી વ્યાપકતાથી આવરી લે, સહેલાઈથી આપી શકાતી નથી. આ પરિભાષા સિવિલ, અથવા રોમન, કાનૂનમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી છે. તે વિશ્વાસ અથવા ભરોસાની કલ્પનાને સૂચવે છે; તે વ્યવહારના આધારરૂપે કાનૂની બાધ્યતાની સરખામણીએ સદ્ભાવનાને વધુ મહત્વ આપે છે; તે વિશ્વાસપાત્ર બનાવવામાં આવેલા પક્ષની ઈમાનદારી અને વફાદારી તરફ સંકેત કરે છે, તેના ધિરાણપાત્રતા અથવા ક્ષમતા તરફ નહીં; અને એવું માનવામાં આવ્યું છે કે તે એવા તમામ વ્યક્તિઓ પર લાગુ પડે છે, જેઓ અન્ય લોકો પ્રત્યે વિશિષ્ટ વિશ્વાસની સ્થિતિ ધરાવે છે, તેમજ એવા અનૌપચારિક સંબંધોને પણ આવરી લે છે, જે ત્યારે અસ્તિત્વમાં આવે છે જ્યારે એક

પક્ષ બીજા પર વિશ્વાસ મૂકે છે અને તેના પર આધાર રાખે છે, તેમજ તકનીકી વિશ્વાસાધારિત સંબંધોને પણ.

ફિડ્યુશિયરી' શબ્દ, નામરૂપે, એવો વ્યક્તિ સૂચવે છે કે જે બીજી વ્યક્તિ માટે વિશ્વાસરૂપે કોઈ વસ્તુ રાખે છે, એટલે કે ટ્રસ્ટી, ટ્રસ્ટીના સ્વરૂપ ધરાવતો વ્યક્તિ, અથવા ટ્રસ્ટીના સ્વરૂપને સમાન સ્વરૂપ ધરાવતો વ્યક્તિ; અને તે બાબતમાં તેમાં રહેલા વિશ્વાસ અને ભરોસા તેમજ તે જે નિષ્કલંક સદ્ભાવના અને નિખાલસતા માંગે છે તેના સંદર્ભે એવો વ્યક્તિ, જેને પોતાની સ્વીકારેલી જવાબદારીના આધારે, તે જવાબદારી સાથે સંબંધિત બાબતોમાં મુખ્યત્વે અન્ય વ્યક્તિના હિત માટે કાર્ય કરવાની ફરજ હોય. વધુ વિશિષ્ટ અર્થમાં, કોઈ કાયદામાં, વાલી, ટ્રસ્ટી, વસિયતનામાનો કારભારી, વહીવટકર્તા, રિસીવર, સંરક્ષક, અથવા કોઈપણ વ્યક્તિ માટે, ટ્રસ્ટ માટે, અથવા મિલકત માટે કોઈપણ ફિડ્યુશિયરી હેસિયતમાં કાર્ય કરતો કોઈપણ વ્યક્તિ. આ શબ્દનો ખાસ સંદર્ભોમાં શું સમાવેશ થાય છે અને શું સમાવેશ થતો નથી તે અંગેના કેટલાક ઉદાહરણો નોંધમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે.

૨૦.૩) વર્સ એન્ડ ફેઝીસ, પરમનેન્ટ એડિશન (વોલ. ૧૬એ, પાનું ૪૧) માં 'વિશ્વાસાધીન સંબંધ' ની વ્યાખ્યા આ રીતે કરવામાં આવી છે :

'ફિડ્યુશિયરી સંબંધ' અને 'ગોપનીય સંબંધ' વચ્ચે તાંત્રિક ભેદ છે; જેમાં પહેલો શબ્દ પક્ષકારો વચ્ચેના કાનૂની સંબંધો માટે વધુ યોગ્ય રીતે લાગુ પડે છે, જેમ કે સંરક્ષક અને પ્રતિપાલ્ય, વહીવટદાર અને વારસદારો, તેમજ અન્ય સમાન સંબંધો; જ્યારે 'ગોપનીય સંબંધ'માં કાનૂની સંબંધોનો પણ સમાવેશ થાય છે અને તે દરેક અન્ય સંબંધોનો પણ સમાવેશ થાય છે જેમાં વિશ્વાસ યોગ્ય રીતે નિષ્ઠાપૂર્વક મૂકવામાં આવ્યો હોય અને તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવતો હોય.

સામાન્ય રીતે, 'ફિઝ્યુશિયરી' શબ્દ તેવા કોઈપણ વ્યક્તિને લાગુ પડે છે જે બીજી વ્યક્તિ પ્રત્યે વિશિષ્ટ વિશ્વાસના સ્થાન પર હોય. તે પ્રામાણિકતા અને વફાદારીનો સંદર્ભ આપે છે. તે વ્યવહારના આધારરૂપે કાનૂની બાંહેધરી કરતાં ન્યાયસંગત વ્યવહાર અને સદ્ભાવનાનો અવલોકન કરે છે. આ શબ્દમાં તેવા અનૌપચારિક સંબંધોનો પણ સમાવેશ થાય છે, જે ત્યારે અસ્તિત્વમાં આવે છે જ્યારે એક પક્ષ બીજા પર વિશ્વાસ મૂકે છે અને તેના પર નિર્ભર રહે છે, તેમજ તકનીકી ફિઝ્યુશિયરી સંબંધોનો પણ સમાવેશ થાય છે."

૨૦.૪) બ્રિસ્ટલ એન્ડ વેસ્ટ બિલ્ડિંગ સોસાયટી વિ. મોત્યૂ [૧૯૯૮ ચે. ૧] માં 'ન્યાસીધર્મી' શબ્દની વ્યાખ્યા આ મુજબ કરવામાં આવી હતી :

ન્યાસી સ્વરૂપની ફરજ ધરાવતી વ્યક્તિ એ એવી વ્યક્તિ છે જેણે કોઈ વિશિષ્ટ બાબતમાં બીજી વ્યક્તિ માટે અને તેની તરફથી કાર્ય કરવા સ્વીકાર્યું હોય, તેવી પરિસ્થિતિઓમાં કે જેઓ વિશ્વાસ અને ભરોસાના સંબંધને જન્મ આપે છે. આવી ન્યાસી સ્વરૂપની ફરજ ધરાવતી વ્યક્તિની વિશિષ્ટ ફરજ વફાદારીની ફરજ છે... આવી વ્યક્તિએ સદ્ભાવે કાર્ય કરવું આવશ્યક છે; તેને પોતાના ઉપર મૂકાયેલા વિશ્વાસમાંથી નફો મેળવવો નહિ; તે પોતાને એવી સ્થિતિમાં મૂકી શકતો નથી જ્યાં તેની ફરજ અને તેનો હિત પરસ્પર સંઘર્ષમાં આવી શકે; અને તે પોતાના સ્વહિત માટે અથવા કોઈ તૃતીય વ્યક્તિના હિત માટે, પોતાના મુખ્યના જાણકારીપૂર્વકના સંમતિ વિના, કાર્ય કરી શકતો નથી.

૨૦.૫) વુલ્ફ વિ. સુપીરિયર અદાલત [૨૦૦૩ (૧૦૭) કેલિફોર્નિયા અપીલ્સ, જથ્થા ૨૫] માં કેલિફોર્નિયા અપીલ અદાલતે ફિઝ્યુશિયરી સંબંધની નીચે મુજબ વ્યાખ્યા કરી હતી :

વ્યવહારના પક્ષકારો વચ્ચે અસ્તિત્વ ધરાવતો એવો કોઈપણ સંબંધ, જેમાં એક પક્ષકાર પર બીજા પક્ષકારના હિત માટે પરમ સદ્ભાવપૂર્વક વર્તવાની ફરજ બંધનકારક હોય. એવો સંબંધ સામાન્ય રીતે ત્યારે ઊભો થાય છે જ્યારે એક વ્યક્તિ બીજી વ્યક્તિની પ્રામાણિકતા અને અખંડિતતા ઉપર વિશ્વાસ મૂકે છે, અને એવા સંબંધમાં જે પક્ષકાર પર વિશ્વાસ મૂકવામાં આવ્યો હોય, તે જો સ્વૈચ્છિક રીતે એવો વિશ્વાસ સ્વીકારી લે અથવા સ્વીકાર્યો હોવાનું માને, તો તે બીજા પક્ષકારના હિતો સંબંધિત પોતાના કૃત્યોમાંથી, તે બીજા પક્ષકારની જાણ અને સંમતિ વિના, કોઈ લાભ મેળવી શકતો નથી.

૨૧. 'વિશ્વાસનિષ્ઠ' શબ્દનો અર્થ એવો વ્યક્તિ થાય છે કે જેને અન્ય વ્યક્તિના હિત માટે કાર્ય કરવાની ફરજ હોય, અને જ્યાં તે અન્ય વ્યક્તિ, ફરજ ધરાવતા અથવા ફરજનું પાલન કરતા વ્યક્તિ પર વિશ્વાસ તથા વિશેષ નિર્ભરતા મૂકે છે, ત્યાં તે સદ્ભાવના અને નિષ્કપટતા દર્શાવે. 'વિશ્વાસનિષ્ઠ સંબંધ' શબ્દપ્રયોગ એવી પરિસ્થિતિ અથવા વ્યવહારને વર્ણવવા માટે થાય છે, જેમાં એક વ્યક્તિ (હિતભોગી) પોતાની બાબતો, વ્યવસાય અથવા વ્યવહાર/વ્યવહારો બાબતે અન્ય વ્યક્તિ (વિશ્વાસનિષ્ઠ) પર સંપૂર્ણ વિશ્વાસ મૂકે છે. આ શબ્દનો અર્થ એવો વ્યક્તિ પણ થાય છે, જે બીજી વ્યક્તિ (હિતભોગી) માટે કોઈ વસ્તુ વિશ્વાસરૂપે ધારણ કરે છે. વિશ્વાસનિષ્ઠ પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તે ગોપનીયતા જાળવીને અને હિતભોગીના હિત તથા લાભ માટે કાર્ય કરે, અને હિતભોગી અથવા હિતભોગીની માલિકીની વસ્તુઓ સંબંધે વ્યવહાર કરતી વખતે સદ્ભાવના તથા ન્યાયસંગતતા અપનાવે. જો હિતભોગીએ કોઈ વસ્તુ વિશ્વાસનિષ્ઠને વિશ્વાસરૂપે રાખવા માટે, અથવા સોંપવામાં આવેલી વસ્તુ અંગે કે તેના સંદર્ભમાં નિશ્ચિત કાર્યો કરવા માટે સોંપી હોય, તો વિશ્વાસનિષ્ઠે ગોપનીયતા જાળવીને કાર્ય કરવું પડે છે અને તે વસ્તુ અથવા માહિતી કોઈ તૃતીય પક્ષને જાહેર ન કરવાની તેની પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. અમુક એવા સંબંધો પણ હોય છે જ્યાં બન્ને પક્ષોએ, સામા પક્ષને હિતભોગી

માનીને, વિશ્વાસનિષ્ઠ ક્ષમતામાં કાર્ય કરવાનું હોય છે. તેના ઉદાહરણો આ મુજબ છે : એક ભાગીદારનું બીજા ભાગીદાર પ્રત્યેનું સ્થાન અને નોકરીદાતાનું કર્મચારી પ્રત્યેનું સ્થાન. કોઈ કર્મચારી, જે પોતાની નોકરી દરમિયાન નોકરીદાતા સંબંધિત વ્યવસાયિક અથવા વેપારી રહસ્યો અથવા ગોપનીય માહિતીના કબજામાં આવે છે, તે વિશ્વાસનિષ્ઠ તરીકે વર્તે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે અને તે આવી માહિતી અન્યને જાહેર કરી શકતો નથી. તે જ રીતે, જો નોકરીદાતા અથવા અધિકૃત વરિષ્ઠ અધિકારી અથવા વિભાગના વડાના અનુરોધ પર, કોઈ કર્મચારી પોતાની વ્યક્તિગત વિગતો અને માહિતી, ગોપનીય રાખવા માટે, પૂરી પાડે, તો નોકરીદાતા, અધિકૃત વરિષ્ઠ અધિકારી અથવા વિભાગીય વડા પાસેથી એવી વ્યક્તિગત માહિતી વિશ્વાસનિષ્ઠ તરીકે ગોપનીય રાખવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, અને તેનો ઉપયોગ અથવા ખુલાસો માત્ર ત્યારે જ કરવો, જ્યારે કર્મચારીનું વર્તન અથવા કૃત્યો નોકરીદાતાના હિતને હાનિકારક હોવાનું જાણવા મળે."

૫૮. હાલના કેસમાં, આર.બી.આઈ. નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે પોતાના ને વિશ્વાસાધીન સંબંધમાં મૂકતું નથી (જ્યાંકે શબ્દરૂપે તે પોતે એ સ્થિતિમાં હોવાનું દર્શાવે છે), કારણ કે આર.બી.આઈ. દ્વારા પ્રાપ્ત નિરીક્ષણ અહેવાલો, બેંકના નિવેદનો, અને વ્યવસાય સંબંધિત માહિતી વિશ્વાસ અથવા ભરોસાના બહાને આપવામાં આવેલી નથી. આ કેસમાં ન તો આર.બી.આઈ. અને ન તો બેંકો એકબીજાના હિતમાં કાર્ય કરે છે. કાયદેસરની ફરજને વધારાનું "વિશ્વાસાધીન" લેબલ આપીને, નિયમનકારી સત્તાધિકારીઓએ જાણતાં કે અજાણતાં ભયજનક અસર ઊભી કરી છે.

૫૯. આરબીઆઈ એ ભારતની કેન્દ્રીય બેંક તરીકે આરબીઆઈ અધિનિયમ દ્વારા સ્થાપિત કરાયેલ એક કાયદેસર સંસ્થા છે. તે બેંકો અને દેશના બેંકિંગ ક્ષેત્રની કામગીરી પર દેખરેખ રાખવા માટેની એક કાયદેસર નિયામક સત્તા છે. બેંકિંગ

નિયમન અધિનિયમની કલમ ૩૫અ હેઠળ, જાહેર હિતમાં, બેંકિંગ નીતિના હિતમાં અને બેંકિંગ કંપનીનું યોગ્ય સંચાલન સુનિશ્ચિત કરવા માટે આરબીઆઈને બેંકોને કોઈપણ દિશાનિર્દેશો જારી કરવાની સત્તાઓ આપવામાં આવી છે. તેની પાસે અન્ય અનેક વ્યાપક અસર ધરાવતી કાયદેસરની સત્તાઓ પણ છે.

૬૦. આરબીઆઈએ જાહેર હિતનું સંરક્ષણ કરવાનું હોય છે, કોઈ વ્યક્તિગત બેંકોના હિતનું નહીં. આરબીઆઈ કોઈપણ બેંક સાથે કોઈ વિશ્વાસાધીન સંબંધમાં હોવું સ્પષ્ટપણે માન્ય નથી. આરબીઆઈ પર કોઈ જાહેર ક્ષેત્રની કે ખાનગી ક્ષેત્રની બેંકના લાભને મહત્તમ કરવાનો કોઈ કાનૂની ફરજિયાત કર્તવ્ય નથી, અને તેથી તેમની વચ્ચે 'વિશ્વાસ' નો કોઈ સંબંધ નથી. આરબીઆઈ પર વ્યાપક જનહિત, થાપણદારોના હિત, દેશની અર્થવ્યવસ્થા તથા બેંકિંગ ક્ષેત્રના હિતનું સંરક્ષણ કરવાની કાયદેસર ફરજ છે. તેથી, આરબીઆઈએ પારદર્શક રીતે વર્તવું જોઈએ અને એવી માહિતી છુપાવવી નહીં જોઈએ જેનાથી વ્યક્તિગત બેંકોને અણગમો કે અસમંજસ ઉપજે. તે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની જોગવાઈઓનું પાલન કરવા અને અત્રેના પ્રતિવાદીઓએ માંગેલી માહિતી જાહેર કરવા કાયદેસર રીતે બંધાયેલ છે.

૬૧. આર.બી.આઈ.ની આ નિરાધાર અને અસાબિત દલીલ કે માહિતીના જાહેરકરણથી દેશના આર્થિક હિતને આંચકો પહોંચશે, સંપૂર્ણપણે ભ્રમિત છે. આક્ષેપિત આદેશમાં, સી.આઈ.સી.એ અનેક કારણો દર્શાવ્યા છે કે પ્રતિવાદીઓ દ્વારા માંગવામાં આવેલી માહિતીના જાહેરકરણથી જાહેર હિતને અત્યંત મોટો લાભ થશે, અને માહિતી જાહેર ન કરવાથી જાહેર હિતને નોંધપાત્ર રીતે હાનિ પહોંચશે તથા તે ભારતના આર્થિક હિતમાં નહીં રહે. આર.બી.આઈ.ની આ દલીલ કે જો પ્રજાજનો, જેઓ સર્વભોમ છે, તેમને બેંકો દ્વારા કરવામાં આવતી અનિયમિતતાઓ વિશે જાણ કરવામાં આવે, તો દેશની આર્થિક સુરક્ષા જોખમમાં મુકાઈ જશે, તે માત્ર અયોગ્ય જ નહીં પરંતુ સમાન રીતે ભ્રમિત અને નિરાધાર પણ છે.

૬૨. કલમ ૮(૧)(ઈ) માં સમાયેલ મુક્તિ અસાધારણ પ્રકરણોમાં અને માત્ર કેટલીક નિશ્ચિત માહિતીના ભાગો અંગે જ લાગુ પડે છે, જેઓનું જાહેરકરણ અનિચ્છનીય અથવા અનુચિત હોય. જો માહિતી કોઈ નિયમનકારી એજન્સી પાસે વિશ્વસ્તીય સંબંધ વિના ઉપલબ્ધ હોય, તો તેવી માહિતીનું જાહેરકરણ અટકાવવાનો કોઈ કારણ રહેતું નથી. છતાં, જ્યાં કાયદાના આદેશથી કોઈ સત્તાધિકારીને માહિતી આપવી આવશ્યક હોય, ત્યાં એવું કહી શકાય નહીં કે આવી માહિતી વિશ્વસ્તીય સંબંધમાં આપવામાં આવી રહી છે. વર્તમાન પ્રકરણમાં જેમ છે તેમ, નાણાકીય સંસ્થાઓ પર આર.બી.આઈ.ને તમામ માહિતી પૂરી પાડવાની ફરજ છે અને આવી ફરજ/કર્તવ્ય હેઠળ વહેંચાયેલી માહિતી વિશ્વસ્તીય સંબંધ હેઠળ વહેંચાયેલી ગણાવી શકાય નહીં. વિશ્વસ્તીય સંબંધની મુખ્ય લાક્ષણિકતાઓમાંની એક "વિશ્વાસ અને ભરોસો" છે. આર.બી.આઈ. અને બેંકો વચ્ચે જેનો અભાવ છે.

૬૩. વર્તમાન મામલામાં, અમારે જાહેર હિત અને વિશ્વાસાધારિત સંબંધ (જે આર.બી.આઈ. અને બેંકો વચ્ચે વહેંચાયેલો છે) વચ્ચે તોલમોલ કરવાનું છે. કારણ કે આર.ટી.આઈ. અધિનિયમ સામાન્ય પ્રજાને સશક્ત બનાવવા માટે ઘડવામાં આવ્યો છે, તેથી આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮ ની મર્યાદા નક્કી કરવાની કસોટી એ છે કે સામાન્ય જનતાને માહિતી આપવાથી દેશના આર્થિક હિતોને હાનિકારક અસર થશે કે નહીં – જનતાને કેટલી હદ સુધી માહિતી મેળવવાની મંજૂરી આપવી જોઈએ –

૬૪. ઉપરોક્ત પ્રશ્નોના સંદર્ભમાં, અમારું ધ્યાન ઘણા સમયથી આ બાબત તરફ આકર્ષિત થયું હતું કે આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮ હેઠળ અપાયેલ અપવાદોમાંના કોઈ એકના બહાને લોક માહિતી અધિકારીઓ (પી.આઈ.ઓ.) એ

સામાન્ય જનતાને તેઓ હકદાર હોય તેવી યોગ્ય માહિતી પ્રાપ્ત કરવામાંથી વંચિત રાખી છે.

૬૫. અને આ કેસમાં આર.બી.આઈ. અને બેંકોએ "ન્યાસી સંબંધ" અને "આર્થિક હિત" ના બહાને સામાન્ય જનતાની આવશ્યક માહિતી આપવાની માંગને ટાળી દીધી છે. આર.બી.આઈ.નો આ વલણ તેમના પ્રત્યે વધુ શંકા અને અવિશ્વાસ જ આકર્ષશે. નિયામક સત્તાધિકારી તરીકે આર.બી.આઈ.એ બેંકોને તેમના કૃત્યો માટે જવાબદાર બનાવવાના હેતુથી કાર્ય કરવું જોઈએ.

૬૬. વધુમાં, માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૨(એફ) હેઠળ સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે નિરીક્ષણ અહેવાલો, દસ્તાવેજો વગેરે "માહિતી"ના વ્યાપકત્વ હેઠળ આવે છે, જે જાહેર સત્તાધિકારી (આરબીઆઈ) દ્વારા ખાનગી સંસ્થાથી પ્રાપ્ત કરવામાં આવે છે. કલમ ૨(એફ) આ પ્રમાણે છે:

"માહિતી" એટલે કોઈપણ સ્વરૂપમાં રહેલી કોઈપણ સામગ્રી, જેમાં નોંધપોથીઓ, દસ્તાવેજો, નોંધપત્રકો, ઈ-મેઈલ, અભિપ્રાયો, સલાહો, પ્રેસ-વિજ્ઞાપનો, પરિપત્રો, આદેશો, લોગબુક્સ, કરારો, અહેવાલો, કાગળપત્રો, નમૂનાઓ, નમૂનાઓના આદર્શ રૂપો, કોઈપણ ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપમાં ધારિત માહિતી-સામગ્રી અને હાલમાં અમલમાં રહેલા અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ કોઈ જાહેર સત્તાધિકારી દ્વારા પ્રાપ્ત કરી શકાય તેવી કોઈપણ ખાનગી સંસ્થા સંબંધિત માહિતીનો સમાવેશ થાય છે;

૬૭. ઉપરોક્ત કલમના વાંચનથી એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય છે કે વિધાનમંડળનો આશય એવો હતો કે ખાનગી સંસ્થા પાસેથી જાહેર સત્તાધિકારીઓએ

મેળવેલી એવી માહિતી સામાન્ય જનતાને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવે. જો માત્ર જાહેર સત્તાધિકારીઓ સંબંધિત માહિતી જ પ્રદાન કરવાની હોય એવો કેસ હોત, તો વિધાનમંડળે "ખાનગી સંસ્થા" શબ્દોનો સમાવેશ કર્યો ન હોત. જેમ કે આ કેસમાં, આર.બી.આઈ. નિરીક્ષણ અહેવાલ તથા અન્ય દસ્તાવેજો સંબંધિત માહિતી સામાન્ય જનતાને પ્રદાન કરવા માટે બાધ્ય છે.

૬૮. ભલે અમે એ માન્ય કરીએ કે આર.બી.આઈ. અને નાણાકીય સંસ્થાઓ વચ્ચે "ન્યાસી સંબંધ" હતો, તો પણ કલમ ૨(એફ) તેમના વચ્ચે વહેંચવામાં આવેલી માહિતી જનતા માટે સુલભ બનાવે છે. તથ્યો દર્શાવે છે કે બેંકો તેમની ગુપ્ત અને ગેરરીતિપૂર્ણ હરકતોને ઢાંકવા પ્રયત્ન કરી રહી છે, તેથી તેઓ જાહેર તપાસને આધીન થવા માટે વધુ જવાબદાર બને છે.

૬૯. અમે અનુમાન કર્યું છે કે ઘણી નાણાકીય સંસ્થાઓએ આવા કૃત્યોનો આશ્રય લીધો છે, જે ન તો સ્વચ્છ છે અને ન તો પારદર્શક. આરબીઆઈએ તેમની સાથેના સંકળાણમાં તેમના કૃત્યોને જાહેર તપાસથી ઢાંકવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જે બેંકો અપ્રતિષ્ઠાજનક વ્યાવસાયિક પ્રથાઓ આચરી રહી છે, તેમના વિરુદ્ધ કડક કાર્યવાહી કરવાની જવાબદારી આરબીઆઈની છે.

૭૦. ભૂતકાળમાં અમને એવી નાણાકીય સંસ્થાઓ પણ જોવા મળી છે જેઓએ જનતાને છેતરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. આ કૃત્યો દેશના શ્રેષ્ઠ હિતમાં પણ નથી અને નાગરિકોના હિતમાં પણ નથી. અમને આશ્ચર્ય થાય છે કે આર.બી.આઈ., જે એક સતર્ક નજર રાખનાર સંસ્થા તરીકે કાર્ય કરવી જોઈએ, તેને માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સામાન્ય જનતાને માહિતી જાહેર કરવાની દિશામાં વધુ સમર્પિત હોવું જોઈએ હતું.

૭૧. અમે આ પણ સમજીએ છીએ કે આરબીઆઈને તેની દ્વારા કરવામાં આવેલી દરેક કાર્યવાહી માટે જવાબદાર ઠેરવીને મુશ્કેલીમાં મૂકી શકાય નહીં. તેમ છતાં, વર્તમાન મામલામાં આરબીઆઈ જવાબદાર છે અને તેથી તેને માહિતીના અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) હેઠળ માહિતી માંગનારાઓને માહિતી આપવાની રહેશે, જે નીચે મુજબ છે:

કલમ ૧૦(૧) વિભાજ્યતા – જ્યાં માહિતી પ્રાપ્ત કરવા અંગેની વિનંતી એ આધારે નકારવામાં આવે કે તે એવી માહિતી સંબંધિત છે જેનું પ્રકટીકરણમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે, ત્યારે, આ અધિનિયમમાં સમાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, દસ્તાવેજના તે ભાગ સુધી પ્રવેશ આપવામાં આવી શકે છે, જેમાં આ અધિનિયમ હેઠળ પ્રકટીકરણમાંથી મુક્તિપ્રાપ્ત કોઈ માહિતી સમાયેલ નથી અને જે મુક્તિપ્રાપ્ત માહિતી ધરાવતા કોઈપણ ભાગથી ચુક્તિપૂર્વક અલગ કરી શકાય છે.

૭૨. આર.બી.આઈ. તરફથી હાજર વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે એ પણ દલીલ કરી હતી કે માંગવામાં આવેલી માહિતીનું પ્રકટીકરણ કરવાથી રાષ્ટ્રના આર્થિક હિતને પણ આંચકો પહોંચશે. આ રજૂઆત સંપૂર્ણપણે ગેરસમજ પર આધારિત છે.

૭૩. રાષ્ટ્રના આર્થિક હિતો, સામાન્ય પ્રચલિત ભાષામાં, તે લક્ષ્યો છે જેને રાષ્ટ્ર પોતાના રાષ્ટ્રીય ઉદ્દેશ્યો સિદ્ધ કરવા માટે પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છે છે. તે આપણા રાષ્ટ્રીય હિતનો એક ભાગ છે; અર્થાત્, આર્થિક હિતથી રહિત દષ્ટિકોણથી રાષ્ટ્રીય હિતને જોવું શક્ય નથી.

૭૪. તેમાં તેના પરિઘમાં રાષ્ટ્રના લક્ષ્યો હાંસલ કરવા માટે આવશ્યક અને હિતાવહ એવી વ્યાપક આર્થિક લેવડદેવડ અથવા આર્થિક પ્રવૃત્તિઓનો સમાવેશ

થાય છે, જેમાં નિશ્ચિતપણે તેના નાગરિકોના આર્થિક સશક્તિકરણને એક ઉદ્દેશ્ય તરીકે સમાવેશ થાય છે. હવે કોઈપણ શંકા વિના માન્ય અને સમજૂતી થયેલ છે કે આ લક્ષ્ય હાંસલ કરવા માટેના સાધનોમાંનું એક સાધન લોકો માટે માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવવું છે. કારણ કે માહિતગાર નાગરિક પાસે વિચારી-વિમર્શી કાર્ય કરવાની તેમજ વિધાનમંડળ અને કાર્યપાલિકાની કાર્યવાહીનું મૂલવણ કરવાની ક્ષમતા હોય છે, જે સહભાગી લોકશાહીમાં અતિ મહત્વપૂર્ણ છે, અને આથી રાષ્ટ્રના હિતની વધુ સારી રીતે સેવા થશે, જેમાં ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ તેના આર્થિક હિતોનો પણ સમાવેશ થાય છે. આ સાધનના મહત્વને માન્યતા આપતાં, તેને માત્ર બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૯ હેઠળના મૂળભૂત અધિકારોમાંનું એક બનાવવામાં આવ્યું નથી, પરંતુ માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ તરીકે એક કેન્દ્રીય અધિનિયમ પણ ૧૨મી ઓક્ટોબર ૨૦૦૫ના રોજ અમલમાં લાવવામાં આવ્યો છે.

૭૫. 'લોકો દ્વારા શાસન'નો આદર્શ એ આવશ્યક બનાવે છે કે લોકોને જાહેર હિતના પ્રશ્નો સંબંધિત માહિતી સુધી પહોંચ ઉપલબ્ધ હોય. સરકારના કાર્યો વિશે માહિતીનો મુક્ત પ્રવાહ જાહેર નીતિ અંગે ચર્ચા માટે માર્ગ પ્રસસ્ત કરે છે અને સરકારમાં જવાબદારીને પ્રોત્સાહિત કરે છે. તે 'ખુલ્લા શાસન' માટેની સ્થિતિ સર્જે છે, જે લોકશાહીનો પાયો છે.

૭૬. પરંતુ ન તો મૂળભૂત અધિકારો અને ન તો માહિતીનો અધિકાર સંપૂર્ણ સ્વરૂપે આપવામાં આવ્યા છે. અનુચ્છેદ ૧૯ ની કલમ ૧(એ) હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલા મૂળભૂત અધિકારોને અનુચ્છેદ ૧૯ ની કલમ ૨ હેઠળ રાષ્ટ્રીય અને સામાજિક હિતના આધારે મર્યાદિત કરવામાં આવ્યા છે. તેવી જ રીતે, માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ, ૨૦૦૫ ની કલમ ૮ ની ઉપકલમ ૧ માં અપવાદ સંબંધિત જોગવાઈઓ સમાવવામાં આવી છે, જેમાં રાષ્ટ્રીય સુરક્ષા અને સત્તાસ્વતંત્રતા, રાષ્ટ્રીય આર્થિક હિત, વિદેશી રાજ્યો સાથેના સંબંધો વગેરેના નામે

જનતાને માહિતીનો અધિકાર નકારવામાં આવી શકે છે. તેથી, સરકાર જે બધી માહિતી ઉત્પન્ન કરે છે તે સર્વ માહિતી જનતાને આપવામાં આવશે જ અથવા આપી શકાય જ એવું નથી. એ સાચું છે કે બંધ દરવાજાની નીતિ-નિર્માણના દિવસો હવે રહ્યા નથી અને તે સ્વીકાર્ય પણ નથી, પરંતુ એટલું જ સાચું એ પણ છે કે કેટલીક એવી માહિતી હોય છે કે જે પ્રકાશિત કરવામાં આવે અથવા જાહેરરૂપે પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો તે હકીકતમાં આપણા રાષ્ટ્રીય હિતને લાભ કરતાં વધુ હાનિ પહોંચાડી શકે છે. જો દેશીય સ્તરે નહીં તો આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે તે રાષ્ટ્રીય હિતોને નાજુક બનાવી શકે છે, અને વિજ્ઞાન તથા તકનીકના ઝડપી વિકાસ અને વૈશ્વિક અર્થતંત્રના આ યુગમાં રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સીમાઓ વચ્ચેની ભેદરેખા ધૂંધળી થતી જતાં એવું થવાનું વધુ સંભવ છે. એ સમજવું આવશ્યક છે કે અધિકારોનો અવરોધ વિના ભોગવટો ત્યારે જ થઈ શકે જ્યારે તેઓ રક્ષણાત્મક સીમાઓની અંદર પોષવામાં આવે. આ અધિકારોનો કોઈપણ અતિશય ઉપયોગ, જે આ સીમાઓ સાથે છેડછાડ તરફ દોરી જાય, તે રાષ્ટ્રીય હિતને આગળ વધારશે નહીં. અને જ્યારે રાષ્ટ્રીય આર્થિક હિતનો પ્રશ્ન આવે છે, ત્યારે ચલણ અથવા વિનિમય દરો, વ્યાજદર, કરો, બેંકિંગ, વીમા અને અન્ય નાણાકીય સંસ્થાઓના નિયંત્રણ અથવા દેખરેખ, ખર્ચ અથવા ઉધાર લેવા અંગેના પ્રસ્તાવો તથા વિદેશી મૂડીરોકાણ બાબતની માહિતીનું પ્રકટકરણ કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં રાષ્ટ્રીય અર્થતંત્રને હાનિ પહોંચાડી શકે છે, ખાસ કરીને જો તે સમય પહેલાં જાહેર કરવામાં આવે. તેમ છતાં, કરારો અને વિભાગીય અંદાજખર્ચ જેવી નીચલા સ્તરની આર્થિક અને નાણાકીય માહિતી આ અપવાદ હેઠળ અટકાવવામાં આવવી જોઈએ નહીં. આથી એ વિશે વિચારવું જરૂરી બને છે કે માહિતી ક્યારે અથવા કયા તબક્કે આપવી, અર્થાત્ માહિતી આપવાનો યોગ્ય સમય કયો, જે માંગવામાં આવેલી માહિતીના સ્વરૂપ અને તે જાહેર ક્ષેત્રમાં આવ્યા પછી તેના જે પરિણામો નીકળવાના હોય તેના પર નિર્ભર રહેશે.

૭૭. કેસોમાંના એક કેસમાં, પ્રતિવાદી એસ.એસ. વોહરાએ આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકની પટલા શાખા અને આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકની હોંગકોંગ શાખાને જારી કરાયેલ સલાહના સંબંધમાં અમુક માહિતી માંગી હતી. પ્રતિવાદીનો દાવો એવો હતો કે ૨૪.૦૭.૨૦૦૮ના રોજ નાણાં પ્રધાને સભાના પાટલા પર લેખિત નિવેદન આપ્યું હતું કે એસબીઆઈ, આઈસીઆઈસીઆઈ, બેંક ઓફ બરોડા, દેના બેંક વગેરે જેવી કેટલીક બેંકો ખાતાં ખોલવા બાબતે ફેમા માર્ગદર્શિકાઓનું ઉદ્ધંધન કરી રહી હતી અને સ્પષ્ટપણે ઉદ્દેખ કર્યો હતો કે આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક લિમિટેડની પટલા શાખાએ અમુક કલ્પિત ખાતાં ખોલ્યાં હતાં, જે ઠગ વ્યક્તિઓ દ્વારા ખોલવામાં આવ્યા હતાં અને તેથી તેની અનિયમિતતાઓ બદલ સંબંધિત શાખાને ડિસેમ્બર ૨૦૦૭માં સલાહ નોંધ જારી કરવામાં આવી હતી. નાણાં પ્રધાને વધુમાં એવો પણ ઉદ્દેખ કર્યો હતો કે વર્ષ ૨૦૦૮માં આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક લિમિટેડને હોંગકોંગમાં પ્રતિભૂતિઓના કથિત અનિયમિત વ્યવહારો બાબતે પણ ચેતવણી આપવામાં આવી હતી. તેથી, પ્રતિવાદીએ આરબીઆઈ દ્વારા આઈસીઆઈસીઆઈ બેંકને જારી કરાયેલ આવી સલાહ નોંધની માંગણી કરી હતી. પડકારાયેલ આદેશમાં કેન્દ્રીય માહિતી આયોગે ૦૧.૦૭.૨૦૦૮ તારીખની આરબીઆઈની સર્વ વ્યાપારી બેંકોને અપાયેલી વિવિધ સૂચનાઓ ધરાવતી માસ્ટર પરિપત્રનો વિચાર કર્યો અને અંતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું :—

"આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક લિમિટેડ તરફથી વકીલ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે સલાહકાર નોંધ તપાસ અહેવાલો, ચકાસણી અહેવાલો વગેરે જેવા દસ્તાવેજો પર આધાર રાખીને તૈયાર કરવામાં આવે છે અને તેથી, તેમાં તે દસ્તાવેજોની સામગ્રી પણ સામેલ રહેશે, જે અન્યથા જાહેર કરવાની ફરજમાંથી મુક્ત છે. અમે અગાઉ જ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં અમારો મત વ્યક્ત કર્યો છે કે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સલાહકાર નોંધ જાહેર કરવી કે નહીં તે દરેક પ્રકરણના તથ્યોના આધારે નક્કી કરવું પડશે. અન્ય કોઈ પ્રકરણમાં, ઉદાહરણ તરીકે, એવી પરિસ્થિતિ

થઈ શકે કે સલાહકાર નોંધની કેટલીક સામગ્રીને એટલી હદ સુધી અલગ કરવી પડે કે તપાસ અહેવાલો વગેરેની વિગતો નોંધથી અલગ કરી શકાય અને ત્યારબાદ માહિતીના અધિકાર માટે અરજદારને આપવામાં આવી શકે. માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૧૦ એ બાબત ખુલ્લી રાખે છે કે દરેક પ્રકરણનો તેના ગુણદોષના આધારે નિર્ણય કરવામાં આવે, તે અંગે આપણે સ્વયં સંતોષ પ્રાપ્ત કર્યા પછી કે સલાહકાર નોંધ જેમની તેમ આપવાની જરૂરી છે કે તેની કેટલીક સામગ્રી અલગ કરવી યોગ્ય છે, કારણ કે તે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ સ્વતઃ જ અપવાદરૂપ હોઈ શકે છે. જોકે, અમને કોઈપણ રીતે એવું કોઈ કારણ જણાતું નથી કે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક લિમિટેડને આપવામાં આવેલી સલાહકાર નોંધની સામગ્રીને અલગ કરવા માટે માહિતીનો અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૧૦ લાગુ કરવામાં આવે, કારણ કે આ વિષય પહેલેથી જ માનનીય નાણાં પ્રધાન દ્વારા લોકસભાના પાટલા પર મૂકવામાં આવ્યો છે.

આ ચિંતાનો વિષય છે, કારણ કે તેમાં આર.બી.આઈ. દ્વારા આરંભિત નીતિ માર્ગદર્શિકાઓનો ભંગ સામેલ છે અને તેનો પ્રભાવ વિશાળ જનતા પર પડે છે. કોઈપણ પ્રણાલીમાં પારદર્શિતા એક જ રાત્રે લાવી શકાતી નથી, અને કોઈ વ્યક્તિ એ જ સમયે એવી પ્રણાલીમાં જવાબદારીનું દર્શન થવાની આશા રાખી શકે, જ્યારે તેના અંતિમ ઉપયોગકર્તાઓ સારા શિક્ષિત, સારી રીતે માહિતગાર અને સંપૂર્ણ રીતે જાગૃત હોય. જો વાણિજ્યિક બેંકોના ગ્રાહકો આર.બી.આઈ.ની માર્ગદર્શિકાઓ અને ધોરણોના ભંગથી, જેનો આવી બેંકો નિયમિત રીતે ભંગ કરતી રહે છે, અજાણ રહ્યા કરશે, તો અંતે દેશની સમગ્ર નાણાકીય પ્રણાલી વિશાળ નુકસાન ભોગવશે. દંડ આદેશો પહેલેથી જ જાહેર ક્ષેત્રમાં ઉપલબ્ધ હોવાથી, આવી માહિતીનું સ્વપ્રેરિત જાહેર પ્રકટન કરીને જ આ અટકાવી શકાય છે."

૭૮. તેવી જ રીતે, અન્ય એક મામલામાં પ્રતિવાદી જયંતિલાલ એન. મિસ્ત્રીએ સહકારી બેંક એટલે કે સારસપુર નાગરિક સહકારી બેંક લિમિટેડ અંગે

નિરીક્ષણ અહેવાલ સંબંધિત માહિતી માટે આર.બી.આઈ.ના સી.પી.આઈ.ઓ. સમક્ષ માહિતી માંગી હતી, જેને સી.પી.આઈ.ઓ.એ આ આધારે નામંજૂર કરી હતી કે તેમાં રહેલી માહિતી આર.બી.આઈ.ને વિશ્વાસપાત્ર હિસ્સેદારીના નાતે પ્રાપ્ત થઈ હતી અને આર.ટી.આઈ. અધિનિયમની કલમ ૮(૧)(ઈ) હેઠળ અપવાદરૂપ છે. સી.આઈ.સી.એ અરજદારને તે માહિતી પૂરી પાડવા દિશાનિર્દેશ આપ્યો, કારણ કે આર.બી.આઈ.એ પ્રતિવાદીને નિરીક્ષણ અહેવાલના તાત્વિક ભાગનો સાર જાહેર કરવાની પોતાની તૈયારી દર્શાવી હતી. અપીલનો નિકાલ કરતાં સી.આઈ.સી.એ નીચે મુજબ નોંધ્યું:—

આ અપીલનો નિપટારો કરતાં પહેલાં, અમે અમારી આ ટિપ્પણીઓ નોંધવા ઇચ્છીએ છીએ કે ઝડપથી વિકસતા આર્થિક પરિદશ્યમાં, બેંકિંગ તેમજ બિન-બેંકિંગ ક્ષેત્રોમાં એવી જાહેર સંસ્થાઓ છે જેઓની પ્રવૃત્તિઓએ જાહેર હિતની સેવા કરી નથી. તેના વિરુદ્ધ, આવી કેટલીક સંસ્થાઓએ એવી સંસ્થાઓમાં વિશ્વાસરૂપે જમા રાખવામાં આવેલ જનતાના નાણાં અંગે જનતાને છેતરવાનો પ્રયાસ કર્યો હોઈ શકે છે. આર.બી.આઈ. કેન્દ્રીય બેંક તરીકે જનતા માટે ઉપલબ્ધ એક એવી સત્તાસંસ્થા છે, જે નિયમનકાર તરીકે આવી સંસ્થાઓનું નિરીક્ષણ કરી શકે છે અને જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં સુધારાત્મક પગલાં શરૂ કરી શકે છે. સામાન્ય જનતા, વિશેષ કરીને, આવી સંસ્થાઓના શેરધારકો અને જમાકર્તાઓને આવી સંસ્થાઓના કાર્યપ્રણાલી અંગે આર.બી.આઈ. દ્વારા કરવામાં આવેલ મૂલવણીથી અવગત રાખવામાં આવે અને વિશિષ્ટ કેસોમાં શરૂ કરાયેલ સુધારાત્મક નટપટિઓ અંગે તેમને વિશ્વાસમાં લેવામાં આવે, તે મહત્વપૂર્ણ છે. આ જાહેર હિતની સેવા કરશે. તેથી, આર.બી.આઈ.ને સામાન્ય રીતે જનતા સમક્ષ અને ખાસ કરીને માહિતીના અધિકાર અધિનિયમ હેઠળ માહિતી માંગનારાઓ સમક્ષ માહિતી પ્રકાશિત કરવા બાબતમાં સક્રિય રહેવા માટે યોગ્ય સલાહ આપવામાં આવે તે ઉમચિત રહેશે. તેથી, આ હેતુનું પાલન કરવા જરૂરી

હોય ત્યારે માહિતીના અધિકાર અધિનિયમની કલમ ૧૦(૧) ની જોગવાઈઓનો વિવેકપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કરી શકાય.

૭૯. અન્ય એક મામલામાં, જેમાં પ્રતિવાદી પી.પી. કપૂરે અન્ય બાબતો સાથે જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોમાંથી ઉદ્યોગપતિઓએ લીધેલા ઋણોમાં થયેલ ડિફોલ્ટની વિગતો, ડિફોલ્ટરોની યાદીમાંથી ટોચના ૧૦૦ ડિફોલ્ટરો, વેપારીઓના નામ, પેઢીનું નામ, મૂળ રકમ, વ્યાજની રકમ, ડિફોલ્ટ થયાની તારીખ અને ઋણ મેળવ્યાની તારીખ વગેરે અંગે માહિતી માંગી હતી. ઉક્ત માહિતી સી.પી.આઈ.ઓ. દ્વારા મુખ્યત્વે આ આધાર પર નકારી કાઢવામાં આવી હતી કે તે વિશ્વાસાધીન હેસિયતમાં રાખવામાં આવેલી હતી અને આવી માહિતીના જાહેરકરણમાંથી મુક્તિપ્રાપ્ત હતી. અપીલ મંજૂર કરતાં, સી.આઈ.સી.એ આવી માહિતી જાહેર કરવા માટે નિર્દેશ કર્યો હતો. વિવાદિત આદેશમાં સી.આઈ.સી.એ યોગ્ય રીતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:—

"મારી ઈચ્છા છે કે સરકાર અને તેની સાધનસામગ્રી એ વાત યાદ રાખે કે તેમની પાસે રહેલી બધી માહિતી નાગરિકોની માલિકીની છે, જે સર્વભોમ છે. વધુમાં, ઘણીવાર એવું જોવામાં આવે છે કે બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ, અગાઉ લીધેલા ધિરાણની પરતફેરમાં થયેલા ચૂકવણીફેર છતાં પણ, ઉદ્યોગપતિઓને ધિરાણ આપતી રહે છે." આ અદાલતે યુપી ફાઈનાન્સિયલ કોર્પોરેશન વિ. જેમ કેપ ઇન્ડિયા પ્રા. લિ., એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૧૪૩૫ માં નોંધ્યું છે કે :

"જાહેર નાણાંના ભોગે ઔદ્યોગિકીકરણને પ્રોત્સાહન આપવું જાહેર હિતની સેવા કરતું નથી; તે માત્ર જાહેર નાણાંને ખાનગી ખાતામાં સ્થાનાંતરિત કરવાના સમાન છે'. આવી પ્રથાઓને કારણે નાગરિકોમાં એવો વિશ્વાસ પેદા થયો છે કે દેવાદારો બચી નીકળી શકે છે અને જાહેર નાણાં સાથે છેતરપિંડી કરી શકે છે. તેમાં

કોઈ શંકા નથી કે જેઓએ ઋણની પરતફેરમાં ચૂક કરી છે એવા અગ્રણી ઉદ્યોગપતિઓ અંગેની માહિતી નાગરિકોની જાણમાં લાવવામાં આવવી જ જોઈએ; તેના જાહેરકરણથી નિશ્ચિતપણે વિશાળ જાહેર હિતની સેવા થઈ શકે છે. હકીકતમાં, દેશના જે ઉદ્યોગપતિઓ ઋણપરતફેરમાં દેવાદાર છે તેમના વિષેની માહિતી એવા વ્યક્તિઓ પર તેમની બાકી રકમ ચૂકવવા માટે દબાણ ઊભું કરી શકે છે. તેનો એવો પ્રભાવ પડી શકે છે કે જે લોકો ચુકવણીમાં ચૂક કરી રહ્યા છે તેમના વિષે નાગરિકોને સચેત કરી શકાય અને તેમને શરમ અનુભવે તેવો પણ કંઈક પ્રભાવ પેદા થઈ શકે.

આરબીઆઈએ તેના પરિપત્ર ડીબીઓડી નં. બીસી/સીઆઈએસ/૪૭/૨૦.૧૬.૦૦૨/૯૪ તારીખ ૨૩ એપ્રિલ, ૧૯૯૪ દ્વારા તમામ બેંકોને તેમના બાકીદારો અંગે અહેવાલ મોકલવા નિર્દેશ આપ્યો હતો, જે તે તમામ બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ સાથે નીચે મુજબના હેતુઓ માટે વહેંચશે:

બેંકો અને આર્થિક સંસ્થાઓ (એફ.આઈ.ઝ.) ને ચેતવવા અને ધિરાણગ્રાહકો, જેઓએ ધિરાણ આપતી સંસ્થાઓ પ્રત્યેની પોતાની બાકીદારીમાં ચુકવણીમાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે, તેમના સામે સાવચેત રાખવા માટે;

જેઓ ઋણગ્રાહકો બાકીદારીમાં નિષ્ફળ રહ્યા છે અને જેમની વિરુદ્ધ બેંકો/ નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા દાવાઓ દાખલ કરવામાં આવ્યા છે, તેમના નામો જાહેર કરવા માટે.

૮૦. આ તબક્કે, અમે આ અદાલતના માર્દિયા કેમિકલ્સ લિમિટેડ વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા, (૨૦૦૪) ૪ એસ.સી.સી. ૩૧૧ માં આપેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જેમાં આ અદાલતે ભારતમાં સારફેસી અધિનિયમની માન્યતા તથા બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા બિનકાર્યક્ષમ આસ્તિઓની વસૂલાત અંગે વિચારણા કરતાં, આ પ્રમાણે ઠરાવ્યું હતું :—

.....એવું નોંધવામાં આવી શકે છે કે, ભલે વ્યવહારને ખાનગી કરારનું સ્વરૂપ હોય, છતાં આવા વ્યવહારો સમગ્ર રીતે જોતા તેની પાછળનો અત્યંત મહત્વનો પ્રશ્ન, જે દેશની અર્થવ્યવસ્થા પર દૂરગામી અસર પાડે છે, તેને અવગણી શકાય તેમ નથી; તેને માત્ર વ્યક્તિગત વ્યવહારો સુધી સીમિત રાખી શકાય નહીં, વિશેષ કરીને જ્યારે નાણાંકીય સહાય બેંકો અને નાણાકીય સંસ્થાઓ દ્વારા આપવામાં આવે છે અને તે માટે સામાન્ય જનતાના નાણાં, અર્થાત્ બેંકોના જમા કરનારાઓના નાણાં તેમજ નાણાકીય સંસ્થાઓના નિકાલ હેઠળનું જાહેર નાણું, વપરાતું હોય. તેથી, જ્યાં જાહેર હિત આટલી વિશાળ હદ સુધી સંકળાયેલું હોય અને જાહેર હેતુઓની સેવા કરતા ઉદ્દેશને સિદ્ધ કરવા જરૂરી બને, ત્યાં વ્યક્તિગત હકોને પાછળ હટવું પડી શકે. જાહેર હિતને હંમેશા ખાનગી હિત કરતાં ઉચ્ચ માનવામાં આવ્યું છે. કોઈ વ્યક્તિના હિત પર કંઈક હદ સુધી અસર પડી શકે, પરંતુ તેમાં એવું સામર્થ્ય હોઈ શકે નહીં કે જે દેશના સામાજિક-આર્થિક પ્રવાહ પર અસરકારક એવા જાહેર હિતને અધિગ્રહિત કરી લે.....

૮૧. બાકીના કેસોમાં સી.આઈ.સી. એ માંગવામાં આવેલી માહિતીનો વિગતવાર વિચાર કર્યો છે અને એવા આદેશો આપ્યા છે કે જેઓ, અમારા મત પ્રમાણે, કાયદાની કોઈ ભૂલ, અતાર્કિકતા અથવા મનસ્વીપણાથી દૂષિત નથી.

૮૨. તેથી, અમે આ મુદ્દાને ગંભીરતાપૂર્વક વિચારણા કરી છે અને આ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા છીએ કે કેન્દ્રીય માહિતી આયુક્તે યોગ્ય કારણો દર્શાવીને વિવાદિત આદેશો પસાર કર્યા છે અને તેથી, ઉક્ત આદેશોમાં આ અદાલત દ્વારા કોઈ હસ્તક્ષેપ કરવાની જરૂર નથી.

૮૩. આ તમામ કેસોમાં કોઈ જ સાર નથી અને તેથી તેઓ નામંજૂર કરવામાં આવે છે.

વિષય:-આરબીઆઈ દ્વારા નાણાકીય હિત, વ્યાપારી ગોપનીયતા કે ન્યાસી સંબંધ
હેઠળ આરટીઆઈ માહિતી નકારી શકાય નહીં.

*The translation of this judgement has ben provided by E-Solutions
Hyperlink Pvt. Ltd.*

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં
જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ
વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: *The translated judgement in vernacular language is
meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her
language and may not be used for any other purpose. For all practical
and official purposes, the English version of the judgement shall be
authentic and shall hold the field for the purpose of execution and
implementation.*